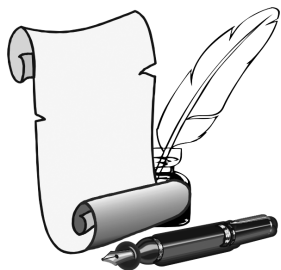

ЛІТЕРАТУРНИЙ
ЧЕРНІГІВ

№ 3\111

2025

Літературний ЧЕРНІГІВ

Щоквартальний мистецький журнал
літературної спілки «Чернігів»

№ 3 (111)

липень-вересень 2025

*Заснований
у 1992 р.*

Свідоцтво про державну
реєстрацію: серія ЧГ № 007
від 30 листопада 1993 року.

Журнал отримує фінансову підтримку за рахунок коштів обласного бюджету
Чернігівської області в рамках Обласної програми сприяння розвитку
інформаційного простору та публічних комунікацій на 2025-2026 роки

Головний редактор

Михась ТКАЧ

Редакційна колегія:

Олександр ЗАБАРНИЙ

Дмитро ІВАНОВ

Володимир КУЗЬМЕНКО
(заст. головного редактора)

Олександр КОВАЛЕНКО

Олена КОНЕЧНА

Станіслав НОВИЦЬКИЙ

Владислав САВЕНОК
(відп. секретар)

Михась ТКАЧ

Віктор ТКАНКО

Володимир ФРИЗ

ЗМІСТ

ПОЕЗІЯ, ПРОЗА

Станіслав Новицький. Гербарій думок. Поезія.	3
Тетяна Яковенко. Контужений. Оповідання	27
Микола Ткач. Дорога до себе. Поезія.	32
Микола Тютюнник. Будинок на пригірку. Оповідання.	44
Лариса Магльована. Поезія	64
Володимир Фриз. Пророча містика. Оповідання.	69
Микола Романюк. Поезія.	78
Федір Тютюнник. Колодязь над шляхом. Оповідання.	85
Микола Собчук. Сонети	98
Раїса Струна. «Не можна знищити священне...». Вірш у номер.	100

СВІТОВА ТА УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРА.

Сергій І. Ткаченко. Емілі Дікінсон, Артур Рембо та українська література.	101
--	-----

ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧІ СТУДІЇ

Олександр Забарний. Художня енциклопедія галицького життя	116
--	-----

ЮВІЛЕЇ

Володимир Кузьменко. Підкорені поетичні вершини Анатолія Шкуліпи.	121
Володимир Сенцовський. Неювілейні роздуми з нагоди ювілею.	127
Валентин Шульга. Валерію Демченку	130

СПОГАДИ

Вероніка Іваницька. Домашні спогади (Переднє слово Тамари Демченко)	132
--	-----

КРИТИКА, РЕЦЕНЗІЇ

Тетяна Чумак. Морально-етичні цінності українця в поезії	
Алли Бовсуновської	141
Анатолій Шкуліпа. Бринить тепло в прозорому повітрі.	149

ГУМОР

Валерій Демченко. Віднобелоймо «миротворця»	156
--	-----

Станіслав НОВИЦЬКИЙ

Український поет, літературний критик, перекладач, публіцист, громадський діяч. Член Асоціації українських письменників (2018), член правління Товариства письменників і журналістів імені Івана Франка (2022) та Національної спілки журналістів України (2023), Всеукраїнського товариства «Просвіта» імені Тараса Шевченка. Засновник і головний редактор літературно-мистецьких альманахів «Сівач» та «Євшан».

Почав писати поезію ще з 2012 року, його вірші активно друкувались з 2014 в обласних газетах: «Наше місто», «Народне слово», «Перша міська газета», «Вечірня газета».

Друкувався в періодичних виданнях; «Літературний Чернігів», «Дзвін», «Буковинський журнал», «Німчич», «Дукля», «Літературний провулок», «Степ», «Київ», «Всесвіт», «Березіль», «Вежа», «Вітрила», «Сівач», «Олександрійський маяк», «Дніпро», «Наука і суспільство», «Вінницький край», «Слово», «Степовий шлях», «Дніпро», «Гражда», «Грім», «Світання слова», «Літературна Україна», «Українська літературна газета», «Слово Просвіти», «Буковина», «Євшан», «Просто на Покрову», «Курінь», «Південний Буг», «Золота Пектораль», «Олександрійські дзвони».

Тексти друкувалися в багатьох антологіях і літературних збірниках.

Автор поетичних збірок: «Акафіст коня» (2020), «Полудень» (2021), «Воскресіння віт» (2021), «Розуміння простору» (2022), «Крони дерев холодні» (2022), «Фронтальне скло» (2022), «Передмовчання» (2022), «Гріх і честь Віктора Погрібного» (2022), «Зруб» (білоруською мовою, 2023), «Із молитовника осені» (2024), «Коріння дощу» (2024), «Небесна глина» (польською мовою, м. Люблін, Польща), «Кора снігу», «За Господнім плечем», літературного нарису «Багряні громи Михася Ткача».

Лауреат літературних премій імені Михайла Коцюбинського, імені Павла Тичини, імені Пантелеймона Куліша, імені Леоніда Народоного, імені Леоніда Глібова, імені Олеся Гончара, літературної премії «Князь роси» імені Тараса Мельничука, премії імені Юрія Тітова, лівівської обласної премії імені Катерини Мандрик-Куйбіди, Всеукраїнської премії імені Івана Багряного, літературної премії імені Марка Вовчка, вінницької обласної премії імені Володимира Забаштанського.

ГЕРБАРІЙ ДУМОК

* * *

щастить
це коли ножицями перерізаєш
нитку за ниткою
золоту нитку
срібну нитку
пекельну нитку
свого самозречення

ось так
гомінкими вулицями ранкового
міста
пролітають прозорі стріли
бродить самотній пес
котиться самотня правда
без прив'язки до реальності

ось так
за трипільським звичаєм
мусиш залишатись і бути

курити тютюн
малювати аквареллю
будувати хату
без даху
без неба
без власного поля
але
з власним боєм

будувати хату
то завше без неба
то завше без поля
то завше із боєм

будувати хату
на землі
чи на небі

* * *

споночі кубляться
у власному пір'ї
снігурі

з червоними слідами
на голій землі
де сниться
зеленкувата тїнь
молодої трави

тепло
се колір неба

* * *

тепер можна визначити
покоління нових 20-тих

Лесонін і Гасюк
Жураківський і Дячишен
Білозір і Пенкалюк

ще з десяток поетів

і автор цих слів
серед імен
покоління нових 20-тих

* * *

знанацька
одчинилось вікно

залетів рожевий
метелик

кружляючи
біля лямпи
він володів
часом
усіх часів

володів
таємницею
самої таємниці

* * *

намалював
блакитним
олівцем небо

і сам повірив
що за прірвою
ще одна прірва

що за небом
ще небо
намальоване
блакитним
олівцем

* * *

спізнавшись
до
одкровенень
хочеш набути
спокою

перебираєш
у власному серці
хвилини і секунди
години і дні

запізнь
без якоїсь причини

досвід
це теж повторення

* * *

найближче
полишає тебе

а вже згодом
котиться
за кимось іншим

у храмі хризантем
одинокі
ромашки

полишені
найближчими

* * *

незавершені
вірші
приходять
у інші дні

в саду
кора
сиплеться
з винятковою
ніжністю

пада
на срібло
трави

* * *

час щезання
безпричинного
самоподиву
триває і проминає

в іншому
в зовсім іншому
тремтінні

любов
так зветься
ім'я твоє

розлука
так зветься
ім'я твоє

самотність
так зветься
ім'я твоє

* * *

легенда стає
правдою
тільки в коханні
пробуджується
звір суєтності

жиє в царстві
звірів

жиє в царстві
втіхи

жиє
в безкінечності
як мінотавр

* * *

окресливши
межу

мушиш
переступити

ознака
реальності
там
де закінчується
день

там
де починається
ніч

* * *

одсвіти
пелюстків ірису
палахкотить
вогонь садів
барвиться роса
кров'ю квітів

лишень сонце
як вічний спокій
тепла і жоржини

* * *

колекціонер
метеликів
збирач квітів

кат з ножицями

зове у свій
простір
гербарію

* * *

повертатись
коли немає дощу

дощ
сполоханий
ніччю
та вечірнім
сонцем

не повертається

* * *

почасти
не було відтінків
в безмежжі роси

були
прозорі дні

як ті
що минули

* * *

зібравши
повний гербарій
думок

прокидаєшся

сипле сніг
і срібло землі
за вікном

як пелюстки
улюблених квітів
на сторінках
гербарію

* * *

пожовкле листя
мов
світ
безпритульних
псів

оксамит
перевтілення
в інші барви

тривога і сум
горизонти
крови

* * *

перлиста спіраль
очікувань

мудрі
із наймудріших

розумні
пани і панянки

послухайте
очікування
це час
поривань

* * *

а як інакше

печать
тиші
за християнським
календарем

полишені
на вікову
самотність
хрести
і церквиці

цвинтарі
полишені
на вікове
мовчання
хрестів

* * *

перон як рівнина
на самій рівнині

потяг
це втомлений
змій
що продовжує
рух від початку

до наступної
рівнини

* * *

вітер зникає
бо за стіною
тепло сонця

кульбабки
туляться
одна до одної

зовуть
смиренність
на вечірню
молитву

* * *

прості вірші
залишаються самотніми

вони виникають
і щезають за непомітністю

вразливі до чужих думок

вірші про кохання
вірші про зраду
прості вірші

історія літератури то завше
примхлива пані
вона обирає з-поміж багатьох
вона закохується в талант
вона така як і всі жінки

пробачає самозакоханість
пробачає любов до себе
пробачає самотність і слабкість
страх і маленькі лінощі

така як і всі
вона оберігає своїх дітей
молиться і вірить у Бога
прості вірші
завше стають самотніми

* * *

скажи мені
бо я збився з ліку

я забув істину

яку
ніколи
не знав

чоловіки та жінки
з обличчями ангелів
зі сторінок Євангеліє
мовлять до нас

з глибин днів та ночей
з глибин
земного марення
світом

* * *

вона

скрипка

музика
без якої
не бути мені
поетом

вона

скрипка

без якої
не було б
кохання

* * *

сховались

за
химерами
і
за
хмарами

кольорові
пальці
веселки

золоті
пасма волосся
осени

сховались

у
чорній
зіниці
ночі

* * *

квіти
що ніколи
й нізащо
не щезнуть
в денному
світлі

квіти
великі
маленькі
молоді

та минуці
квіти

не зникнуть
в денному
світлі

* * *

з прийдешнього
саме
пам'яти
не було

або ж
голодна жага
до спогадів
навернула
мене
на згадку

таки
немає тебе
серед цього
люду

в квітчастій
сукенці
в кольорі
помаранчу

* * *

визволяю тебе

бо на кручах
сторостерзаного Києва
не полишиш початки
спокою

не полишиш
невсипущий дар

бачити і помічати
останнього
з козацького роду

там же
на річці Почайній

там же
на Софіївській площі

мовчазні
патріархи
та
мовчазні дзвони
тиш

дощі
що відходять
у мовчазну
в'язь
годин

на кручах
Києва
не язичницьке
огнище

там голос
не змовка

опісля
воскресіння

З ЛИСТІВ ДО ОЛЕНКИ

* * *

в цьому темному
бліндажі
дві окопні свічки

ще
вишитий хрестик
і лик Божий
на земляній
поличці

ще
тут є дерев'яна
дощечка
на якій декілька
моїх гранат
ефка+ргд
ще якісь
польські
чи американські
гранати

тут
є
мій кулемет
декілька тисяч
патронів

та
автомат

ще тут
існує моя тінь

вона
мудра істота
бо живе
життям
окремішнім

вона
заряджає
безкінечні
ленти
до кулемета

вона
вбиває
тих
кого
не можна
називати людьми

ось
вчора
моя тінь
стріляючи
з кулемета
прошила кулями
ноги
одному
з таких
не людей

а позавчора
кидала
гранати

день вже
почався
і я не пишу
вірші

бо
моя тінь
приводить
автомат
до бою

* * *

А. Хворосту

в майстерні
я побачив картину
зі скіфськими
бабами

вони
були
за стіною
степових трав

часом
прозорі
од сонячного
проміння

від
золотавих
огнищ
на тлі
блакиті

в твоїй
майстерні
живуть
скіфські
баби

на лівій
стіні
від
автопортрету

* * *

птахи
вже одлетіли
з гнізда
осени

відаю
що не так
швидко
минає
тепло

куценьке

як час
для втечі

* * *

сльоза

ось
де примха
прощання

виходжу
із півсну
видінь

одягаю
сорочку
і босоніж
хочу
дійти
до краю
прірви

бо не так
вже
і
лячно

* * *

один
із небагатьох
моїх читачів

нарікнув
мені

що
не варт писати
про село

не варт

говорити
про череду
і білість
наших
хат

я відповів
йому

як би ж
не було села

то
дорогий мій
читальнику

не було б
української
поезії

* * *

я мав декілька
особливих
місць
у Києві

вулиці
які
стають
німими
пам'ятниками
соц реалізму

а ще
пам'ятник
леніну

без соцреалізму

* * *

на спомин
даруючи квіти

не згадуї
про ніжність

не нагадуї
що так трапилось

жінки
відчувають

присутність
невпевнености

* * *

як тебе називати

чи кликати
говіркою
з подільських
лісів

ти мовчиш

бо
у самій суті
мовчання
може
зародитись
любов

до
мовчання

безкінечність

* * *

хотів

набутись
отого щастя

яке
називають
закоханістю

а набув
переважно
самотности

мабуть
що
це
і
є
кохання

без
надміру

* * *
об'явлення

так
люба

нині
час
об'явлення

ввечері
та зранку
вдень
та вночі

ми не можемо
вдати
що все
так добре

як не було
насправді

* * *

в зелених
тінях

в таких
де не сховатись
людській явності

не запорпатись
у землю
мов
непомітна
тваринка

тішать
квіти
в зелених
ярах

бо
вони
вічні

* * *

окрім
цих ліній

художник
залишив
колір

не один
і не два
відтінки

залишивши
мить
зірвану

як рибалка
що не спромігся
на більше

* * *

до кімнати увійшов тільки
один

поміркований чолов'яга
з червоною краваткою

либонь
така поміркованість
потрібна для багатьох
але насправді
вона дається не кожному
і не кожній

до кімнати увійшло
двоє

він перший
а вона друга

* * *

двічі на день
приходить до мене
посмішка

в сіренькому
плащі
та білому
капелюсі

вона
ховається
від
дощу

вона живе

у сусідньому
будинку

вона
розповідає
людям
про те
що я
мрійник

двічі на день
мрію
про
посмішку

Тетяна ЯКОВЕНКО

Тетяна Яковенко – кандидатка філологічних наук. Доцентка. Відмінниця освіти України. Членкиня Національної спілки письменників України з 1988 року. Головица Вінницької обласної краєзнавчої літературно-мистецької творчої організації «Велика рідня». Обиралася депутаткою Вінницької обласної ради V скликання, головою постійної комісії з питань освіти, культури та духовного відродження, членкинею президії обласної ради. Заслужена працівниця культури

України. Нагороджена орденом княгині Ольги III ступеня, Почесною відзнакою НСПУ. Авторка понад 20 книжок лірики, кількох книжок для дітей та переспівів Святого Письма, зокрема «Пісня над піснями» (2004), «Книга Екклезіястова» (2005), «Книга пророка Даниїла» (2008), «Псалми Давидові» (2002), «Осанна господу, Осанна!» (2013), «Хвалімо Господа ім'я!» (2022) та ін. Лауреатка літературно-мистецьких премій: обласних молодіжних ім. Миколи Трублаїні (1978) та «Кришталева вишня» (2001), всеукраїнських – ім. Михайла Коцюбинського (2002), «Благовіст» (2003), ім. Євгена Гуцала (2004), ім. Івана Огієнка (2008), ім. Михайла Стельмаха (2008), ім. Марка Вовчка (2008), ім. Павла Тичини (2009), ім. Анатолія Бортняка (2010), ім. Володимира Забаштанського (2020), міжнародної – ім. Івана Кошелівця (2008).

КОНТУЖЕНИЙ

Як повернувся з війни, то без зброї уже не міг. Вірив тільки в неї. Довго шукав собі підходящу оселю. Обійшов усі навколишні села. Зрештою, знайшов: город – до річки, садок – до старого цвинтаря. Викопав у садку погріб-бункер. За бочками для капусти – підземний лаз з виходом на світ

Божий в акурат біля розчахнутої груші, що росте на рову біля крайніх могил. Мертвих не боявся. Не боявся й сущих. Та до людей не тягнувся. Вабила земля. Щось тягло його копати живу землю, вимуровувати й укріпляти підземні стежки і печери, стягувати туди зброю. Одну її любив. Дивувався її досконалості й безвідмовності. Запалював вогонь і милувався блиском вороненого металу, пестив ті важкі криївки смерти. В хаті не тримав нічого, крім ножів. Кидав ними до одвірків, пошкальовані на цурки, бавився. У хисткому вогні від грубки ножі ворушилися, хижо шкірили синюваті зуби, прагли гарячої крові. І коли він танцював з ними лише йому одному відомий танок, химерно вигинаючись і вивертаючись на всі боки, радо впиналися у хаотично розставлені щити-мішені. В'юнкий, бистрий, нагадував циркача, чаклуна-факіра. Ножі глухо чвакали, вриваючись у стіни, двері, віконниці. Жоден не пролітав мимо визначеної мети. Так він грався. А поза цим працював електриком у райцентрі, винаймав кімнату на першому поверсі колишнього робітничого гуртожитку, часом навідувався до батьків, що жили на околиці містечка, інколи з такими, як сам, пив пиво, їх було в районі небагато і ніхто не потребував спілкування з цивільними людьми. Кожен носив свою кам'яну душу окремо.

До людського світу був байдужим. Люди жили поза його світом і його не цікавили. Вони ще не вмирили і тому не розуміли головного – ціни життя. Споглядання чужих смертей їм нічого не давало. Від людей йому віяло холодом порожнечі. Психолог у госпіталі казав, що це минеться. А він не хотів, щоб миналося.

Усі чекали від нього тільки грошей. Батькам вони були потрібні на новий саж для свиней, сестрі – на ще один кіоск на ринку, братові – на новий автомобіль... Молодші родичі хотіли грошей на витребеньки: мобільники, шмотки. Якби на лікування, то ще дав би. А на весілля племінниці з усіма наворотами? Обійдуться. Навіть на хату не дав би, надивився, що з тих будинків залишають снаряди. Хочуть, хай самі заробляють, щоб перед сусідами величатися... Він дивився на них, мовчав і думав, хто більше дурний, він чи вони, і з ким мав би активніше працювати психолог. Утім, лікар теж був одним із тих, хто не нюхав пороху, то що йому й дивуватися... Спостерігав за життєвою метушнею земляків і катувався думкою, що от же, за якихось тисячу кілометрів – війна, смертельна боротьба не просто за життя, а за майбутнє усього цього так званого народу, який дбає тільки про свиней і кіоски з секонд-хендом, а його діти тупо заливаються самогоном і обкурюються бур'янами. Не міг собі того пояснити. Тільки шрам на скроні від тих думок починав ще дужче боліти.

А був гарний. Стрункий, з чорним густим волоссям, ледь-ледь при-
трушеним сивиною. Одяг любив військовий, який йому личив. Стригся
коротко. Шраму не соромився. Коли лінувався голитися, мав ніжно-
шовкову, теж чорну, бороду. А на тілі волосся не мав. Воно у нього було
таке ж туге й лискуче, як відстріляна куля. Тільки очі були без блиску,
ніби отвори у стволах. Жінки задивлялись. А він пішов на війну два-
дцятилітнім. Жодної роздягненої не бачив. Надивився вже там, коли
місцеві повії турмами лізли до них, а вони їм не довіряли і гнали геть,
як шолудивих сук, хоча дехто зі старших контрактників і спокушався.
Бачив голу жінку, закатовану бойовиками, їхню ж таки польову-похідну
бойову подругу... чимось не вгодила... І, не розвинувшись, заціпеніло у
ньому почуття до жінок. Не ставали вони йому рідними. Ніхто не ви-
кликав довіри. Тільки зброя, безвідмовна, незрадлива.

Спершу вірив у Бога. То Мойсей його навернув, дядько-контрактник
з Волині, що якимось вивів їх з оточення, правда, водив довго, так і позив-
ний свій заробив. Мойсей казав йому: «Тільки Бог і ніхто більше, вір і
будеш спасений». Коли Мойсея поклав снайпер, він питав у Бога, чи
то правда, що на Той бік життя забирають кращих? Та Бог промовчав. І
він зрозумів, що слово «спасений», очевидно, стосується тільки життя
потойбічного, на цьому боці спасіння нема, а він ще хотів бути тут. Утім,
хрестика, подарованого Мойсеєм, не знімав ніколи. То була його пам'ять.
Хотів знову туди, але був комісованим. Треба було жити тут.

Людей не жалував, а звірина тяглася до нього. Любив котів за те, що
самі собі уміли давати раду. Люди оминали його обійстя, навіть сільські
пияки-одчайдухи, від захланних очей яких не міг заховатися жоден баняк
не те що. Перестрів був якимось одного у себе на межі, сказав, пропікаючи
своїми потойбічними очима, що якщо ще раз буде тинятися його садком,
то прикопає у свіжій могилі. Пиякам багато не треба, вони тямковиті.
Сільське радіо зробило свою справу, і відтоді жодна нога не ступала на
подвір'я Контуженого, як його стали називати позаочі. Коли хто при-
ходив наймати копати для мерця яму, то гукав з вулиці. Ями він копав
охоче, глибоко і рівненько. Грошей не брав, по обідах не ходив. Платили
харчами, хто як. Сільські люди мруть рідко. Рідня плакала, а він радів
за мерця, що прожив так довго.

Нікого не боявся і разом з тим боявся всього: грому, крику, автомо-
більного сигналу. Всього раптового. Навіть падіння яблука чи шелесту
їжака. Сміявся з себе, але жив насторожено, ця осторога уже була в
ньому сама по собі, нічого не міг з нею вдіяти, як зі своїми снами. Той
психолог запевняв, що й це минеться, але він не вірив тиловим щурам,
хоч і психологам. Свої сни він ненавидів, бо у них не мав влади над

собою. Сни примушували його жити за своїми законами. А він хотів усе контролювати. Найкраще було б – зовсім без снів, але тоді мусив би напиватися до безпам'ятства, а він не пив. Якось при якійсь okazії п'яненки жіночки причепилися слиняво: «Випийте та й випийте...», то він так гримнув на них, що аж відсахнулися. Не терпів п'яних, як звір, як бджола. Гидував ними.

Чим жив поза роботою? Лісом, садом, землею, зброєю. Брався міркувати, що то за воно війна така, коли одних – на клапті, а інші собі свайби гуляють, тарілки у три поверхи, не знають, який фасон на себе нап'ялити, яку машину вибрати... Так мало би не бути, бо якщо війна, то – війна... Це за оцю тупу й тлусту людську твань загинули й гинуть найкращі? Це за це тилове жирування він втратив своє здоров'я? У свої двадцять чотири порізаний і зшитий клаптиками, мов ковдра. Дивився з-під лоба і мовчав, як німий. Чув, що люди його називають Контуженим. «Самі вони контужені», – думав без образи. Весь цей світ контужений, бо в ньому нема кого любити. Країну любив, а людей – ні.

При перших осінніх заморозках став приходити Степан. Нечутно, непрошено і делікатно. Сідав ближче до тепла і ворухив хвостом, поблискуючи зеленими очима. Там, за сусідським парканом, він, певно, мав собі інше ім'я, але нічого не мав проти, коли його називали Степаном. Був недовірливо-похмурим, мав неабиякий досвід з виживання при своїх вічно озлоблених п'ятикою господарях. Ті були вічно напівголодні, а Степан жив сам по собі, не мав жодної потреби ділитися з ними своєю рятівною життєвською філософією. Так вони й сиділи собі при вогні – воїн і кіт, великий, кустратий, із суворими зморшками на крутому лобі, які виразно склалися у тризуб. Неговіркий і скупий на ласку, а від смерті якимось його врятував, бо заснув був з цигаркою, уже й ковдра затлілася. Міг Степан собі преспокійно своїм котячим лазом надвір втекти, коти ж не люблять вогню, але ні, скочив на подушку, бив його по обличчю шосили своїми важкими лапами, поки не розбудив, браток такий, бач... Так і жили... перебули якимось зиму.

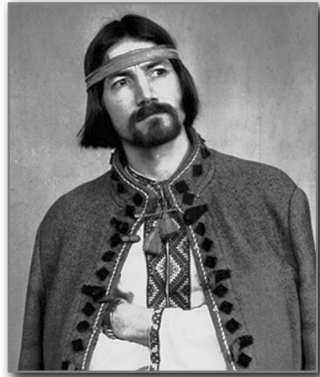
А навесні у сусідів-недбайливців хата загорілася, піди знай від чого, кажуть, що горілку гнали і щось пішло не так, чи то напилися зарання, чи з димоходом були негаразди, але самі повискакували на вулицю, а Степан чогось не встиг, тільки дивився з вікна, а уже й дах палахкотів, і кількоро людей, що збіглися, боялися підступити ближче, тільки галасували і метушилися безладно. Тоді він (люди тільки охнули: «От контужений...») кинувся у двері, просто у полум'я, не роздумуючи, так, як кидався в нього там, на передовій... вибив те вікно ногою, пожбурих Степаном якомога дужче в кущі малини, а сам уже не встиг: обвалився

дах, вогонь шугонув у небо... «От контужений...», – шепотіли уже ледь чутно... А хтось, уже коли хоронили, мовив: «Як жив, так і вмер...».

Батьки й сестри мовчали. Плакав за ним один обсмалений Степан. Він би й могилу йому викопав, якби міг, а то ледве знайшли копача. Плигнув йому на груди і кричав. Люди боялися його прогнати і заціпеніло слухали той страшний котячий крик. Вже коли забивали віко, то мушили зігнати. Степан майнув поміж ногами і зник. Пропав. А вже за кілька днів по свіжій землі опівночі хотіли якись зайди-трупокради поворошити небіжчика, хоронили ж бо того в орденах та медалях – здобич лакома, то таким зеленим вогнем двоє очей стрільнули по них і так зашипіло, як десять гадюк разом, що тікали, аж заступи погубили.

Потім родичі на могилі хреста поставили з табличкою «Горовий Василь Андрійович»... Василем його звали, бач... А в його хаті ніхто не живе, але й стежки навпрошки через обійстя нема, бо інколи навідується туди товариш небіжчика, такий самий мовчазний і сивий, тільки на протезі... Город не засіяв, а про погріб дбає... може, восени по людях буде картоплю з буряками скупувати, тільки хто ж продасть, коли село маленьке, а люди вже німічні, садять так тільки, аби для себе...

Микола ТКАЧ**ДОРОГА ДО СЕБЕ**

З книжки «Земля і люди»

* * *

Зоріє зоря і прозоріє світ.
І сонце тремтить – як мембрана.
Душа – в осяянні. На терені літ
встають мої радощі й рани.

Біжу над протокою. Ген, по воді
не блискітки – райдужні мрії.
О, скільки ще в силі моїй молодій
тривоги, снаги і надії.

Я сонцем цілований. Вітер – мій брат.
Дощі моє тіло дощили.

Я небу завдячую. Людям – стократ.
А всьому, що є – Батьківщині.

* * *

Якщо я є, то чом я не всесущ?
Якщо нема – то нащо в серці болі?!
Дерева в листі і дерева голі,
ранкова радість і вечірній сум.

Це двоєдине відчуття краси
і це трикратне відчуття тривоги
хто дарував нам – прашури чи боги
у ті далекі крем'яні часи?

Дивлюсь на гай, що паленіє вітром,
і чую, як проймає груди млість.
Я тут не випадковий і не гість.
То хто ж я є у цьому дивнім світі?

* * *

Тим живу, що віршую себе
та вигоєю віршами болі.
І не треба ні хліба, ні солі, –
лиш би небо всуціль голубе.
Ой, турботи, не дуже спішіть, –
відпустіть моє серце на хвилю.
Я у слові замріянім виллю
все, що бачу очима душі.

19.09.1982

* * *

Увесь цей світ народжений в мені
з криницями, піснями й літаками.
І кожній квітці голос мій зрідні,
і кожне слово – праоснови камінь.
Життя моє розвітрено шумить
в високих водах, променить в струмочку;

крізь мене протікає кожна мить
і вічність одяга в мою сорочку.
Я обіймаю тінь і сонце в літі,
всі радощі, всі прикрощі малі.
Я тим живу, що за усе в одвіті.
що діється сьогодні на землі.
І як же зможе серце не боліти,
як зможу щось я в слові обійти,
коли в мені згорають, мов боліди,
усіх сердець незаймані світи?!

УКРАЇНІ

Моя любове, радосте і муко,
я знов твоїм пробудженням живу.
Немов до сонця простеляю руки,
а зачіпаю рану ножову.
Невже ж воно судилося так –
доля? Чи хтось чужий між нами темно став?
Печать розлук упала на вуста,
як тінь холодна падає на став,
і вже немає впину хвилі зречень.
Стомилися ми добре. Може б – годі?
Але хіба ж наказ для серця в світі є?!
Не крадене, не куплене – своє,
чуття якому і ціни не знаєш,
і все – отак. І все отак – дарма.
То жартом, то півсловом – крадькома.
А щоб уголос – мужності не знайдеш.
Твоє волосся – віти над водою,
твої вуста – світанки вогняні.
Коли ти в серце увійшла мені –
десь, певно, радість стрілася з бідою.
Та я – щасливий. І тебе не кину.
Хіба ж наказ для серця в світі є?!
Не зичене, не знайдене – своє
чуття, якому і ціни не знаєш...
не відкривайся всує, бережи.
Коли ж постане відступ на межі,
то кинь мене прокляттям на ножі,

щоб я навіки зрікся сонця й неба,
щоб до такої миті не дожив.
Але не дай упасти в ніч без тебе!
18.10.77

* * *

Де кров упала – там твоя земля,
там калиново проростає небуть;
маленький жайвір кличе журавля
ключем довіри відімкнути небо.
І яро гримкотить селянський Бог,
вином червоним повнить чари цвіту.
Прядеться сниво. На новий клубок
намотується нить земного світу.
Радій а чи ридай, як немовля, –
вже сонця схід, але немає степу...
Де кров упала – там твоя земля,
ще зовсім гола. І ще навіть тепла.

МАТЕРИЗНА

1.

Твоє ім'я зелене, мов тополя,
Твій голос чистий, наче дзвін коси.
Хто я для тебе? Що в тобі єси:
дорога вічна чи початок поля?

Покличу вітер – встануть буревії,
озвусь до тиші – вигукну себе.
В мені живе безмежжя голубе,
а в тім безмежжі – безкінечність мрії.

Навіщо ти мене в мені відкрила:
як одкровення чи як власний суд?
Дала мені наймення горде: Люд,
дала у пісні волелюбні крила.

Та я до сонця простягаю руки
і чую дивовижні голоси:

«Мій сину, травам голос віддаси,
а вітру – втечу, руки і розлуки».

Твій голос чистий. Воля благовісна.
Твоя усмішка – молода весна.
Там твій початок у зелених снах,
в осонні й квітах: нині, завтра й присно.

А я – це ти. Для досвіду. Для лету.
Не випадковість, а суцвіття сил.
Спитаю в сонця: чий я в долі син,
А сонце вже за обрієм. Далеко.

* * *

*«...в головах тополя,
а голів нема».*

П. Тичина

Край шляху мріє тополина.
Згубився вітер. Ніч навкруг.
І чути, здалеку, десь лине
жалобне: «Кру-у».
Село, мов цвинтар: тіні, тіні...
І поле – цвинтар. Серце мре.
У цім холоднім мерехтінні
тремтить земля, мов чорний крєп.
Де ж край кривавій круговерті?!
Брудні патьоки, каламуть...
Загиблі встануть і по смерті,
убивці ж – пам'яті не ймуть.

* * *

*«... вставляйте, кайдани порвіте... »
Тарас Шевченко*

Ще є кайдани вікові
і рабство вкраплено у слові!
Ну що, здавалось би, тут злого,
що не вмира любов моя...

Та дехто ж ладен на коліна
поставити усіх як є
за слово правди, за своє.
Не можем жити, бач, самі...
І це побачить кожен лиш тоді,
як понесуть уже бліді
безкровні руки й мертві очі
в останню путь.
Такі розпнуть...
Але й з розп'яття
повстати мусимо, щоб знов
громадивсь дух, буяла кров –
козацька кров. Моя ти Русь,
Україно, доле без'язика, –
немає степу, сохнуть ріки,
бори понищено й гаї...
Безвольнії сини твої
на тебе моляться віками
і знов кайданами гудуть.
А ти, жалобою сповита,
така принадна й нічия,
здається спиш – як Божим світом
встає сподівана зоря.
Прокинься, нене. Дужий камінь
у кожному серці оживи.
І благодатними руками
оті кайдани розірви.

03.09.76

* * *

Наплакались усмак і наборолись, –
є основні клейноди й булава;
розподілили функції і ролі,
лиш рукавичка кривцею сплива.
Й таке чуття постійно – ніби ти в ній.
Знов за велике мовиться мале,

і Україна світом попід тинню
дітей своїх на заробітки шле.

***

Міста великі прірковою нас манять, –
в них мешкає роздвоєна печаль.
У серці оселився ревний жаль
за часом, розтрачено в дорозі.
В тривозі все життя мина,
в тривозі...
Роздвоєно і світ, і душі,
любов роздвоєно мою!
Десь там, в незвіданім краю,
вмирають хлопці на кордонах.
За що вмирають:
за розлуку
чи за роздвоєності слід,
що проляга по всій землі
і брата з братом ділить чемно.
Міста великі, ви даремно
нас маните в свою стихію
і обіцяєте неспокій.
Глухі роздвоєності кроки
вас до нікчемності зведуть.

* * *

*«...заговорить
і Дніпро і гори!»
Т. Шевченко*

Над Києвом ранок. Над Києвом – сон.
Над Києвом сонце – мов рана.
Майданів і вулиць роздертий перон
вирує в розчинених брамах.
Хто ти в цьому вирі: блукалець, пророк?
З яких берегів і околиць?
А з клена злітає пожовклий листок
і вершить незбагнене коло.

– Гей, кривні! – гукаю. – Ген, сонце зійшло!
Не чують. Спішать, мов шалені.
І кожен пожадно, неначе соплом,
хапає повітря в легені.
Хто гонить вас, люди? Де сила ота,
як смерч ненаситна і люта,
що ціпить ще вчора одверзлі уста
і в'яже невидимі пута?
У клятві? В проклятті? У нетрях ядра,
чи неба склепінні суворім?
Мовчить придніпрова священна гора.
А що, як вона заговорить?

***

А світ – був полем. Поле це було
проваллям ночі у намерзлій хаті.
І все моє прапредківське село
вміщалося на нитці вузлуватій.
Це потім – з нитки витчеться сувій,
і вибілється полотно на лузі,
і коні ранку на черленім пружі
скопитять дико сонця грозовій.
Перемайнуть кривавиці-пожежі, –
зерно засвоїть генетичність кривд.
Це потім, десь на вавілонській вежі,
утратить пам'ять мови людський рід.
Скрипів, скрипів старим Чумацьким возом
та сів сіль промерзлий Небозвід,
і сивий Віл, наречений Морозом,
невтомним дихом рушив мертвий лід.
А десь у полі, в безбережжі ночі,
ще не сповите й голе, аж причинне,
постало Слово – вибухом пророчим.
І зміст в нім був єдиний – Батьківщина!

***

Враз відійду від всіх суєт,
всіх буднів, диспутів, новацій.
В тісному сонмі номінацій
мене мій образ дістає.
На кожному кроці день при дні –
прожекти, відступи, проколи...
У колі ситості й брехні
мені не вжитися ніколи.
Пощо словам пустий пролог,
де все оманливе до скону;
коли розіп'ятий, мов Бог
поміж любов'ю і законом;
коли на схилі дум і літ
мене, мов скибу, ніч кремсає,
коли у сонці меркне світ
і вже, здаєсь, не воскресає.
Сягнувши серцем до глибин
природи первісного дива,
я тут почуюся один,
я там почуюся – єдино.

***

На бані храму рветься присмерк,
летять хрести у небозвід.
Крізь часоплин, крізь серця призму
гряде крутий двадцятий вік.
Летять міста, сповиті димом,
у неба зірвану петлю.
А я, немовби юродивий,
на барви осені молюсь.
Зелено, жовто, пурпурово
душа освідчилась землі,
у безкінечному покрові
ховає смутки і жалі.
Молюся – вірю і не вірю:
прозріло наскрізне в імлі –
летять птахи в далекий вирій,

за ними вслід летять жалі.
не з ласки Божої, не з волі
чиєїсь сильної руки,
летить моя українська доля
у світ предивний навманки.

Пам'яті Павла Громоценка

У Києві, де осінь золота,
де в золоті тисячолітні храми,
де стозолоте сонце над горами,
упала раптом люта самота.
На брук, на камінь... Світ ся голо женить.
Крильми – об шибу, вітрові навстріч.
Чиєсь авто нахабне й навіжене,
якась глуха й невідворотна ніч.
А хто ж тебе пригорне, слово рідне,
хто твій огром підніме так, як він?!
Справляє бал на пагорбах негідник.
Корогви вклякли. Опустився дзвін.
Таке воно сьогодні поле ратне –
не видимо, як тінь, орда зроста.
Ти тут потрібен, Павле, чуєш, брате,
прийшли по душу. Мабуть, неспроста.

***

За ревним сумом, за журбою
рокам і дням згубився лік.
Моя сопілочко, мій болю,
душі пораненої скрик,
твій голос тут, я чую зримо
його бентежний перелив
у кожнім кроці за дверима,
в тремтінні барв, буянні злив.
Тремтить роса. В молитві Божій
день світанково визріва –
твій голос гойну силу множить
в ще ненароджених словах.

МАРІЯ

І тихо, і пусто, і слово живе –
неначе загублена мрія.
Лиш тільки в очу моїм німо пливе
лице твоє світле, Маріє.
Це знов ми – в розлуці.
Знов наші літа
хтось чорно словами поганить.
І син твій, зрікаючись долі-хреста,
тримає в руках ятагана.
Пробач мені, світла,
що мовлю отак...
Та в серці покора не зріє,
допоки шепочуть розп'яті уста
ім'я твоє, Діво Маріє ...

ЧУТТЯ ПЕРЕСТОРОГИ

Коли заяріє світанок з туману
і землю пробуджену грім потрясе,
невільнику-брате, не віруй в оману,
що хтось нам сподівану волю несе.
Не віруй – ще прийдуть під іменем слова, –
осліплять пів світу і скажуть: «Живи».
Невидимі пута уцент розірви
і будь до наступної січі готовий.
Ще прийдуть по душу і скажуть: «Віддай,
навіщо тобі її мати?» .
Тоді пригадай, що у тебе є мати
і є Україна, тоді пригадай.
Її не розп'яли у дикім степу...
І доля ще нитку пряде їй.
Немає страшніше й потворніше пут,
як пута чужої ідеї.

* * *

То не сонце упало згори,
не відлуння рясної заграви.
Сумно в'януть покошені трави, –
пригасають густі кольори.

Не тривож мого серця, не муч,
я і так весь просякнутий болем.

То лечу над простреленим полем,
то звисаю на гребені круч.

Піді мною земля – мов труна.
Не для щастя цей світ – для облуди,
як дання, як цілунок Іуди –
в краплі крові і чарі вина.

* * *

*«Я встигну долюбить.
Доклясти встигну я...»
М. Вінграновський*

Чи встигну долюбить?
Прокляти сил забракне.
Бо вже у слові зріє інша суть,
Уже мене малого, наче краплю,
до цвинтаря всесвітнього несуть.
Світ цей, світ той:
світ правоти й безправ'я,
або – точніш – прозріння й сліпоти.
І все-таки найбільше обікрав я
себе самого над усі світи.
Це страшно, як зникає в очу диво,
як гине таємниця... Ще дарма.
Та над усе страшніш, коли людина
уже себе не мислить без ярма.
Хай щезне день, вгодований в неволі,
хай збридне до огиди, до плачу.
За, мить життя, за кожную крайку поля
я серцем окривавленим плачу.
Мовчить земля, ждучи свого Антея.
Над полем Січі кружеляє крук.
Але чи хто б уславив Прометея,
якби він був позбавлений тих мук?!
Я – не аскет, не речник марнослов'ю ... –
із серцем ритм звіряє Зодіак.
Торгують всім... І все ж – коли любов'ю,
то що вже сподіватися і як!
Любов – не гріх. В душі надію краю.
На вістрі часу, в полум'ї доби
згорить мій день до пам'яті, до краю.
Та я ще встигну. Встигну долюбить.

Микола ТЮТЮННИК

Поет, прозаїк, перекладач, журналіст.

Член Національної спілки письменників України з 1988 року.

Друкувався в європейських антологіях, журналах, альманахах і журнальних порталах багатьох країн: України, Австралії, Білорусі, Болгарії, Бурятії, Греції, Канади, Киргизстану, Литви, Німеччини, Росії, США...

Автор понад сорока книжок віршів, поем, оповідань, повістей, поетичних і прозових романів, котрі пошановані низкою вітчизняних і зарубіжних літературних нагород, серед яких Міжнародна літературна премія ім. Миколи Гоголя, Міжнародна літературна премія ім. Володимира Даля, Міжнародна літературна премія «ГОМЕР», премія Воляників-Швабінських Нью-Йоркського Українського університету (двічі), літературна премія ім. Василя Симоненка, літературна премія СПУ «Благовіст» та інші. За переклад книжки російського поета Ніколая Рубцова українською мовою нагороджений Почесним дипломом «Золото перекладу. Майстерність перекладача».

Висувався на Національну премію імені Тараса Шевченка.

Найбільше відомі твори: історичний роман у віршах «Маруся Богуславка» та роман-тетралогія про шахтарів Донбасу «Лугарі».

Повний кавалер «Шахтарської слави».

Академік Слов'янської літературної та артистичної академії (Болгарія).

БУДИНОК НА ПРИГІРКУ

Оповідання

Павлику завше подобався його будинок: високий, п'ятиповерховий, він стояв на помітному ще здаля пригірку шахтарського містечка, звідки добре, на десяток верст, проглядались усі навколишні поля, невеличкі байрачні ліси і дороги, а тим більш – чисельні горби шахтних териконів, які, здавалося, залишив по собі величезний кріт. Павлик улітку часто сидів на балконі, тримаючи подарований батьками бінокль, нібито зблизька розглядаючи всі ці картини або слідкуючи за машинами, які так і сновигали сірим асфальтом.

Іноді йому навіть щастило розгледіти обличчя людей, що сиділи в кабіні, котрі, було видно, про щось говорили, посміхались, ніяк не підозрюючи, що знаходяться у Павлика «на мушці». А втім, Павлик хлопець не войовничий і в свої дванадцять літ навіть не мріє про якісь там військові справи й з усіх хлоп'ячих захоплень віддає перевагу футболу. Шкода тільки, що в містечку ні сучасного спортивного залу, де можна було б тренуватись навіть взимку, ні кваліфікованого тренера. Але на те ж воно й містечко, що виросло поруч уже старої шахти. Тисячі, десятки, а то й сотні тисяч жителів Донбасу живуть в отаких ось населених пунктах, далеченько від обласних центрів, а ще далі від столичних міст. І байдуже – звикли, живуть, працюють, не маючи ніяких театрів, не відчуваючи ніякого дискомфорту. Головне, є робота, є дитячий садок і непогана, з туалетами в приміщенні, школа.

Павлик живе разом з батьками та бабусею Оксаною, яка до останнього часу вирощувала біля під'їзду квіти, як це звикла робити ще в селі. Але з роками не стало сили не лише на сільську роботу, а й на квіти, на ту ж лійку. Посадити ще посадить, а ось поливати вже – зась, просить сусідів. Бо бабусі Оксані вже за... А ось скільки – Павлик точно й не знає. Йому, дванадцятилітньому, здається, що коли людині тріньки за тридцять, то вже й стара! А бабуся ж Оксана пам'ятає ще війну з німцями, тому в якихось там серйозних документах значиться «дитиною війни».

Ось так і жив Павлик і, як мовиться, не тужив у своєму високому, як на нього, будинку, у невеличкому шахтарському містечку, абияк навчався в школі і мріяв опісля дев'ятого класу поїхати вчитись до спортивного технікуму. І довчився б, і поїхав, коли б не війна.

Вона налетіла, удерлась у наш степовий і густонаселений край, як вихор, як ураган чи взагалі щось надзвичайно розгнуздане і жорстоке. У ту, німецьку, як воно було... Спочатку, розказувала Павликові бабуся, пройшла колона червоноармійців, що відступали: усі змучені, чимало забинтованих, поволеньки чвалали, ховаючи від жінок очі. Але хіба ж їм хтось докоряв?! Хіба ж хоч одна жіночка, що вискочили на дорогу, мовила якесь зле слово?! Усі розуміли, що насувається страшна сила, яку ще не стримати нікому. Та й відступали бійці не за своєю волею, а за наказом зверху, щоби закріпитися на новому, трохи зручнішому чи важливішому рубежі. Тому жіночки вискакували не з порожніми руками: одна несла глечик молока, інша паляницю, третя – варену картоплю... Аби тільки підтримати змучених і, можливо, голодних бійців. І довго ще потім стояли і дивилися їм услід, розуміючи, що багатьом з цих хлопців уже не вернуться...

А вже за кілька днів з'явилися й німці. Були й піші, але більшість з них пересувалися на машинах і мотоциклах: нахабні, голосні, а що вже безсовісні!.. Зрозумівши, що в селі немає звичних для них туалетів, а тільки загорожі з лози чи очерету, знімали штани й сідали прямо на подвір'ях, під сараями. А, справившись, починали ловити або стріляти курей...

Бабуся Оксана, правда, нічого цього не бачила, бо ховалася з малими сестричками на печі, а ось їхній мамі довелося догоджати новим хазяям, показувати – де знаходяться харчі.

А які там улітку в селі харчі? Це вже восени починають різати різну живність чи рубати голову свійській птиці, а влітку, у спеку, хіба що хліб, зелень та молоко...

Молоко німці любили. Один, закатавши рукава, одразу пірнув у погріб і через хвилину виліз звідти з глечиком холодного молока. І в одній руці молоко, а в другій – великий чорний пістолет. Мовляв, дивись, матка, не здумай відбирати! А то – пук! І нема тебе.

Весь день хазяйнували тоді в селі непрошені гості: і погребями лазили, і птицю стріляли, і молоденьких кізочок та поросят різали. А вже під вечір заверещали й заплакали селом дівчата, і не багатьом удалося тоді вчасно вискочити з хати і, через городи, втекти від гвалтівників.

Про це, правда, бабуся Оксана Павлику не розповідала, про це Павлик почув випадково.

Ось таким, за бабусиними спогадами, уявлявся Павлику початок війни: спочатку відступ, тому що наш миролюбний народ до війни ніколи вчасно не готується, але потім знаходить у собі силу, переходить у наступ і жене ворога до самого його лігва й героїчно добиває його!

А що ж це зараз за війна така, що б'ють з різних гармат не стільки по окопах, скільки по житлових будинках?! Чи, може, через те, що ті окопи й наріті неподалік селищ? І хто взагалі воює зараз? Хто і проти кого взяв зброю?

Так, це було важкувате питання, яке виявилось не під силу навіть дорослим. Он тато Павлика і його рідний брат, дядько Ігор, який до того ж був Павлику хрещеним, так і не порозумілися! А якими ж були раніше рідними: і вирости разом, і в школі та ПТУ навчались, навіть працювали під землею в одній бригаді. Всі, які не є, свята проводили сім'ями: і Новий рік, і Перше травня, і 9 Травня... На День Перемоги тато з хрещеним надівали свої шахтарські нагороди, і деякі жіночки сприймали їх як бойові, підносили квіти. Тато з хрещеним трохи бентежились, намагались пояснити, що вони ніде не воювали, а заробили свою «Шахтарську Славу» під землею. Бабуся ж Оксана, яка завше ходила з ними до парку Слави, тільки посміхалась і лагідно зупиняла долонею своїх синів.

– Беріть-беріть, синочки. Ви ж теж ризикуєте в шахті головою.

Та то так, коли б не ризикували, то й тато не потрапляв би з травмами до лікарні. А тато потрапляв. Павлику добре впомку, як колись вони з мамою бігли до лікарні, куди перед тим «швидкою» доправили з шахти тата. Була холодна, з дрібненьким дощем, осінь, але мама не звертала на те уваги, бігла з мокрою головою, бо хустина її швидко сповзла і дивом трималась на плечах. Бігла, не випускаючи долоньки малого ще Павлика, нібито й коротенька їхня затримка мала коштувати татові здоров'я чи життя.

Хтось тоді ще й зустрічався, хотів про щось спитати, але мама лише відмахувалась долонею, і взуті на босоніж гумові чобітки гучно шльопали її по литках.

Що тільки не лізло тоді їй у голову! Які тільки жаскі картини не малювались в уяві!.. Але про одне молила Бога: тільки б залишився живим! Який не є, аби живий. А травма виявилась не такою вже й страшною – поламало ногу. Всі інші кісточки були цілі й не ушкоджені. І не

встигли вони віддихатись, вискочивши на другий поверх травматології, як у кінці коридору виник тато. Високий, міцного складу, він тяжко пересувався на дерев'яних милицях, виставивши поперед себе забинтовану ногу.

Павлик хотів кинутись татові навстріч, але чомусь затримався, наче щось підказало: не лишай маму! А вона й справді хитнулася і ледь не сповзла стіною на підлогу! Добре, що поруч проходила якась медсестра і разом з Павликом підхопили маму під руки...

Тато потім довгенько стрибав на тих милицях, а ще пізніше ходив з ціпком. Ціпок той і досі стоїть у них удома, у кутку коридора. Робота така, що все ще може статись. Все, що завгодно. Ось тільки про цю війну, таку несподівану й жорстоку, ніхто тоді й гадки не мав. А вона, клята, прийшла, зовсім не схожа на війну з Німеччиною, і кожен з жителів Донбасу сприйняв її по-своєму.

Після легенької сварки з татом, хрещений майже перестав заходити до них. А коли й заходив у якихось там справах, то вже не жартував зі своїм хрещеником Павликом, не подавав, як дорослому, руку, а сухо позирив на нього, начебто намагався вгадати: а що з тебе виросте?

Так батько і його рідний брат Ігор дивились на цю війну різними очима і звинувачували в ній різні сторони і різних людей. Чому воно так діялося – Павлик не міг зрозуміти. Та чи розуміли це самі брати?

– Я бачу, тут без пляшки не розібратись, – намагаючись якомога спокійніше якось сказав тато. – А то й пляшка не допоможе.

І це правда. Пляшка, як сказала тоді бабуся Оксана, спроможна лише підігріти розмову, довести до справжнього скандалу. Тато у Павлика людина спокійна, а ось хрещений, кажуть, змолоду частенько бився, потрапляв до міліції. Та й зараз, під чаркою, бува, й заведе:

Эх... костюмчик серенький, «колесики» со скрипом

Я на тюремные халаты поменял...

По-різному дивились на те, що відбувається, й інші жителі містечка, ті ж старенькі бабусі, що сиділи біля під'їзду їхнього будинку. Вони щовечора виповзали зі своїх, нагрітих нестерпним сонцем, квартир, сідали в холодочку на довгенькі і міцні лавчини. І стрічали та проводжали кожного мимойдучого. І кожна з них вже знала своє звичне місце – чи то скраєчку, чи то всередині. Всередині, постукуючи костурами, сиділи найбільш балакучі та розумніші.

Не один вечір, не один рік провели вони тут за простенькими і безневинними розмовами, пригадуючи давні літа і своїх померлих чоло-

віків. Шахтарський вік, як відомо, не довгий, дехто не доживає й до пенсії, тобто до п'ятдесяти літ, бо роками ж дихають пилом та газами, а ось вже почали писати й про якусь там радіацію, про яку раніше ніхто й не згадував. Виявляється, і радіації цієї під землею хоч греблю гати! І все це на бідного шахтарика, на його здоров'я!

Наразі ж і у стареньких інші розмови.

– Це ті, хто за «нату», всю цю війну затіяли, – з образою промовляла одна й морщила тремтячі від образи губи.

– Ага-ага, – вмить підпрягалась бабця на прізвисько Ага, яка ніколи ні з ким не сперечалась, але всіх підтримувала, – вони затіяли!

– Та хто йо'зна, – не погоджуючись, дивилась убік інша й нервово гладила ручку свого костура, – доки ті, у кубанках, та ще... як їх там... з Кавказу сюди не приходили, ніхто у нас і не стріляв.

– Ага-ага, – вторила і їй старенька, – не стріляв.

Узагалі, повторювали те, що чули по телевізору. А дивилися ж різні канали.

– Усе одно, якби не той київський майдан, то й війни не було б!

– Ага-ага... – вкотре піддакувала бабця Ага, – не було б.

– Та воно б і майдану того б не було, якби Янукович не наказав бити дітей!

– Яких дітей?

– Студентів! Яких... Чи ви не бачили по телевізору? А потім сам злякався й утік!

– Ага-ага, втік...

– А потім, я чула, його помічники прилетіли на Донбас і почали підбивати людей: підіймайтесь, бо прийдуть бендери і всіх вас переб'ють! А самі ж, видно, не про людей думали, а про свої заводи та шахти.

– Усе одно не треба було в Києві мутити. Ми один народ, і треба мирно жити.

– Ага-ага, мирно...

– Так люди ж, кажуть, піднялись не проти якогось там народу, а проти самого Януковича.

– А зачём заставлять всех разговаривать на украинском? А еслі я не хачу!

– Та що ви, Степанівно, обманюєте?! Кого це заставляли – вас? Та говоріть хоч німецькою, – ніхто вам не забороняє!

– А чёво ж тада бумажкі в сберкассе нужно на украинском оформлять? А еслі я не хачу?!

– Так що – через те війною йти?

Сиділи, нервували, намагались не дивитись одна одній в очі. Дерев'яні костури тремтіли в сухеньких руках.

– Припікає сьодні, – намагалась перевести бесіду одна, маленька і гостроноса, як синичка, – натягне дощичку.

Інші лише зітхали, бо вже й не раді, що знову завели про війну. Великі люди, політики та дипломати, не можуть дійти між собою згоди, звинувачують у цій біді один одного, а що тоді говорити про них, напівграмотних і забитих?!

Удома ж Павлик чув від тата, що війну затіяла Росія, приславши сюди загін якогось Стрелкова, який і почав обстріл гарматами І, видно, збирається відтяпати наш Донбас.

– Але ми цього ніколи не допустимо. Це наша українська земля. І коли треба – усі візьмемо до рук зброю.

Шахта ще працювала, видобувала вугілля, хоча грошей вже ніхто не бачив. Начальство стверджувало, що видобуте вугілля нікуди відвантажувати. Воно, може, й так: у залізничні вагони вже не грузили, а ось повні вугіллям вантажівки швендяли всю ніч. Куди і кому вони возили – ніхто не знав. Та й поспитати у керівництва нікому. Затим їхнє містечко взагалі оголосили «сірою зоною». Що воно за «зона» така – більшість містечкових не розуміли. Хрещений Павлика колись співав за столом про зону і предзону, які, кажуть, існують у таборах для злочинців. Але хіба ж їхнє містечко, з високим і красивим будинком Павлика, схоже на табір?!

– Нічийні ми, – сидячи після роботи за столом і сором'язливо поглядаючи на м'ясні котлети, сумно пояснив якимсь тато, – нічийні. Не належимо жодній із сторін! «Сіра зона» і є.

– Це що ж, – затремтіла губами мама, – нікому не потрібні стали?

– Чому – не потрібні? – підвів тато підфарбовані вугіллям очі. – Потрібні і тим, і тим... Але опинилися межі двох вогнів!

А становище ускладнялось. І ускладнялось щоденно. Точніше – щоночі. Якщо спочатку чули лише стрілецьку зброю і в ній тато відразу впізнав «калаші», тобто автомати Калашникова, то одної, далеко не чудової, ночі над містечком засвистіли снаряди. Причому, засвистіли з обох боків, і невідомо – хто був першим, хто спровокував цю перестрілку. Ось тоді в містечку по-справжньому й відчули близькість фронту. Близькість війни. І війна ця відразу ж показала своє обличчя і здалася бабусі Оксані набагато страшнішою, ніж та, що пам'яталась з далеких

дитячих літ. Адже тоді, здихавшись мерзотних німецьких загарбників, селяни їх більше й не бачили, бо відступали окупанти зовсім іншою дорогою. І не було ні обстрілів, ні бомбардувань. А тепер!..

Тепер снаряди літали, здавалося, над самісінькими дахами і лише дивом не потрапляли в будинки. Особливо це стосувалося будинку Павлика, який знаходився не нижче траєкторії польоту страшного металу. І люди почали спускатися до підвалу і годинами сиділи там. А підвали ж захаращені, завалені різним мотлохом, починаючи від поламаних стільців і до заржавілих лопат. Нащо це все збиралось і нащо зберігалось – ніхто не знав. Як не знали й самі господарі. А, окрім цього ж, окрім стільців і лопат, тут припадали пилом й старезні порвані матраци, і висохлі аж до дзвону держак для тих же лопат і обушків, і цілі мішки баночок з-під майонезу, і навіть шахтарські каски, що раз на два роки видавалися на складі шахтарям. Їх отримували, приносили додому, а потім з квартири – в підвал. Колись знадобиться. І лише де в кого з хазяїв підвали були в належному стані, де висіли надійні полиці з чисельними банками різних консервантів, з засіком для картоплі, яку щорік заготовляли на зиму, а також розвішеним шахтарським інструментом, серед якого й ті ж обушки, і кайла, і невеличкі ломи... І все це пофарбоване чорним кузбаським лаком і блищить, як нова копійка.

Павлик добре запам'ятав ту ніч, коли його розбудив тато і наказав бігти з мамою до підвалу. І Павлик навіть спросоння все зрозумів, швиденько натягнув на себе штанці, вскочив у чийсь величенькі черевики й вибіг з мамою в загальний коридор.

Десь знову стріляли, але снаряди, чути, не перелітали будинки, а лягали десь неподалік, і жахливий звук вибухів, здавалось, розривав навіл чи на шматки небо, так що в містечку не залишалось жодного безпечного місця.

– Господи... Господи... – задихаючись од страху, шепотіла мама, хапаючи Павлика за руку. – Не зупиняйся, синочку!

Люди вискакували з квартир і, бліді з переляку, бігли вниз, до підвалу, де було хоч трохи безпечніше. Бігли навіть ті, хто до цього ледь пересував старенькі ноги. Бігли, молились, бабусі плакали.

– Господи, Господи, що ж воно робиться?! Куди ж вони стріляють?!

Хто і куди стріляв, а точніше – цілився, ніхто не знав. Не вірилось, що били спеціально по мирних людях. Може, артилеристи якісь невмілі, може, у них руки зі ср... вирости, що гатять куди вивезе, аби витратити весь бойовий комплект.

За якусь хвилину Павлик з мамою були вже на першому поверсі, звідки можна було потрапити до підвалу. Хтось уже увімкнув світло, і люди ланцюжком спускались брудними, зроду не митими бетонними сходишками й опинялись у похмурих підвальних коридорах. Дехто навіть устиг прихопити ключі від сараю. А там же ні сісти, ні притулитись! Пилюка, грязь, різний непотріб. Хто б його міг подумати, що колись доведеться використовувати ці підвали як бомбосховище?! Двадцять перше століття! Мудрі й високоморальні керманічі хіба ж допустять якого-небудь конфлікту на території Європи?!

Слідом за мамою і Павликом до підвалу спустилися й тато з бабусяю. Бабуся теж спиралася на костур і в напівтемряві постукувала тим костуром як сліпа. Тато вийняв з кишені ключ, відчинив свій сарай. Звично, навпомацки, знайшов вмикач, і приміщення освітілося жовтим світлом.

О, тут було де й присісти, і переждати обстріл. Є й довгенька, надійно збита, лавчина, і невеличкий, в кутку, столик. Першою посадили бабусяю Оксану, поруч присіла мама. Вистачало місця і для Павлика з татом. Але поруч ледь трималися на ногах від страху старенькі бабусі, які давно вже не користувалися своїми сараями, і тато запросив їх до себе.

– Ой, спасибі тобі, рідненький ти наш, – хрестились старенькі, сідаючи на лавчину. – Дай Боже тобі здоровля...

Відчиняли сараї й поруч, шукали – де можна примоститись. Годилися навіть ящики і старі відра. Аби не на ногах. Бо хтозна – скільки його доведеться тут просидіти.

Тато покашляв і вийшов. Мабуть, покурити.

Кілька чоловіків уже диміли біля сходинок, що вели наверх.

– А входні двері не зачинили? – спитав він.

– До під'їзду?

– Так.

– Не пам'ятаю...

– Треба перевірити. Зачиняти не можна. Бо як перекосить після вибуху, то вже не вийдеш.

Та то так, входні двері у них класні, металеві, з надійним замком. Тоді всім під'їздом замовили. Щоб аніхто з чужих не зміг залізти.

– Я вийду, перевірю, – сказав тато.

Але знадвору знову почувся свист снаряду, і будинок аж здригнувся від такого шаленого вибуху, що хитнулися навіть міцніючі бетонні

блоки. Миттєво зникло світло, і в темному, хоч в очі стрельни, підвалі повисла густа, не продихнути, пилюга.

Закричали й заплакали діти. Заойкали і знову почали молитись старенькі.

– Господи, Ісусе Христе, Сину Божий помилуй нас...

– Царице Небесна, Пресвята Мати Богородице...

Найстрашнішою виявилася темрява. Коли здалося, що таким і має бути кінець світу. Ліхтариків ні в кого не було, але чоловіки швидко оговтались, почали вмикати свої мобільні телефони, і тоді стало хоч трішки легше. Проте, й зарядку телефона треба берегти, вона не вічна. Тато тим часом повернувся до своїх, знайшов припасену колись ще свічку, запалив її і поставив на столик. Тепер сиділи і молились при свічці, нібито в якійсь катакомбній церкві.

– Не убоїться ужасів в ночі, стріли, що летить вдень, язви, що ходить у п'яті, зарази, що спустошує опівдня...

Про різне мовиться в 90-му Псаломі, про різні жахи і біди, що погрожують роду людському з біблейських часів, але жодного слова про жахливий метал, котрий зі свистом літає наразі десь над головою і вже вривався в стіну чи дах їхнього будинку. Тому кожен думав тепер і про свою квартиру, про свої стіни, де було прожито не один десяток літ.

Павлик сидів поміж мами і бабусі. Вони все-таки наполягли, аби він нікуди не відходив. Сиділи, обійнявши його з обох боків, наче збирались собою захистити його. Але коли повернувся тато, Павлик все-таки випростався з обіймів і піднявся з лавчини. Ноги його чомусь тремтіли.

– Ну, що там? – нетерпляче спитала мама.

– Нічого, – сухо відказав тато. – Сидіть.

Сидіти-то можна, а що робити, як взагалі їх тут завалить? Ось ще раз так бабахнуть, і обваляться стіни!

– Стіни міцні, не обваляться, – здається здогадався про такі думки тато. – Це ж ще за Хрущова зводили. Надійно будували.

Павлик ні про якого там Хрущова ще не чув, а коли й чув, то забув. Зате добре пам'ятали його старенькі.

– За Хрущова хоч і хліб був гороховий, так ніякої війни не було.

– О-о, що ж ви хочете... Тоді ж Радянський союз був, усі нас боялись!

Тато в такі розмови ніколи не встряє. У нього, може, теж не дуже висока освіта, проте голова й без диплома кумекає. І не гірше якогось там політолога розуміє, що воно наразі відбувається. Він знову пригадав

старого діда-«стволового», який дуже любляв у ті часи погомоніти про політику.

– Ось ти кажеш, що увесь світ нас боїться, – посміювався старий, киваючи на одного шахтного активіста, – так таке, хлопче, колись і в нашому селі було. Справжніх господарів ніхто й ніколи не боявся, тільки поважали. Тому що й робили як воли, і господарство завидне мали, і дітей забезпечували. А ось сім'ю п'яниць, що ледь не старцювали та до людей чіплялись, і справді побоювались. Бо як нап'ються, то й собі синців навішають, і перехожому. Та все хваляться: «Ми нікого не боїмося, це нас усі боїться!» А самі ж, кажу, справжні старці, ні одежини, ні їжі нормальної не бачили. Так чим там його гордитись?!»

Нетерпляче, з острахом підіймались вони після обстрілу в свої квартири. Моторошно було навіть уявити, що на місці твоєї кімнати зараз... одні розбиті стіни! Павлик намагався вирватись уперед, але мама не пускала: не дай, Боже, там щось страшне, а то й нерозірваний снаряд! Кажуть, і таке буває.

А на дворі вже світало, на сходинах посвітлішало, у розбиті вікна залітав вітерець, під ногами гостро скрипіло скло...

Ось уже й п'ятий поверх. Тато, що йшов попереду, штовхнув двері, які вони забули замкнути. Двері відчинились. Слава Богу, все ціле!

Цілими, як потім зв'язувалось, залишилися й сусідні квартири. Хіба що повилітали вікна. Снаряд, який так налякав їх, ліг якраз у торці будинку. А, не приведи Господи, залетів би у якусь квартиру?!

Уранці до них заскочив дядько Ігор.

– Мамо, ми будемо виїжджати, – сказав бабусі Оксані і мовчки подивився на свого брата. – Поїдеш з нами?

Бабуся Оксана тільки розвела руками і опустила на диван.

– Куди ж ви надумали, синку? – спитала, злякано дивлячись на нього.

– А куди завгодно! – зле вигукнув її молодшенький. – Поки нас тут усіх не накрило!

Вигукував різко, нібито сперечався з кимось. Тато слухав мовчки, не підіймаючи очей. Нарешті спитав:

– А на чому їдете?

Зрозуміло, що за краще виїхати, спасаючи дітей. Хоча б на кілька днів. Але щож його з роботою? Треба ж якось попередити на шахті, взяти відпустку... чи що? У нього ж за двадцять років роботи жодного прогулу!

Домовились, що дядько Ігор виїде з сім'єю сьогодні, а вони вже пізніше, коли тато уладнає з роботою.

– Може, в о н о не сьогодні-завтра й скінчиться, – не дуже впевнено мовив тато. – Одразу й повернемось.

Після цієї розмови Павлик, мабуть, уперше в життя відчув у душі якусь неприємну давку важкості. Не раз чув про такі відчуття від дорослих, від бабусі Оксани, а тепер упевнився в цьому й сам. Він завше радів, що живе в мирній країні, не знаючи, як, наприклад, у якійсь Африці, що таке голод і холод і що таке знущання людини над людиною. Радів, а біда, виявляється, була вже не за горами і навіть не за териконами, і одного світлого й теплого дня хмарою нависла над його малою батьківщиною, Донбасом, над його рідним п'ятиповерховим будинком. Павлику давно не терпілось закінчити школу, поїхати вчитись і стати знаменитим футболістом. Але виїжджати, спасаючись од війни і залишати свій будинок на обстріли, не хотілось. Через те так і давило груди й свербіли очі.

– Ну, що ти, синку? – пригортаючи його до себе, сумно казала мама. – Не переживай. Пересидимо десь трохи, а як тут замиряться, то одразу й вернемось.

Аби ж то так!

Маршрутних таксі, що мотались тепер безперестанку, було кілька. Але й бажаючих виїхати – немало. Налякані нічним обстрілом люди швиденько збирали сякі-такі речі, брали документи й спішили на автобусну зупинку. Зайвого з собою не брали, сподіваючись невдовзі й повернутись. Не може ж це страхіття тягнутись довго. Є ж міжнародна спільнота, є ж дипломати передових країн. Як прочують про це неподобство на Донбасі – ударять у всі дзвони, зберуться на всесвітню нараду, й одразу війні край!

Дядько Ігор попрощався з ними ще в квартирі, а ось його донечку і свою двоюрідну сестричку Оленку Павлик вирішив провести. Оленка від нього була на три роки молодшою і дуже гордилась, що у неї такий класний двоюрідний брат. Вона частенько приходила з подружками на футбольне поле, де Павлик захоплював своєю грою навіть дорослих дядьків, і показувала його дівчаткам:

– Оце і є мій брат!

Наразі ж, чекаючи маршрутку, Оленка була сумною і наляканою, видно, розуміючи, що їм випадає небезпечна дорога. Проте, що тут небезпечного, коли до першого, кажуть, блокпосту лише кілька кіломет-

рів, а коли переїдуть «сіру зону» – взагалі будуть у повній безпеці. Дивно все-таки: виявляється, зовсім поруч люди й досі живуть без війни, без нічних обстрілів, як жили й місяць, і рік тому! Живуть і не здогадуються – яке жажіття відбувається в цей час на лінії зіткнення, а точніше – на лінії фронту!

– Мій телефон у тебе є, – вкотре повторив Павлик, торкаючись Оленчиної руки. – Тільки на постах не дзвони. І не здумай щось фотографувати. Люди кажуть, цього робити не можна.

Оленка мовчки кивала.

Мама її, тітка Світлана, гладила Павлика по голові.

– Нехай тут батьки не затримуються, їдьте слідом за нами. Знайдемо, де якийсь час пересідіти. Господи! Боже ж мій, хто б його міг подумати!..

– Добре, добре, – суворо сказав дядько Ігор, – нічого наперед рюмсати. Може, ще й не таке доведеться пережити.

Підскочила маршрутка, відчинила двері, зсередини салону війнуло гарячим повітрям. Водій мотався без відпочинку. Він навіть не виліз, не розім'яв ноги. Сидів, схиливши голову на руль.

Павлика по черзі обняли, тітка Світлана поцілувала.

– Залишайтеся з Богом!

Пасажири швидко заповнили салон, вместились, але ще якусь хвилину пересували проходом свої речі. Нарешті гучно вдарили дверцями, і цей, здавалося б, мирний звук змусив боляче здригнутись серце. Жінки перехрестились, деякі заплакали. Лець не заплакав і Павлик, махаючи на прощання рукою.

А вже за годину в містечко прилетіла гірка новина: водій однієї з маршруток, вирішивши схитрувати, почав оминати чергу машин, що стояли на блокпосту і, з'їхавши на обочину, підірвався на міні...

2

Десять наприкінці травня, коли під донецькими містами Слов'янськом і Краматорськом вже точились бої, у небі над містечком Павлика було видіння. Навіть не видіння, хоча саме так назвали його потім місцеві мешканці, котрі відвідують церкву, а незвична, страшна й загадкова гроза, коли моторошне ревіння грому не припинялося кілька годин і нагадувало паралізованим страхом людям водночас і ревіння, і виск, і гарчання якогось лютого неземного звіра, що з високих небес погрожував усьому живому на землі. Налякані люди уявляли його кожен

по-своєму, але обов'язково з дико роззявленою пащею, звідки тхнуло страшним смородом пекла. Не зупинялися й на мить і блискавки, які так і полосували небо вздовж і впоперек, чого ніколи не буває в звичайну грозу. Вони не лише били й виблискували вертикально й горизонтально, а нібито закреслювали собою якісь незрозумілі знаки, що намагались проступити на розгніванім небі. Або все наше попереднє життя.

Люди вимикали електричні прилади і, ледь дихаючи від жаху, сиділи за міцно зачиненими дверима і вікнами, які заливало зливою. А ревіння не стихало, – тепер вже нагадуючи широчезний, на пів неба, морський вал, що не знаходив собі місця, не знаходив собі берегів і рокотів, перекочуючись то в один, то в інший бік.

Люди молились, навіть ті, хто до цього не знав, як правильно ступити три персти. Батьки тримали поруч дітей, бабусі – онуків. Люди здебільшого мовчали, здогадуючись, що знаходяться під владою чогось надзвичайного, страшного і незрозумілого, не маючи при цьому ніякої змоги протидіяти цій силі. І навіть коли все скінчилось, далеко не всі наважились відчинити вікна і балкони. Уся атмосфера зволоженілого літнього вечора була така важка, що не було чим дихати.

Потім у містечку тільки й розмов було, що про ту грозу-грозовицю, гадували, дивувались, не знаючи, як пояснити те таємниче видовище. І тільки місцеві розумники, зверхньо посміхаючись, молили про якісь атмосферні фронти, що зіткнулись у небі і викликали такий жах. Прості ж люди відчували: це ждати біди! І через тиждень вона прийшла.

Павлик пригадав ту вечірню грозу трохи пізніше, коли ввечері над його будинком засвістили снаряди, одразу нагадавши своїм шипінням і свистом шалені блискавки, які все-таки лише налякали людей, не причинивши їм ніякої біди чи шкоди. А ось смертоносні творіння великорозумних учених розбили кілька будинків, убивали й калічили людей.

Почали виїжджати й підприємці, володарі магазинів. І зграї місцевих волоцюг і п'яничок кинулись грабувати торгові точки.

Та й то так – чого добру пропадати?! Прилетить снаряд і рознесе все щент! А що й залишиться, так потім догорить. Отож, хапай, хлопці, що під руку потрапляє, тягни додому!

З промислових відділів тягли килими, телевізори, комп'ютери, велосипеди, одяг, взуття... Та все, що потрапляло на очі, й тягли! Вискочив зі спітнілих рук величезний телевізор – та й грець з ним! Махнув рукою, побіг назад, за другим!

Якась пожадлива тітка схопила одразу два велосипеди, стала поміж них і повела, тримаючись обома руками за рулі. Колеса пручались, роз'їжджались у різні боки, велосипеди падали, і люди сміялись. Але тітка була не лише пожадлива, але й уперта. Вона мовчки підводила велосипеди й посувалась далі.

Дві інші вчепились в один плед, рвали його кожна на себе, намагаючись дістати суперницю ногами. Точнісінько як ото отець Федір і Киса Вороб'янинов, коли бились за один бажаний стілець.

З ринку, з розбитих контейнерів, тягли дороге взуття. Жіночі черевики виявились на одну ногу. Нічого, потім знайдуться й на іншу.

Сорому не було. Грабували й реготали від щастя. Експропріація експропріаторів! Так було і в революцію дев'ятсот сімнадцятого, так оце й зараз. Настане час – і до палаців ваших доберемось. Ти ба, які хороми на вулиці Дем'яна Бідного повиводили!

Одна з сусідок Павлика, старенька баба Рая, не знаходила собі місця: все ж розтягнуть, а їй і наперстка не залишиться! Вона б і сама туди подалась, так ноги ж кляті!.. Хіба що до сусіднього, продуктового, сходити? І так поспішала, що забула взяти хоча б якийсь пакет.

Двері сусіднього продуктового відчинити не змогли, довелося грабіжникам висадити товстезні вікна. Залазь, як зумієш, через вікно і тягни – скільки дотягнеш.

І – полізли, один поперед одного! Молоді, здорові, переповнені мисливським азартом! І тягли ящиками і коньяк, і шоколад, і дорогу, яку зроду не куштували, ковбасу! Це ж воно раніше було їм не по кишені, а тепера – все наше, все «общественне»! Досить його травитися самоном, прийшов час благородні напої пити.

Бідна баба Рая стояла під вікнами й ледь не плакала! Вона ж і сама любила змолоду перехилити чарчину. Та хіба ж ці лобуряки пожаліють стару, дадуть їй хоч пляшечку!

Не встояла, почала бігати попід вікнами, зазирати. Як та лисиця на виноград.

– Ой, люди добрі! Ой, люди добрі!..

Лобуряки все розуміють, регочать.

– Чого ти, тітко? Залізь теж у вікно та вибери, що до смаку!

– Та куди ж я зі своїми ногами залізу? А ви б оце дали старенькій якусь пляшечку.. Воно ж не жалко?

Дали. Коньяк, зрозуміло, не дали, бо самим треба. Винесли і дали баночку соку, шоколадку і дитячу іграшку, якою пускають мильні бульки.

– На, – сказали, – будеш удома гратися!
Узяла баба Рая, почалапала додому.
Сок і шоколадку залишила собі. Іграшку віддала сусідським дітям.

Минуло два дні. Бабусі Оксані про маршрутку, що підірвалась на міні, нічого не говорили, тому що й самі не знали подробиць. Так, за виною водія, підірвались, є загиблі. Але маршрутка ж мотається не одна, – дві, а то й більше. З одного боку – ніби й допомагають людям, а з іншого – заробляють гроші. І, видно ж, ідуть при цьому на ризик.

Але бабуся Оксана прожила довге і непросте життя, і серце не раз попереджало її про ту чи іншу біду. Як воно діялось – старенька й сама не знала, не могла пояснити, от боліло в грудях – і все. Боліло і не ви-стачало повітря.

– Не дзвонить Ігор? – укотре питала вона, поглядаючи на невістку і онука. – Чого ви мовчите?

Мама Павлика намагалась заспокоювати.

– Звідти ж, мабуть, і зв'язку немає, – м'яко відповідала вона, непо-мітно кусаючи губи. – Подзвонить, не переживайте.

– Ой, не-є, це щось не те-е... – хитала головою бабуся. – Щось не те-е...

– Ну, що не те, мамо? Що може бути не те?

Бабуся підводилась з дивана, сунула на кухню. Але за хвилину поверталась назад. Видно, не знаходила собі місця. А потім зателефону-вав дядько Ігор, і мама Павлика не впізнала його голос.

– На міну напоролись, – хриплуvато видавив він і замовк, видно, намагаючись утримати сльози. – Оленка сиділа біля вікна... і тепер... у реанімації...

Мама відійшла вбік, подалі від бабусі, аби та нічого не почула.

– Приїжджайте, підтримайте Світлану, – вів далі дядько Ігор, – а я піду воювати...

Сказав, і зв'язок перервався.

Усієї правди бабусі, звичайно, не сказали, придумали, що Оленка підвернула ногу і тепер знаходиться у лікарні. Повірила чи ні, – не до-питувались. Бабуся мудра. Все одно не скаже. Але після того стала ще більш задумливою, сиділа у своїй кімнатці, дивлячись собі під ноги. Про що вона думала, які думки краяли душу? Зрозуміло, що про вій-ну цю кляту, про маленьку онуку. А може, пригадувала далеку юність, своє перше і єдине кохання. Зовсім молоденькими, вісімнадцятиліт-

німи, побрались вони з Павлом, на честь якого назвали потім і онука Павлика, і щасливо прожили з ним багато років. Може, жили б і по сей день, але якось узимку Павло повертався з райцентру в кузові бортової попутки, і коли біля села водій загальмував, Павло вирішив на ходу стрибнути на землю. Ноги його встигли замерзнуть, підкосились і міцний коваль потрапив під заднє колесо...

Бабуся Оксана до самої старості прожила одна, з радістю зустрічаючи онуків улітку. А коли вже стало несила поратись по господарству, – згодилась переїхати до старшого.

Крім електрики, в містечку відключили й газ. Говорять, вночі снарядом пошкодило газову трубу і вона страшенно ревіла, як ото сопло реактивного літака, з якого виривається синьо-червоне полум'я. І коли тепер подадуть газ – ніхто не знає. Отож сусіди вирішили всім під'їздом готувати їжу на вогнищі.

Не на radoщах, звичайно, але люди повеселішали, знову відчувши себе однією дружною родиною, почали збирати на загальний стіл продукти: картоплю, пшоно, м'ясо... Особливо раділи діти, для яких вогнище – справжнє свято.

Тато виніс з підвалу добре нагострену сокиру, що легко справлялась навіть з сухими і покрученими гілками старих акацій, які росли неподалік вулиці. Сусіди також виносили з підвалу різний мотлох, уламки стільців тощо, – все піде в багаття.

Принесли з десяток міцних червоних цеглин, вимостили на рівенькому місці, аби пізніше поставити зверху відро води, розвели вогонь. Полум'я зголодніло накинлось на сухі й тоненькі гілочки, а вже за якусь хвилину прийнялось і за товстіші дрова.

Кашоварили чоловіки, але без жінок і тут не відсвятиться! Щебечуть, контролюють на кожному кроці.

– А цибульку ж не забудете?

– Не забудемо, не забудемо.

– А лавровий лист?

– І лавровий лист.

– Тільки соліть же обережно. Це ж не каstrуля, не знаєш, скільки його й сипати.

– Розберемося.

Тепер не відгониш і дівчур. Бігають, сміються, вишукують різне сміття, тягнуть до вогнища. І такі вже раді, коли полум'я аж підстрибує на radoщах, пожираючи якусь нову соломинку.

З цікавістю стежать за ним і старенькі, звично сидячи на своїх лавках. Багаття – воно таке, заворожує і притягує до себе малого й старого.

Павлик поміж хлоп'ят, здається, найстарший. Проте, нікого й ніколи не ображає, навіть коли хтось і заслуговує. Бігати разом з малечєю, збирати якісь гілочки йому вже соромно, але й сидіти поруч стареньких теж не хочеться. Ось і стоїть біля кашоварів, які ліниво покурюють і вже згадують своє улюблене щорічне свято День шахтаря, коли в сусідній лісосмузі також варять великою компанією кашу, накривають «галявину», виставляючи стільки різної смакоти, що, здається, і за тиждень з нею не впоратись!

І сидять, було, святкують до сутінок, співаючи під баян сусіда, дядька Мишка.

Спят курганы темные, солнцем опаленные,
И туманы белые ходят че-ере-едой.
Через рощи шумные и поля зеле-ные-е
Вышел в степь донецкую па-арень молодо-ой!

От скільки, говорять, вже літ цій пісні, ще за славетного шахтаря Стаханова написана, а не набридає гірникам, співають її в Донбасі на кожному святі, і лунає ця пісня як справжній гімн шахтарському братерству і героїчній шахтарській праці.

Так, були часи-и... А наразі вже не до пісень. Треба варити і прислухатися: чи не заgrimить з якогось там боку, чи не полетить у бік містечка лютий снаряд.

– Ну, нехай тепер вариться, – накриваючи відро кришкою, говорить головний кашовар. – Ух, і пахне ж!..

Так і є: легенький димок разом зі смачним запахом уже дістався сусідніх будинків, звертаючи увагу перехожих.

– Чи кашу варите? – весело питає один.

– А що ж – не чуєш? Бери пляшку й приходь!

– Так, прийдеться взяти й прийти! Аж слині побігли!

Шуткують, посміхаються. Весь будинок в очікуванні смачного обіду і приємного товариства. Ех, як було б добре, аби не ця клята війна, не ці клятві обстріли!

– Тільки б не зіпсували нам усе... – поглянувши вгору, мовив один і – наврочив!

Як бабахнуло десь з тріском, нібито розірвало навпіл небо, і з шепелявим виттям, що наростало щомиті, полетів снаряд! Звідки полетів, з якого боку – не розібрати! Та і яка ж тепер різниця! Бігти, кидати все

й бігти до підвалу! Але як тут побіжиш, коли біля під'їзду старі бабусі: заохали, запричитали, опираючись на свої ціпки, збились біля дверей у підвал.

– Семенівно, та шевеліться ж ви!.. Що ж ви стали на проході?!

– Ой, матінко, ой, лишенько, – ледь не плаче старенька, постукуючи своїм костуром. – Та я ж нічого не бачу...

– Так і сиділи б тоді в квартирі... Бо через вас і нас накриє!

– Царице Небесна... Матінко Заступниця...

Снаряд просвистів і розірвався десь далеченько. Цей – далеченько. А наступний?

Через метушню хтось перекинув відро, яке залило полум'я, і пахучий пар одразу зібрав у згаслого вогнища кількох котів...

Наступного ж дня тато сходив зранку на шахту, забрав якісь документи і, помітно змарнілий, повернувся додому. Перший крок зроблено, треба робити наступний.

Павлик знав, що вже виїхало кілька його однокласників. Куди виїхали – невідомо. У когось, може, є якісь родичі, а у них... Бабуся Оксана навіть будинок свій продала, та ще й задешево. Де, у кого тепер приткнути голову?

Павлику було сумно, і він заспокоював себе тим, що вся ця війна ось-ось скінчиться, і він з батьками і бабусею повернеться додому, у своє містечко, яке так несподівано стало для нього найдорожчим і найріднішим. Усі попередні роки мріяв швидше закінчити школу та поїхати вчитись до великого і, кажуть, дуже красивого міста на березі Дніпра, а тепер раптом стало так жаль і свого двору, і свого будинка, і всього містечка, де він прожив од народження. А хіба ж не шкода своїх друзів і своєї школи, де також було стільки хорошого і цікавого?

– Беремо тільки необхідне, – попередив тато. – А то ви почнете зараз пакувати все підряд.

– Ну, і голими ж не поїдеш, – тихо заперечила мама.

Брали лише легенькі літні речі. Як там не буде, а до холодів війна ця клята точно завершиться! І не забути б документи. Без документа тепер і за поріжок не вийти.

Збирались, витираючи сльози. Тато, звичайно, не такий суворий, як дядько Ігор, підвищувати на них голос не стане, але й він багатозначно покашлює: мовляв, не розводьте тут мокроту, налаштуйте себе і на безпеку, і на різні розчарування. Без цього, видно, вже не обійтись.

- Документи покладіть окремо, у пакетик. Щоб не розгубити.
- А я хотіла до коробка.
- Коробок багато місця займе.
- А парасолі взяти?
- Парасолі? – зупинився тато. – Та візьміть і парасолі.

Поклали і парасолі, і жіночі кофти, на випадок дощу чи похолодання, і ліхтарик, який живився від мережі. Павлик згадав про бінокль, але тато не дозволив.

– Ще на блокпосту присікаються: нащо, скажуть, вам цей прилад? На кого працюєте?

Запаслись і харчами на кілька днів. На довше й не варто. Не з порожніми ж руками їдуть, вистачить і на продукти, і на тимчасове житло. Чуже житло. Як же боляче й гірко було від цієї думки! Кидати своє, нажите роками, і їхати бозна-куди!

Перед виходом, за давнім звичаєм, присіли на доріжку, а підвівшись, перехрестились. Перехрестився під поглядом бабусі і тато. Павлик же тільки опустив голову.

Коли вже з речами наближались до автобусної зупинки, Павлик почув жалібне нявчання: на плескатім даху розбитого триповерхового будинка сиділа і кликала на поміч кицька. Як вона там опинилась, можна лише здогадуватись. Видно, вискочила від страху наверх, а спуститись назад ніяк.

- М'яу-мяу-мя-яу-у...
- Мамо, там он кішка!

Мама тільки поглянула в той бік.

- Ох, синку, та хіба ж нам зараз до кішок?!

Людям, що саме сходились на маршрутку, дійсно було не до тварин, деякі родини навіть залишили своїх домашніх улюбленців у квартирах, не розуміючи, що ті за кілька днів можуть загинути від голоду. І доки Павлик не сів ув автобус, йому вчувалось те жалібне нявчання.

Водій набив повний салон і завів двигун.

Жіночки знову хрестились, витирали очі. Чоловіки були суворі і зосереджені. Коли проїхали вулицею і почали звертати на широку трасу, Павлик побачив на пригірку свій високий п'ятиповерховий будинок: найрідніший і найкращий у світі будинок, куди вони обов'язково повернуться!

Лариса МАГЛЮВАНА**ДІДОВА ЧЕРЕШНЯ**

Білопінний весняний обрус черешневого саду
Відцвітав у дитинстві, натомість рожеві плоди
Піднімаючи високо, в сонці купаючи знадно:
– Що, мала, не дістанеш? А спробуй но і підлетити!
То ж ставала в нагоді драбина і дідові руки,
Найміцніша опора для ніг, де поколював страх.
І прогнавши нахабних шпаків зі всієї округи,
Я сама у тім гіллі солодкім сиділа, як птах!
А бувало достатньо плечей – сильних, рідних і теплих.
Діду, діду мій любий! Черешня цвіте молода.
Давні весни без тебе мені відболіли й відтерпли.
Не лишилося сліду від саду твого і гнізда.
Тільки пам'ять в онуках, які зачекались онуків.
Бо закони життя – і гніздів'я нові, і сади.

..
Сторожать на черешні мене й досі дідові руки,
І у вітрі вчувається лагідне: «не упади».

РІДНИЙ ХЛОПЧИКУ МІЙ...

У долоні твої пов'їдалося збройне мастило.
І мозолі без ліку. Ну де так багато взялося?
Чим зараджу сьогодні тобі, мій солдатику милий?
Любий хлопчику мій, що недавно спішив у дорослість.
Загрубіло лице у обрамці щетини м'якої.
А засмага, як тільки но з літа, хоч пізня вже осінь.
І від опіку слід. Чим сьогодні тебе заспокою?

Ніжний хлопчику мій, що так сильно спішив у дорослість.
Тільки очі такі ж. Бо ховаєш нове щось на денці.
Показати боїшся, чого ще не бачила досі.
Який болісний слід залишає тривога у серці!
Рідний хлопчику мій, що нестримно спішив у дорослість.

МІНОМЕТНИЦЯ

Мила дівчинко, спека, а ти у броні.
Ніжна шия вже звикла і каску тримає.
Десь подруги в Італії, ти на війні,
Міни шлеш у дарунок болотній примарі.
Ніс кирпатий у кіптяві, очі горять,
Яносині, як небо в недавнім дитинстві.
Воюватимеш – підруги там, на морях,
Ждуть, що знову воно стане мирним і чистим.
Поруч вірна команда і друг-міномет
Смалить нечисть ворожу, що суне, як стадо.
Мама дома помолиться, й вітер надме
Хмарок білих на небо, щоб спеки не стало.

ОНОВЛЕННЯ

Безмовна і безбарвна я, настільки
Зболіла і стомилася душа.
Безсонні ночі тягнуться без ліку.
Тобі ж здається, що держуся стійко,
Тому мене давно й не утішав.
А ти скажи про те, що дощ зимовий
Грибницю розбудив – дива ж які!
Веди до лісу. На мою відмову
Ти не зважай. Обридлий сплін ранковий
Жбурну на листя посеред пеньків.
І, мабуть, закричу, піднявши руки.
Злетить сорока у височину.
Злякаюся й сама я того звуку,
Але залишу в нім себе, бездуху,
І впевненість колишню поверну.

СТЕЖКИ

Пройдусь думками по старих стежках,
Якими я вела тебе за руку,
А ти, нестомлюючись, все «чомукав»:
«Чому це так? А це чому не так?»
Летіли дні, твоє «чому» ущухло,
І стала чоловічою рука.
Та як в долоньці серце ти тримав,
Продовжуєш його тримати й досі.
І вже мене, в мою неспинну осінь
Підтримуєш під лікоть крадькома,
Коли, буває, буревієм зносить,
І проти вітру сил моїх катма.
А я усе поляю старі стежки,
Не хочу, щоб вони позаростали.
Нові дороги повели у далі,
Я ж птахом за тобою навпрошки.

..

А молячись за тебе, ось згадала,
Як поруч дрібно тупали сандалі
Й до одягу чіплялись реп'яшки.

СВІЧА

Приходить страх. Він, опівнічний морок,
Обкутує відлуннями новин,
Стає заціпенінням восковім.
Та де найти вогню, щоб засвітити?
А за вікном і ранок ще нескоро,
Безсоння у думки застигли влито,
І проступає там війни потвора.
На стелі тінь, із тіней найсіріша,
Набридлива й небажана, як цвіль.
Незрозуміла, бо взялась звідкіль?
Запальною свічу Стретенську, гнітом
Вона до мене затріщить у тиші,
Озветься, обіцяючи горіти,
Й нарешті теплим світлом заколише.
Сьогодні жовтень проводжав...
Сьогодні жовтень проводжав солдата.

До ніг стелив яскраво-жовте листя.
Збивав у хмари вітер сум імлистий,
Шматав гілля оголене зі свистом –
Зі сходу дув. Було що розказати.
Прийшла вулиця. Завмерла на колінах.
І сльози, сльози, то не чисті роси.
Розпуку ту, знімілу, безголосу,
Сполохана розносить друга осінь.
Нестерпну плату за країну вільну.
Де стане крапка в списку поіменнім?
Сьогодні проводжав солдата жовтень,
І путь стелив йому яскравим шовком,
Ту, по якій іти не мав би жоден.
І бився вітер в схилені знамена.

28.10.2023.

СТАЛЯТЬСЯ НЕРВИ

Сталяться нерви, як приходить злість,
Як вовкулака завиває в північ,
І мчить біда у хмарах білопінних,
Бо він у сонне місто смерть поніс.
Що – ненависть? Чи людяності крах,
Що прирікає на пекучий відчай.
Перевертень ожив середньовічний,
Роззявив пашу й зорі з неба вкрав.
Що – лють? І як не перейти межу?
Аж цвіркуни прийшли. Темінь, темінь...
Ти ж, воїне, стоїш над злом недремно,
Там, де і місяць знічено пожух.
І я молюся. Ця межа – із чим?
За нею зло, воно повинно щезнуть.
Бо граючись, підходить світ до бездни,
Де вовкулака дні нам полічив.

МАТИ

У розбитому домі зимно як.
Холод сковує ланцюгами.
Мати стерпить. А як же синові,
Що тримає плечима браму?

Ту важкезну, що розмежує
Волю мрій і кайдани скрепів,
На мільйони розтиражованих
Для совкового ширпотребу.

Брама плечі згинає. Тяжко як!
І чи встояти духом стане?
Десь у темному домі пташкою
Мати шулиться, свічка тане.

Та любові дива незвідані,
Нездоланна у вірі сила,
І немає між ними відстані –
Мати плечі тримає сину.

ДОРОГА

Поміж нами дорога,
Де вибоїна пхає вибоїну,
А кущі сухорогі
Рани шкрябають ще не загоєні.

Я осилюю версти,
Де жахають колючі обочини:
Не завітчують весни
Вереміями віти покорчені.

Та зоріє надія,
Там, над розсипом гірко-калиновим.
Темні хащі зрідіють,
А себе я відчую лучиною,

За потреби якою
Спалахну біля тебе, мій воїне,
Освічу й заспокою.
Бо для того спішу по вибоїнах.

Володимир ФРИЗ

Володимир Фриз народився 28.03.1948 р. на Івано-Франківщині в сім'ї службовця нафтопромислу. Після закінчення середньої школи в 1967 р. вступив до Івано-Франківського медичного інституту на лікувальний факультет, який успішно закінчив у 1973 р.

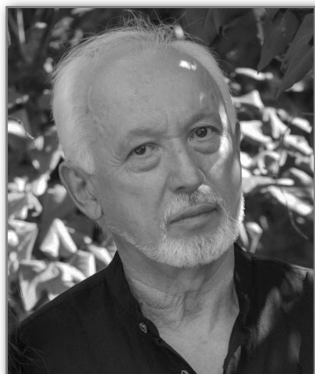
Заслужений лікар України.

Крім професійної діяльності, В. І. Фриз захоплюється музикою, співом, малює різними техніками, пише прозу і поезію. Друкувався в періодичній пресі, зокрема в журналі «Літературний Чернігів».

Є автором поетичної збірки «Поезія любові» польською та українською мовами. Володимир Іванович – член літературної спілки «Чернігів», лауреат літературно-мистецької премії ім. Леоніда Глібова.

Живе та працює в Чернігові.

Має звання «Почесний громадянин Чернігова».

ПРОРОЧА МІСТИКА

Гори... Він неодноразово згадував подію, яка навряд чи була реальною, але і заперечити її теж не міг. Те, що сталося, візуально було настільки реальне, а почуте розумне і навіть пророчче, що назвати цю подію сном чи якимось маревом теж не міг.

Сталася це саме в день його народження, але коли цифри прожитого вже не викликали бажань святкувати. Хоч і раніше в цей час на два чи три тижні брав відпустку і їхав у батьківський край, де під величезним старим волоським горіхом був закопаний його пуп. Народився

в ошатному, ще не експропрійованому московитами будинку свого дідуся, в окупованій радянською армією Галичині, коли Друга світова війна офіційно вже три роки як закінчилася, але реальність була іншою. Йшла запекла партизанська війна галичан проти совітів*.

Упродовж молодих років, як це і ведеться, в різній загальноприйнятій, або вишуканий спосіб святкував день свого приходу в цей загадковий і складний світ. Завжди в цей день з вдячністю і скорботою згадував батьків, які молодими пішли з життя. Публічна втеча від свого дня народження стала традицією тільки після сімдесятирічного ювілею. З цього часу святкував не гучно і тільки в оточенні рідні. Робив так навіть не тому, що боявся відривати листок календаря, котрий відчиняв двері до стрефи* з коротшим періодом життя. Не жив ілюзіями та не боявся закономірного фіналу свого земного буття. Відносився до цієї природної події спокійно і філософськи. Любив повторювати, що навіть всесвіт, колись, дуже давно, мав свій початок і, як це не дивно, обов'язково буде мати кінець.

Пояснював свою поведінку банальністю* традиції святкування дня народження, яка з віком утрачає актуальність не тільки через неодноразове повторення, але також через небажання бути присутнім на репетиції дійства, що чимось була дуже схожа на панахиду. Казав, що в молоді роки святкувати дні народження логічно і бажано, оскільки це віхи досягнень, етапи активного життя і досвіду, вміння і досконалості – це свідчення авторитету та підтримка комунікації в середовищі, де живеш і працюєш. А після шістдесяті це лиш чергове сумне нагадування, що твоє життя стало коротшим ще на один рік.

Розумів, що на таке бачення можна висунути десятки контраргументів, та був непохитний у своїй позиції. А от у цьому році з кількох, як йому здавалося, вагомих причин свій день народження відмовився святкувати взагалі. В першу чергу вважав, що під час війни святкування недоречні. Правда за вечерею випили по келиху сухого вина з дружиною та онуком.

Онук закінчував престижний виш і вже другий рік працював кореспондентом досить популярного столичного часопису. Любив слухати розповіді дідуся про його атракційне* покоління, котре спромоглося на кілька масових демократичних протестів і революцій, по суті було генератором та активним учасником демонтажу радянської імперії, а головне проголошення незалежності держави Україна.

Онук вважав це покоління українців найбільш прогресивним. Його свідомість була вільна від совковості та не мала сумніву, що він украї-

нець, який народився у вільній і споконвічній державі українців. А ще він захоплювався рок-гуртами The Beatles та The Rolling Stones, котрі саме в часи молодості дідуся вразили світ новою музичною модою і залишилися популярними по цей день.

Онук цікавився творчістю Володимира Івасюка, Кузі з Братів Гадюкіних, Віки, Тризубого Стаса, з якими дідусь був особисто знайомий. А ще дід брав участь в лікуванні футболістів київського «Динамо», знав Лобановського і Дерюгіну, котрі отримували медичну допомогу на кафедрі ортопедії, де навчався в клінічній ординатурі.

У той вечір на прохання внука іменинник розповідав про минувшину, разом журилися з тяжкої історичної долі українців. А далі розмовляли про абсурдну, але, на жаль, реальну російсько-українську війну, котра за тривалістю давно переступила тисячу діб. Та найбільше обурювалися дивною політикою керівництва держави, яка ще недавно була головним захисником і арбітром демократії у світі.

Так у розмовах наздогнав їх час, коли стрілки годинника склали вгору руки для молитви перед сном. Онук мав незакінчену журналістську роботу, а іменинник, як завжди перед сном, на годину сів за комп'ютер. Готував до друку другу книжку свого історичного роману. Вірніше мав намір та ніяк не вдавалося зосередитися.

За багатьма ознаками політичні змагання у світі загрозливо нагадували йому ситуацію, котра склалася перед Другою світовою війною. Як у 1938 році, 14 лютого, відбулася Мюнхенська зустріч без присутності жертви агресії, а головне без врахування її інтересів. Саме так було в 1939 році при анексії Судетської області Чехословаччини, яка була прелюдією до повної окупації країни. Складалося враження, що сучасні політики не те, що не здатні враховувати уроки історії, а що вони взагалі її не знають. Давно впевнився, що політики не найінтелектуальніша частина суспільства. З жахом усвідомлював це і мав сумнів чи ті, хто сьогодні керує потужними країнами світу, спроможні на адекватні дії, аби врятувати світ від вселенської катастрофи. Жахало ще й те, що істеблїшмент країни, яка після Другої світової війни уособлювала статус лідера і захисника світової демократії, вразив небезпечний вірус, котрий руйнує її генетичну здатність до самозбереження.

Найбільша економічна і мілітарна потуга світу раптом почала добровільно руйнувати найміцніший бастион Євро-Атлантичної безпеки – військовий альянс, створений згідно з 51-ю статтею статуту ООН під гучною аббревіатурою – НАТО. Був упевнений, що тільки Америка в єдності з Європейськими країнами, здатні протистояти небезпечно-

му альянсу – Китай, Росія, Північна Корея, Іран, та здатні запобігти Азійсько-Євроатлантичному конфлікту. Адже якщо історія рухається по спіралі, тоді Нова Золота орда на сотні років знову може поглинути не тільки Європу, але й тих, хто думає, що захищений океаном.

Знав, що на зламі століть завжди виникають передумови для глобальних військових конфліктів. І як доказ цьому у центрі Європи вже точиться абсурдна агресія Росії проти України. Масштабна війна з фронтом, що розтягнулася на тисячі кілометрів, а дії агресора мають характер злочинного терору.

Балістичні ракети руйнують міста, вбиваючи мирних людей і, що найжахливіше – дітей. У протистоянні за добу втрати з обох сторін досягають чотирьох тисяч осіб. І у цей, вкрай небезпечний, час новий істеблшмент Білого Дому брутально і недолуго руйнує найміцніший бастион своєї і Європейської безпеки. А їхні заяви, що демократія себе вичерпала, є недосконалою і на даному історичному етапі є гальмами прогресу, при сьгоднішніх реаліях виглядають як політична перверзія*.

Так у депресивних роздумах він застряг як віл у трясовині. Як не старався, не міг зосередитися на запланованій роботі. Схилив голову над клавіатурою комп'ютера і почав згадувати батька. Той завжди мав розумне пояснення складним життєвим і соціально-політичним процесам. Найціннішим у його аналітичних оцінках було те, що він досить точно передбачав події та давав їм розумне пояснення.

– А що сказав би батько про сьгоднішню, досить складну, ситуацію не тільки для України, але і Європи та Америки, – задав собі запитання. Сумно усміхнувся від такої думки. Розумів, що час неможливо повернути, але спогади роз'ятрили душу.

Час не стирав тугу за батьками, хоч минуло більше пів сотні років, як вони померли. Вимкнув комп'ютер, погасив настільний ліхтар, аби йти відпочивати, та раптом відчув якісь дивні зміни в кабінеті. Повіяло холодом. Незрозуміло як, але кімнату повільно почало заповнювати блакитне світло, а електронний годинник перестав показувати час. Крутнувся в офісному кріслі, та у фотелі перед каміном побачив силует, який і був джерелом пульсуючого блакитного світіння.

Ніколи не вірив у містику, був лікарем з величезним стажем, бачив багато що, тому усвідомлював нереальність того, що діється, але силует набрав чітких контурів і заговорив. Це справді був батько. Не мав страху. Не раз читав, що дух предків приходить у важкі часи на допомогу, та не вірив у це. Не вірив, але несміло запитав.

– Це ти? Ти прийшов, аби допомогти мені і дати пораду, як робив це за життя? Я вже на чверть віку старший за тебе, та мені весь час вас з мамою не вистачає. Хоч пройшло багато часу, не можу позбутися болю втрати.

– Так це я, – почув у відповідь. – Найперше, вітаю тебе з днем народження, сину. Приємно, що пам'ятаєш про нас, – мовив показуючи на свій фотопортрет, що висів поруч маминого на стіні, по праву руку від каміна. – Тішуся, що більше пів століття служиш людям. Знаю все про тебе і щасливий цим. Хотів би розмовляти з тобою нескінченно, але обмежений у часі.

А прийшов я до тебе, бо відчуваю, що маєш потребу в цьому. Бачу, тобі тяжко. Знаю твої думки та переживання. Ти пробуєш прогнозувати, як будуть розвиватися події, пов'язані з війною, в умовах непрогнозованої поведінки нового американського уряду. Не хочеш Третьої світової війни, тому порівнюєш теперішні події з тими, що були перед Другою світовою війною, а їхня схожість викликає у тебе тривогу. Не хочеш повторення всесвітньої катастрофи, оскільки боїшся за долю дітей і внуків, за долю України.

Я розповім тобі, як я бачу події, що відбуваються у світі зараз. Попереджаю, мої слова не будуть пророчими, а як колись лиш результатом аналітичних роздумів. Сьогоднішні події дійсно схожі на ті, що були перед Другою світовою війною, але відразу скажу, тільки в загальних рисах. Тож послухай мою думку про те, що відбувається зараз і що чекає на вас у майбутньому.

Чим схожі ситуації? В першу чергу – поведінка Америки. Вона характерна для цієї країни. Аби зробити один правильний крок, американці спочатку роблять три неправильні, слід відзначити, на шкоду собі. Перед Другою світовою і навіть на її початку чимало консервативних політиків Америки критикували Черчилля за його вперте протистояння Гітлеру. Здивуєшся, але Америка тоді пропонувала країнам Європи замиритися з Третім Рейхом. Чи не так сьогодні робить Трамп?

А тоді військовий міністр США Гаррі Хайнс Вудрінг навмисне затримав відправлення Британії військових засобів, а комітет сенату з питань зовнішніх справ блокував продаж літаків, а французам кораблів, за які ті вже навіть заплатили гроші. Сенатор Девід Волш заблокував угоду, за якою Британія планувала придбати 20 торпедних катерів. Учинки Рузвельта теж були не кращими. Свої мляві дії з надання допомоги Європейським країнам на початку війни він пояснював наявним

Актом про нейтралітет Америки. А посол Джо Кенеді, батько Джона Фіджеральда Кенеді, вбитого в листопаді 1963 року, просив дозволу на зустріч з Гітлером, аби обговорити угоди співпраці Америки з Третім Рейхом.

Погодсья, що сьогоднішня ситуація значно краща. Запевню тебе, що далі розмов про можливе припинення військової допомоги Україні, справа не піде. Це не в інтересах американців, серед яких симпатії до Росії в межах 20 відсотків. А конгресмени там насправді узгоджують свої дії з виборцями. Дурниці, які вчиняються у стані післявиборчого похмілля Трампом, на руку демократам, і коли вони вийдуть з депресії від поразки, розпочнуться турбулентності в конгресі та сенаті. На них республіканцям прийдеться реагувати, тим більше, що республіканці завжди мали антирадянські погляди, а теперішня Росія подає себе як спадкоємиця невідомого Америці Радянського союзу.

Америка з багатьох причин не може дати Росії перемогти Україну, адже це буде означати, що фактично скасоване післявоєнне упорядкування світу, засновником і охоронцем якого була саме Америка. Сьогоднішній президент Сполучених Штатів Америки за характером і темпераментом нарцис та авантюрний нонконформіст.* Бажання все і відразу змінити домінує в ньому, але, як це розумно зробити достеменно, не знає.

У першому скликанні він мав професійних і досвідчених радників. Його сьогоднішня команда – політичні невігласи та авантюристи: віцепрезидент – флюгер, а радник геніальний зайдиголова.* Від них він невдовзі відмовиться, в першу чергу тому, що вони небезпечні для нього самого та Америки в цілому. Та й слід зазначити, вони поза конституцією. До речі, в Україні подібна легітимність у Єрмака.

Що стосується кредитної війни, логіка її позитиву очевидна. Своєю недалекоглядністю в економічній політиці США та Європейські країни вихохали військово-економічного велетня. Ця військова потуга стає все більшою загрозою для демократичного Світу і, в першу чергу, для Америки.

Конкуренція за першість в світі вже почалася. Високоінтелектуальні виробництва потрібно терміново повертати до Америки і Європи. Без сумніву, починати кредитну війну необхідно було вже давно, але не алюром і не з усіма країнами відразу, як це зухвало робить Трамп. Економічні втрати Америки внаслідок таких форсованих дій сьогодні приносять Америці неймовірні збитки. Якби ці гроші пішли на допомогу Україні, війна закінчилася б за кілька тижнів. І як доказ цього

бачимо, що фондовий ринок США за добу втрачає трильйони доларів. Скоро це відчують американці.

Дуже схожа ситуація мала місце в Америці в час Великої Депресії. До речі, одна із її причин, це спроба врегулювати економічну кризу шляхом впровадження мит. З часом усе поправиться як і тоді, на зміну кризі прийде шалений економічний розквіт. Тож і тепер також будуть позитивні зміни.

Китайська планова економіка відчує значні потрясіння. Там буде наростати криза, адже можливості планової економіки обмежені. Тому слід пам'ятати, що економічна криза породжує політичну. Її часто пробують перебороти, розпочинаючи війни, але така війна приведе світ до самознищення, і китайці це теж розуміють.

До речі, війна проти України є теж наслідком економічної та політичної криз в Росії. Кризову ситуацію в Китаї слід викликати обережно, шляхом м'якого примусу до взаємовигідного співіснування, і так воно і буде. Нонконформісти швидко включають задню, подаючи це як нову, раціональну новацію, Трамп теж так учинить.

Стосовно розмов американського президента про повернення Україною грошей за військову допомогу – це винятково політична демагогія, спрямована на внутрішнього споживача. На неї не слід звертати увагу, президент вже не пам'ятає, що казав. Повернення грошей Україною така ж нісенітниця і нереальність, як повернення Росією грошей за Ленд-Ліз. Але серед ряду негативів слід визнати, що дії нового американського президента, свідомі вони чи ні, викликали позитивний вплив на геть розбещену Європу. І це теж на користь Україні.

Країни Євросоюзу зрозуміли, що потрібно терміново об'єднуватися мілітарно. В першу чергу прийшло усвідомлення, що створювати європейську оборонну структуру потрібно було вже давно, а в сьогоdnішніх реаліях робити це треба терміново, тож необхідно поспішати.

Очолювана Америкою Євроатлантична парасолька виявилася ненадійною в умовах безвідповідального ставлення країн членів НАТО до фінансування цієї життєво необхідної структури. І Трамп в цьому випадку має рацію. Очевидним є те, що той, хто заплатив за парасольку, в першу чергу під нею ховається. А тепер президенту Америки терміново потрібно працювати над формуванням коаліції країн Сходу, які за потенціалом будуть конкурентні Китаю з його сателітами – Росією та Північною Кореєю. Це в першу чергу перетягувати на свій бік Індію і Пакистан. В Ірані невдовзі відбудеться зміна режиму і він вийде з фор-

мальної коаліції з Китаєм. Японія, без сумніву, буде з цивілізованим світом.

Від того, як буде виконане це архіважливе завдання, у першу чергу залежить доля Сполучених Штатів як світового лідера. Китай дихає в потилицю Америці, й тому потрібні рішучі дії, від цього залежить й особиста доля президента Сполучених Штатів. Хочеться вірити, що він це розуміє. Втрата союзників на Сході, а особливо Індії, загрожує йому неминучим імпічментом. А оскільки 47-й президент Сполучених Штатів непередбачуваний у своїх вчинках, Європейським країнам слід поспішати з нарощуванням своєї мілітарної міці та невідкладно створювати власне військово-оборонне об'єднання.

Зрозуміло, що в цьому оборонному об'єднанні на Україну, як на державу з найбільш потужною і досвідченою армією, покладають великі надії. Тому Європа не припинить допомогу Україні, а навпаки буде її нарощувати. А членство в цій структурі для України більш значуще ніж членство в ЄС.

В історичному плані українці мають схожий досвід. Козацька держава не так вже й давно успішно захищала кордони Речі Посполитої і Європи теж. Захищаючи Європу зі сходу, отримувала за це гроші та амуніцію. Історія, сину, цікава і повчальна річ, але, на жаль, часу у мене обмаль, тож повернемося до реалій сьогодення. А вони все ж налаштовують мене на оптимізм, бо ситуація сьогодні не порівняно краща за ситуацію, яка була перед Другою світовою війною.

Тоді практично одна Британія чинила опір Третьюму Рейху. Франція огидно капітулювала та вмовляла Британію припинити спротив німцям. Італійці пропонували їй віддати Німеччині Мальту, Гібралтар і Суецький канал, як плату за ненапад. А Італія тоді була головним союзником Третього Рейху і розраховувала урвати щось собі із цих трьох ласих шматків. Угорщина і Словаччина не варті уваги як тоді, так і тепер. Вони, покірно склавши руки, завжди вірно заглядають в очі хоч якому Фюреру.

Навіть Едвард Вуд Галіфакс, колишній генерал-губернатор Індії та лідер консерваторів, наполягав на примиренні з Гітлером ще до того, як капітулює Франція, аби мати кращі умови для перемовин. Керівний клас Британії також барвисто ряснів прибічниками примирення. Девід Ллойд Джордж так вподобав Фюрера, що порівнював його з особою Джорджа Вашингтона, а сер Освальд Мослі відкрито фінансував і керував британськими нацистами.

Як бачиш, ситуації тоді й зараз не тождісні. Сьогодні Європа єдина в

бажанні допомагати та захищати Україну. На жаль, у цей час Америка в непристойний спосіб хоче вигідно придбати її земельні ресурси, тому блефує. А Росія в умовах війни вичерпує свої ресурси. Нафта і газ, як головні джерела її доходів, падають у ціні, а сьогоднішня ціна 60 доларів за барель нафтової сировини вже нижча за собівартість російської. Перехід російської промисловості на винятково військові потреби в умовах економічних санкцій, навіть в умовах ручного управління економікою, неминуче призведе до кризи та протестних збурень.

Отже, найімовірніший прогноз на перспективу – війна невдовзі повинна припинитися. А це головне. Є ще один варіант швидкого фіналу війни, це природній чи інший варіанти припинення життя керманіча Росії. Його смерть змусить могутні клани, що є членами «общака», почати боротьбу за свої гігантські фінансові долі. В країні, де сотні тисяч людей володіють зброєю та озвіріли від реалій війни, виникне катастрофічне протистояння, яке набуде характеру громадянської війни.

Росію розірвуть відцентрові процеси з проголошеннями незалежності цілого ряду республік як за етнічною, так і релігійною ознаками. Першими будуть Чечня, Башкирія, Киргизія, Татарстан, Узбекистан і Казахстан... На цьому змушений зупинитися, сину, мій час вичерпаний.

Блакитне світло враз згасло, і кімнату покрив суцільний морок. Гонг старого годинника нагадав, що вже третя година ночі. Екс-іменинник підхопився з офісного крісла, увімкнувши ліхтарик мобільного телефону. Розгублено направив світло на фотель, де ще мить тому сидів батько, не в змозі прийти до тями. Нестерпно розболілася голова. Почав судомно шукати таблетки, вагаючись у думках, чи був це дійсно сон.

28 березня 2025 р.

*Совіти – так галичани називали радянську владу.

*Стрефа – зона, сектор.

*Банальний – той, що втратив виразність через часте повторення.

*Перверзія – збочення.

*Нонконформізм – бажання робити все і відразу, несприйняття усталених речей.

*Зайдиголова – схиблений, блазень.

Микола РОМАНЮК

* * *

За перлинами нам ліньки вже пірнати,
Нам калюжа з підворітні – глибина,
Де, колись, такі як я – книгофанати,
По скрижалі людства перлись на Синай.
Де тепер не чути шурхоту сторінки,
Де на стендах книги, наче у музе...
Люди йдуть на п'ятирічку до кабінки,
Їх за шторкою лиш совість не гризе.
Їм читати, як і дітям їх – не модно,
Гей, письменнику, візьми і напиши,
Про кульбабки «шорте», щоб стати всенародним,
Не якісь там у «Кобзаріку» вірші...
Ми на тренди вкотре збилися в тік тоці,
По екрану легше пальчиком водить...
Він нас виведе в тритисячному році,
На чийсь іще не читані сліди.

* * *

Миколі Манжелійському

Треба зрана ввечері лягати,
Телефон подали в тумбочку ложить,
Щоб приходили Миколи-меценати,
З правди тесані, ненависні до лжі...
За добром весь світ завжди спостерігає,
На олівчик за діяння нас бере,
Де у Дикому степу, як в милім раю,
На бруківці влада лупить кабаре...
Ми на те всі разом дивимось з-під лоба,
Руки чешуться... та тутки не про те,
А про те, що між байдужості й озлоби
Переможе тільки – Серце Золоте!

* * *

Перший день із п'ятого десятку,
Трамп на «щотчик» кинув нас усіх,
Він родивсь, напевно, дебілятком
В племені незрячих і косих...
В нім йому із Вашингтона нас не видно,
Ми для нього мов з якогось Папуа,
Папуаська з очеретів дика видра,
Між здивованих і плюшевих коал...
Він веде себе як в зоомагазині,
І на те у нього декілька причин,
Перша: воші і в коритах жирні свині,
Друга: те, що ми їх кормимо й мовчим...
Наче просто все, та складно у одночас,
Час іде, і ми за тридцять на межі,
Пишемо вірші посеред ночі,
Чубимось, як з жабами вужі.

* * *

Я такий собі вірянин «сап» й «набу»,
Я і сам кого захочу «надурю»,
Доки здирники й хабарники живі,
Матюкатися у кожного в крові,
Я пішов би та картонка закінчи...

І горлянка-западлянка не кричить,
Та й у нас ніхто, ніде, а що я сам?
У «ятрані» он свіженька ковбаса...
От наймся ковбаси і все ж піду
І пошлю дурних тиранів на «три бу...»
Тільки, що їм три моїх як вже мільйо...
Посилають їх як «жизнь», Марі Гюйо.
Нова казочка, в кінцівці «гепі ЕНД»,
Вже новий проєкт готує президент,
Буде знову все гладенько, як було,
І корупція, і анти..., і хуйло...
Вечоріє, липень гріє, one, two, three,
Світ дуріє... до Христа чи Зорі.

* * *

Люди граються з російським у «рулетку»,
Діти ліпсінга навалюють в тік-ток,
Після цього вироста з дитини – «детка»,
І дає нам всім «прижизнений» урок...
Що московська – наша рідна... і «доколе»,
Буде мова брать за горло... і «об ком»
Пел меладзе, пел серов, цекало й лола,
Коли лєнін в школі вчив їх – язиком!
В мене більш за все не стане аргументів,
Я ввімкну «пінаколаду» і піду,
В пізній вечір... тільки не в Соренто,
Слухатъ кобзу, ліру і дуду...
Все ігрово в цьому вірші й саркастично,
Та насправді у жорстокому бою,
Окрім вижити, ми маємо навічно
Вишлекати пісеньку свою.

* * *

Падають знову дома,
Це із москви-костроми,
путін вбиває людей,
Сонце сьогодні бліде...
Димом закутаний світ,
Ловить нанюханний слід,
Серпеном диха зима,

Либідь сходить з ума.
В неї брати Щек, Хорив,
Кий зі стрімкої гори...
І у Європі рідня,
Чашу ковта на коня.
Світять липневі зірки,
Місяць не говіркий,
Точать жнива косу,
Сум.

* * *

Відтепер Одеса хаджибейська,
Там розкопана фортеця Хаджибей,
Пісенька скінчилася росейська,
Стихли струни у газманова й любе.
Їх історія якась «тисячолітня»,
Перекопана студентами ушир,
Стала черговим імперським мітом
Хворої мокшанської башки...
Сонечко дріма над Ланжероном,
Жмуряться і Дюк і Дерибас,
Пініться і Чорне і солоне,
Мов приморський з роду віку квас.
Тамтечки були такі події,
Скільки непізнаного углиб,
Нижче Хаджибея – Коцюбіїв
Притуливсь до теплої кагли.

* * *

Нам необхідні лірика і гумор,
Щоби не тронулась зозулька врешті решт,
Щоби не вклякнула губа моя – не дура,
На всі ці «монастирські» шури-мури,
Де за усмішку вирок – під арешт...

Серпневий диск застряг на видноколі,
Дядьки вивозять стиглі кавуни,
Як не Івани пожартують, так Миколи,
Яким не вибратись із Брутового кола,
Як з власного сумління і вини...

* * *

Ми стокгольмського синдрому онучата,
По-московському, по-модньому давай,
Під коржа чи під валькірію, бачату
Ніжками глухими чеберяй..
Юний підлітку чи дама-меломанко,
Чи на році їхнім зрісший неформал,
Вас вхопила всіх за вухо лихоманка,
І невіруючий в Нас дурний Хома...
Ви підете за кобзонами в минуле,
Будуть пенкіни там спинки ваші те...
А у нас тут, Селянинович Микула
Буде серце слухать золоте.

* * *

Знов сьогодні День поета,
В нього певно кожен день,
У поезії відвертій,
З рим складається й пісень...
Мед несуть не бджоли, музи!
Замість вулика – музей,
Із книжок і товстопузих
зшитків вирізок газет...
Це його скарби й валюта,
Інших він не заслужив,
Може, виб'ється у люди,
Може, й ні у царстві «лжи»...
Всяке статися готове,
Тільки він на чудеса,
Гляне й звернеться: «Панове!
Хто із Вас, що, «написав»?»

* * *

арестович взяв навчив американців,
Тільки строки в них не льошкині, другі,
І тепер на треті сто пішли в них акції,
А у нас лиш розпайовка і борги...
Ми про два уже наслухались, хватило,
Туркотять із Вашингтона голуби,
Що на все тепер лиш воля... й право сили,

Сила права в Лету канула доби...
Не чита народ Поезії, що зробиш,
А якби читав, то людяніш було б,
В світі, де шурує біоробот,
По ковбаску соєву в Сільпо...
Так і крутимось між рими і дверима,
Вхід задарма, вихід – тисячі,
Де душа Поета невловима
В журавлиному осінньому ключі...

* * *

Розвалив державність дядя президент,
Йому ще якісь там дяді помогли,
Де багатий бідному аж ніяк не кент,
Де хохлушки газові й вугільні хохли,
Намагались тут нас хохлами зро...
Та не вийшло, бо у теліків сигнал
був слабкий, і ставка на зеро
лиш зіграла на блатняк і кримінал.
Ми ж пробіглись поміж крапельок брехні,
Не сухі, не мокрі... десь та й вигляда
Істина у бахмутських вині
і з москви на денці привозна вода.

* * *

Дітки наші дивляться машу і ведмедика,
Їм дорослі клацають пультиком «кіно»,
І тоді вмикається вічна арифметика,
І синдром стокгольмський, й принцип доміно...
І культура падає, і полова сіється,
І зростає дитятко й плутає рамси,
Де це таке бачено, що ж це в світі діється?
Як сичать московські в хатах голоси...
Є грішок і в мене, нас колись потрошку
Теж учив з екранів їх «ну погоді»,
Але я навчався більше в Капітошки,
І в Котигорошка, знаючи, що дім...
В мене в Україні... І вовка і змія
Я водив за носа... й втік від москалів,
В тридцять з гаком років, щоб жила надія,

Щоб збулася мрія на моїй землі...
Щоб сміялись чада із кіровограда,
І маля в маршрутці дядьку «за проезд»
Не дало ні гривні, а дало пораду,
Жити тут порядно – нашій маніфест!
Не хохлом-манкуртом, не байстрам-ординцем,
Не якимось дурником, блазнем при дворі,
А преславним Лицарем, гордим українцем,
З колисковим серцем справжніх матерів.

* * *

Так буває, що виходять нові збірки,
Нові книжечки поетів... там вірші,
не про бублик і його велику дірку,
А про щось таке значиме на душі...
Та біда у тім, коли вона цінилась
та «окрилена» поетова душа?
У часи, коли примарилась й наснилась
Сила Слова... у якої ні гроша...
за душею не сховалося, там ніде,
там на рані рана наскрізна,
І гуде у серці вічний вітер,
І в лице людей нікого вже не зна...

Федір ТЮТЮННИК

Федір Григорович Тютюнник (04.03.1929, с. Шилівка Зіньківського району Полтавської області – 04.03.2003, с. Шилівка) – письменник-прозаїк, публіцист, краєзнавець. Двоюрідний небіж Григорія і Григора Тютюнників.

Основні мотиви і характерні риси творчості Федора Тютюнника – любов до рідного краю, тривога за долю села, тісне поєднання реального і повсякденного з легендарним. Особливе ставлення у письменника до зображення природи – вона змальовується лірично-трепетно.

Образи сучасників-земляків у Федора Тютюнника колоритні, горді, сильні, з усталеними звичками і твердими переконаннями. Творам притаманний народний іскрометний, тонкий і щирий гумор.

Член Спілки письменників УРСР з 1968 року. Лауреат обласної комсомольської премії ім. П. Артеменка (1976).

КОЛОДЯЗЬ НАД ШЛЯХОМ

– Микифоре, га, Микифоре! – гукав до сусіда під вікно Матвійко.
– А виглянь сюди на часину!

У хаті довго матлялася біла тінь, шастала по всіх закутках, доки не зникла в сінях. Перегодя заквилили надвірні сінешні двері, й на порозі з'явився в накинутій навпашем кожущині Никифор.

– Кого там телесує? То ти, Матвію?

– Та я, – заворушився в снігу низькогузої постави чоловічок. І прямо перед Никифорові очі виріс його квисловухий баранячий тривух.
– Рятуймо Кухобота, бо пропав чоловік нізащо!

– А що з ним, кажи до пуття скоріше?! – сердився Никифор, що йому перебито сон.

– Потяг Свиридко до ополонки! Вже, мабуть, і Гасана¹ поминули...

– Та ну!

– Їй-бо, правда! Сам бачив!

Никифор похапцем обмотався полами кожушини й спустився з ганку:

– Не діждали кращої погоди...

Дядьки вилізли переметами за ворота й побігли вуличкою, викидаючи поперед себе білоштанькуваті ноги. Недоміркуватий Матвійко часто падав, але хутенко зводився і підтюпцем наздоганяв руду Никифорову кожушину, що маячила попереду.

З-за лісу, з-за сірої снігової пороховиці пробивався кволий світанок. Ніде не було ні душі. Тільки горланили на різні голоси баличівські півні та в когось жалібно мукала в хліві корова, – мабуть, теля привела.

Біля річки, куди стікала глибока, забуркована снігом вуличка, вони наздогнали захеканого Свиридка, що волік за ногу Кухобота.

– Ти куди тягнеш батька, сучий ти сину! – крикнув Никифор і схопив Свиридка за петельки.

– Покинь, кажу! – прискочив і собі Матвійко.

Свиридко вилупувато зирнув на дядьків, що виростили перед ним, немов з-під снігу, й пустив Кухоботів чобіт.

– Який він мені батько? – затремтів його голос молодим, ще не встояним баском.

– Та вже ж не яка бісяка! – прохарчав Никифор, переводячи подих, й одіпхнув Свиридка від річки.

Кухобіт лежав деякий час нерухомо, немов прислухався до розмови: очі, рот і вуха йому позабивало снігом. Тоді, поворушивши вусами, почав зводитися, – довго і важко, наче з того світу.

– А яке ваше діло? – ставши на ноги, обвів очима спантеличених сусідів. – Чортові, ку, граки!

Дядьки подивилися один на одного, плюнули в замет і полізли снігом назад, вилискуючи з-під кожухів spodнями.

– А ти як тягнеш, то тягни! Кого злякався? Моньки злякався? Отого овечого бубурінка?

---

¹ Частина села, де розташовувалися будинки Тютюнників, називалася Гасанка. За легендою колись у цій місцевості осіла зі своїми синами вдова – козачка Гасанка, чоловіком її був крещений і наданий турок Гасан. (Примітка укладача С. М.)

Свиридко витер шапкою опітнілу потилицю, повернувся – і почва-
лав слідом за дядьками.

– Ото щоб більше не займали матір, – кинув, не обертаючись.

Кухобіт нудним поглядом обвів закидане метелицею річище, за-
дубілі в кризі куці верболозу і його лице засяяло раптом зловтішним
усміхом:

– Чортів, ку, сопляк.

Витрусивши з чуприни сніг, він спустився з берега і пішов украй
села, де стояла хата підпільної шинкарки Гузійки.

* * *

Як повернувся Кухобіт з Далекого Сходу в обмотках і сірій поштрьо-
паній шинелі на свій хутір Отрадівку, його так і обліпила малеча. В хаті
ніде було курці клонуті: по долівці, на полу, біля лежанки – скрізь
рачкувала, як мурахи, дітлашня, його племінники і племінниці, парос-
тки його роду по сестриній лінії. Прожив дома два дні – й скотилася
на душу жура: як бути далі? Кому потрібен бідак, злидень, у котрого ні
кола, ні двора? Треба було щось робити.

Минуле згадувалося, як осатанілий галоп в сідлі аж до Тихого океа-
ну та паморочлива спрага в грудях, що отруювала кожну клітину тіла,
наче змія. Ні посвист шабель, ні цвірінькання куль, ні звіряче скімлен-
ня снарядів, – ніщо так не вп'ялося в свідомість, як ота спрага. «Води!
Води! Хоч краплю холодної води!» – волато натомлене в сідлі тіло, але
води часто не вистачало.

Може, тому й уподобав життєдайну вологу: озерну, річкову, дощову,
але найбільше – джерельну. Йому подобалося добувати її з-під каменю
і з-під землі, шукати і знаходити її скрізь, де б не було, бо та мить, коли
вона спінювалася іскристим струменем, була йому найдорожча.

Може, тому й не роздумував довго – пішов копати колодязі зі
Штявлом, щоб люди ніколи не знали тієї зміїної спраги, що жерла його
в Маньчжурії.

Після двох-трьох років невпинних мандрів з лопатами прибилися
вони в Баличівку. Село як село, як і багато інших, напоєних ними во-
дою до сих пір: кілька десятків хат упродовж єдиної вулички, та ще й
десяток їх притулилося понад невеличкою, але норовистою річкою,
та стара недовалена дзвіниця біля кладовища на горбку – ото й усе
село.

Тільки не знав Кухобіт, що з тим селом його доля поєднала навіки.
Удерився в землі, як кріт, увечері, хрустячи натрудженими кістками,

йшов на вулицю, прислухався й приглядався там до всього, грав на саморобну очеретяну сопілку й з боєм помічав, як одвертаються од нього молоді дівчата. Що був уже підстаркуватим для них, а що й з виду не красень: високий, кремезний, смаглявий лицем і вус чорний, але проклятий ніс псував усю обідню – довгий та ще й кривий, звисав він над вусами, за словами Штявля, як кавалок різдвяної кишки.

Повернувшись з гулянки, заривався в сіно, перебирав у пам'яті все пережите й катував своїх предків, що вчепили йому отакий клопіт замість носа.

Але так було доти, доки він не набачив край села присадкувату, оббиту вітрами оселю, в котрій жила Чмутова Келя: ні вдова, ні дівиця, а на вид ще кріпка молодиця. Пожартував колись пихатий сивоконівський парубок Ягор з Келею, а взяти не взяв. Не стерпів тоді такої наруги Чмут, її гоноровитий отець, що п'яв носа до заможних, спорудив сяку-таку халупку над шляхом і випхнув туди свою ославлену донечку з малим Свиридком.

Та Келя в розпач не впала і, доки гидзував по вулицях її спокуситель Ягор, не раз залишала для нього двері незасуненими. А як оженився він – враз притихла, розгнівалася на всіх, стала якоюсь потаємною і відлюдкуватою, наче й зовсім з села зникла.

Отоді й нагрянув до неї Кухобіт. Хоч і з багатого двору, та не в ту пору, – не дуже приїдилася Келя, прийняла Кухобота ще й слово дала на минулому хрест поставити.

Чотири роки пройшло – як водою знесло. З'явилося в хаті ще двоє діток, а тут і колективізація наспіла. Через Келю Кухобота в колгосп не прийняли, де не ходив (Матюха постарався, неписьменний, але невстріливий сільський активіст, що батракував колись у Чмутів), і на сіла сімейство нестерпна скрута. Куди не кинь – кругом клин. Тоді він, бачачи, що вже не вивернеться інакше, ризикнув податися на підробітки аж у Таврію. Робилося там не легше, ніж на колодязях, тягло до сім'ї, але пережити сутугу якось треба було, і він кріпився як міг. Хоч і прописували йому з дому, що Келя переховує розкуркуленого Ягора, він віри не йняв, одсилав їй усе, що заробляв, перебиваючись з води на квас. Пропитував у неї про дітей, але Келя мовчала, як у рот води набрала.

А коли повернувся в тридцять третьому, дітей своїх уже не застав. По двору ходив, збиваючи сапкою лопухи, лише Свиридко, підпарубчак уже: він спідлоба глянув на Кухобота й пішов за хату, наче й на признав у ньому вітчима.

Виринула наверх правда й про Ягора, жив-таки в Келі, доки недавно його не спапашили й не провадили на Соловки.

Усе це ошелешило Кухобота як добнею по голові, і він почав напиватися у Гузійки до жовтих метеликів.

Приходив додому й тинявся з кутка в куток, а ночами, коли Свиридка не було в хаті, навідав Келю і бив чобітьми її здорове тіло, що тільки мекало од його носаків і скорчувалось у клубок.

– Тягалась, ну, сучко з Ягором? Ріш-шу!

Він вискакував у сні, рвав з бантини косу. Келя тікала на піч, заривалася у дрантя і час від часу вила, як загнана в куток вовчиця. Кухобіт убігав у хату і, мов навіжений, ширяв косою поза комином, але коса на піч не пролазила, і він зганяв оскому на чім попало: красав косою по грубі, по запічку, аж іскри сипалися, а тоді накидався на подушки й штрикав їх, доки йому пір'ям не застигло світ.

– Я тобі покажу Ягора!

Угомонувався вже перед ранком, скидав з печі напівживу Келю і знеможено падав на черінь.

Уранці, коли приходив погомоніти сусіда Матвійко, в хаті було все тихо-мирно: з печі звисали два величезних, як днища, ступаки, і чулося могутнє клекотання, наче на печі закипав казанок з кашею, – Кухобіт спав. Келя, як завжди, мовчки поралася біля макітри і скоса позирала на припічок, де в челюстах розгорався хмизок.

Матвійко, покрутившись по хаті, біг додому поратися по господарству, а Келя йшла у хлів по дерен. Коли в черево вже нестерпно припікало, Кухобіт злазив з печі, обтрушував з вусів давучку глиняну кушпіль і вмивався. По хаті розходився дух рижієвої засмажки і житніх оладків. Келя подавала на скриню, що правила й за стіл, куліш, а сама ставала коло припічка. Кухобіт сідав біля вікна і немов байдужими очима дивився, як шляхом ідуть на жнива в бідненьких хустках молодиці, піднімають куряву дядьки з грабками, проїжджає гарба з дівчатами, котрі сміються і наспівують щось веселе, й неквапом жував глевкуватого житняка. А тільки-но валка женців проходила, кидав ложку й одягав солом'яного бриля. Келя виходила слідом за ним надвір і злими очима дивилася, як обніжком колихалися його широкі плечі. Коли вони зникали за городами, Келя крадькома хрестилася і йшла у хлівець будити Свиридка.

За могилами Кухобіт повертав на Волохи або Хмелі чи тюпашив аж у Безвідне, – куди кликано. Приходив до дядька в двір і питався поволеньки:

– Тобі скільки води аби було? Аршин, півтора чи два?

– Та хоч би аршин, та воно й півтора нічого б, – м'яв куделицю той.

– Коли аршин, то отут під березою буде, а півтора – отам під коморою. Хочеш півтора – знось комору.

– Що ти, чоловіче добрий, то я пожартував – підлещувато промовляв дядько. – З мене й аршина вистачить.

– Чортові очі – заздрощі, – бурчав Кухобіт невдоволено, сердито хрюкав носом і роздягався.

Торгувався він довго й прискіпливо, хоч нічого потім за роботу, крім могорича, не брав: йому було ніяково клянчити гроші за воду.

– Оце як пройду один штих, так і восьмушка, за другий штих – друга. От і прикинь, скільки треба на десять сажень.

– Бійся бога, у мене ж не гуральня, – скнарувато припадав перед ним господар, немов раніше не знав, що Кухобіт загне саме такої.

– Ти мені, ку, бога на закуску не тикай, бо я в тебе не випив. А коли моє невлад...

– Та добре вже, хай тобі грець. – Наймач квапився упевнити вигідного чоловіка, що вже скидав на плече грабарку. – Тільки ж аби води хоч у пояс...

– По горло буде, – все ще сердився Кухобіт і лаштувався до роботи.

А через день-другий знову повертався додому, і знову Келя ночувала як не в сніях, то надворі або ж видиралася на бересток, що ріс за хатою, як не було ніде спасу.

Бувало, люди чули, як він розорявся, і бігли заявляти в сільраду. Приходив голова Птах і вів його за собою. Кухобіт брав сіряк і слухняно йшов за головою у комірчину при сільраді, вмощувався там на сіряку до ранку, притихлий та сумирний, як укоськаний лошак. Уранці він торготів дверима, кликав виконавця і вимагав квасу, але тут знову нагоджувався Птах, і Кухобота випускали. Тоді він ішов до Гузійки і там пропадав весь тиждень.

Повертався додому замислений і якийсь оновлений. Якцо траплявся йому по дорозі чоловік, то довгенько гомонів з ним, журився на негоду та неврожай, питав, чи не чув, бува, той, куди втік Махно, й тут же починав розказувати, як він одного разу у Маньчжурії за пеньком живого японця піймав. Тоді хвалився, що є у нього чумарка, яка будького з ніг звалить, бо у ній в обшлагах зашиті червінці. – І йшов далі.

Стрівши в сльозах Матвійкового дівка, якого побуцав Гундирів цап, він присідав біля малого, давав йому мережаних Гузійчиних жамок, обіцяв повикручувати тому цапові роги.

– Ти, синку, не плач: спече мати калач, тобі покаже, а сама, ку, зараза з'їсть. – Малий, схлипуючи, брав жамку та з подивом розглядав свого рятівника. – Я тобі викопаю колодязь, хочеш? Як виростеш, будеш згадувати дядька Хобота, бо більше мене тут ніяка чортяка й не згадає.

Дома він починав копати біля двору колодязь, тепло посміхався перехожим і задоволено мружився на сонце.

Увечері біля нього на колодках збиралися у такий день куткові чоловіки. Вони давно вже все перебалакали, але, дивись, хто-небудь починав ще раз оповідати, що з ним приключилося тоді-то й тоді. Один розказував, а решта, заплющивши очі, стежила по пам'яті за тою історією. Іноді підказуючи оповідачеві, заперечуючи або уточнюючи подію. «Та не так же було, Антоне: воно ж як захропіло, а ти й одвалив у штани з ляку». – «Ага, так і було, а я й забув», – не заперечував оповідач.

Коли з'являвся Кухобіт, в гурті одразу ж наступало пошвавлення. Він кожному подавав руку і знімав над головою фетрового бриля, якого тут ні в кого не було, – здоровкався. На ньому була біла сорочка й чорна жилетка з срібним ланцюжком від кишенькового годинника, якого також тут ніхто не мав. Тоді виймав шкіряний парпанет і вгощав кожного пучкою тютюну, приказуючи:

– Кури – не горюй та на ворога свого плюй.

Тютюн був фабричної різки, заморський, виготовлений для люльки, але його курили, загорнувши в газету, од якої після кожної затяжки цигарки спалахували, як свічки. Гомін наростав, кожному хотілося кинути й своє слівце.

– У Лимаря ту ніч кабана вкрадено.

– Е, то, мабуть, брехня, бо я бачив сьогодні Лимаря, так він нічого не казав.

– Там і кабан був, як вузлик.

– Не патякай, бо кабан був як миньок.

– Отакий і мій надвірняк був, так на спині нічого, як зарізав, а на пузі – сама цицька.

– Дим іде вгору, – зітхав Оникій, набожний некурящий чоловік з бородою, – він недавно повернувся з тюрми за недоїмку, – Не перед добром.

– А ти все виглядаєш манної куті з неба, – кепкували з нього де послабкіші, знаючи, що здачі не буде.

– Добра не жди, як сказано в «Кобзарі», – вертів у руках бриля Кухобіт.

– Та воно так-так, а тоді як піде, то й не доженеш, – встрявав у розмову Матвійко. – І в святому писанні так сказано.

– Вичхайся на те писаніє, – схоплювався на ноги Никифор. – Якби були дощі – ми б тоді показали писаніє. Тоді б побігли до нас усі піджмурки, що тото гнуться поза тинами та дожидають, як воно далі буде.

– Вийшов я вчора перед світом, – знову Оникій, – а воно спускається над лісом золотий хомут. Ну скажи, хіба то к добру?

Кухобіт совався на колоді, крутив головою:

– Ти мені муру не муруй про хомут, я сам бачу, як сиджу у колодязі, яка зоря до якої в гості ходить.

– Ось не сваріться, хлопці, – сідав між ними Матвійко. – І як воно раніше люди жили, що й не гризлися, кажуть?

– Як жили? – підводився Кухобіт. – Я надивився, як вони жили отам, де сонце сходить. Та й тут не краще було. Доки дійдеш до води – на що тільки не натрапиш: і палаші, і самопали, і цепи іржаві, а найбільше – кісток людських. Один раз – так два черепи откопав: вчепилися один в одного зубами – не розірвеш.

– Я так скажу, – думав уголос Никифор, – ото колись уже царя скидали, раз зубами рвали один одного.

– Та куди там, – підсумовував Оникій. І всі надовго замовкали.

Проїздили шляхом опішнянські гончарі, поспішаючи в Зіньків на вранішні торги. За ними на дорозі влягався запах дьогтю і полови, якою було перекладено горшки.

– Моя жінка як наварила сьогодні юшки з ріпи, – одводив хто-небудь розмову вбік, – так я як наївся...

– А моя, значить, розледащіла, стерво, що й поросяті вже не винесе.

– ...так я як наївся, кажу, аж поздоровшав.

– Е, од жінки, брат, все діло йде.

– І нещастя все од неї, – добавив хтось із гурту.

Як тільки заходила мова про жінок, Кухобіт одягав бриля:

– Тому щастя – в кого жінка Настя, а як у мене Килина, то мені лиха година.

Він ішов у хату, виносив сопілку й до півночі висвистува на ній кавалерійські марші. Чоловіки обсідали його тісніше й дивувалися: як то воно на простій очеретині можна отаке виробляти? Кухобіт давав їм помацати сопілку, а потім ховав її за жилетку.

А то, бувало, підходив до Матвійка й запрошував його в гості:

– Приходь, Матяшу, до мене в неділю, – наче той і так не заходив до нього кожного дня. – Присидимо трохи.

І Матвійко приходив-таки вранці. Кухобіт садовив його на скриню, різав четвертинку сала і ставив заткнуту кукурудзяним качаном пляшку розливної казьонки.

– Оце вчора з Довбнівки приніс, у Хвидая гнилу воду виганяв.

Келя, збираючись на базар, поглядала скоса на скриню:

– Чужим копаєш, а дома до води не підступишся. Хоч би яку-небудь обгородку поставив.

– Еге, якого ума. Ото затесав одну цямрину, скоро й друга буде.

– Так уже ж немає печінок через шлях ковзатись.

– Твоїх печінок ще на двох стане, – витріщався Кухобіт з-за скрині так, що Келя брала кошик і мовчки виходила з хати.

Свиридка, що терся тут же, він також куди-небудь одсилав:

– А ти чого, Спиридоне, наїндичився, сала хочеш? Як буде тобі сорок год, тоді сало будеш їсти. А зараз піди принеси од Вовчика натягач.

Зоставшись удвох, вони випивали по чарці, гомоніли про се-те, доки Кухобіт, розправивши вуса, присувався до вікна.

– Ану давай заспіваємо отієї пісні, од якої в грудях терпне.

І він починав:

Ой, колодязь-колодязь, холодна вода...

Матвійко прокашлювався, схиляв набік голову й підхоплював:

Холодна вода, а дівка молода!..

Кухобіт співав цю пісню з прихрипом і стогоном, болісно викидаючи слова. Його гострякувата глитанка на шиї тремтіла, мов натягнута струна, а ніс наливався поливаю і вилискував, як начищена мідь, звуки злітали, як розджохкані джмелі, і гули попід низькою стелею, ніби шукали шпарку.

...Ой, яка ж то холодна вода,
та й чого ж вона дівку залила?

Бо та ж дівка невірная була
Взяла козаченька та й забула...

Так, як Кухобіт та Матвійко, не співали цю пісню ніде в окрузі аж до самого Богодухова.

Сходилися до двору молодиці, слухали стару, як світ сонця, пісню, пригадували свої молоді літа, чоловіків, котрі не повернулися з походів. І схиляли посивілі голови в зажурі. Що там не кажи, а нещасна жіноча доля: то за дітьми весь вік сохнеш, то за чоловіком очі проглядаєш, а літа своє беруть.

Поскладавши руки на грудях, молодиці зітхали.

– Горового б ще сюди, – заводили балачку, як тільки пісня стихала.

- Отого заїку?
- А чого, він добре бере.
- Коли б пак, он скільки в дяках проходити.
- У нього бас добрий, так він ним упоперек тягне.
- А чого ото він у балачці заїкається, а в пісні – ні?

У цей час із Гундиrowого ярка вихоплювалась хвацька полька-захмеляночка. І всі оглядалися: на бідарці везли сліпого Митька на жнива веселити в'язальниць.

– Ох, лишенько, пора й у поле, – кидалися врозтіч молодиці, забачивши рябого головиного жеребця.

Бідарка виїжджала із Баличівки, і тут їй напереріз, мало не під колеса вискакував Кухобіт:

– Заграй, Митьку, бариню, хай легко гикнеться твоєму батькові, добрий був гармоніст! Е-ех, бариня-баринюха, ряба муха-цокотуха... Давай!

Митька схилився до ладів і переходив на бариню, ловлячи вухом Кухоботів голос. Візниця-хлопчак стьобав виїзного жеребця, що на мить зупинявся з несподіванки, і бідарка зривалася з місця.

Легкий в ногах, Кухобіт ішов поруч, виляпуючи босими підшвами. М'яка, натерта підводами пилюка пахкала крізь пальці, викидаючи кучеряві султанчики. Його кавалерійське галіфе, що звисало на стегнах балалайками, дрібно тремтіло, як од легкого вітру. Ляпнувши себе в груди, Кухобіт випереджав бідарку і беркицявся через спину, блискаючи п'ятами, мовби спереду котилося чортове колесо, далі йшов бокаса або переходив на присядку чи втиняв ковирялку. А вже за Окопом, взявшись в боки, починав викручувати ногами такі вергуни, що спантеличений жеребець стетеріло стишував ходу і насторожено іржав, задаввши морду.

Триндель-миндель, бариня,
Бариня-судариня!..

- Е-ех, ку! Горе – шаблі немає! Ас-са!

Сліпий Митько налягав на свою сіру од пилу однорядку і стримано посміхався, вишкіривши жовті зуби.

За бідаркою з криком бігла дівтора, виходив аж за село п'яненський Матвійко, показуючи пальцем услід бідарці, присідав од беззвучного сміху.

А Кухобіт виношувався перед жеребцем аж до самого табору, де дорога повертала в степ, а тоді, розхристаний і спітнілий, повертався в село.

– Я вам покажу, ку, як танцюють неможники! – вигукував слова й сварився кулаком хтозна-кому. – Чортова кугутня!

У дворі просив Матвійка:

– Дай мені, Матяшу, сірників, я піду Матюсі, ку, червоного півня пуцу.

Або ліз на хату, розкурочував стріху і заходжувався латати причілок.

Матвійко подавав знизу парку, настромлену на довгу жердину, а Кухобіт прилаштовував її до лати. Але вітер видирав у нього з рук ту парку, розкубрював її віялом, і задирав угору, оголюючи гострі ребра даху. Кухобіт сварився кулаком на вітер, а тоді враз кидав усе й злизив додолу.

– Чия це хата? – кричав Матвійкові, що задкував до воріт, здивований швидкою зміною його настрою, – Чмутівської кодли? – Він ходив по двору, заклавши руки в галіфе. – А колодязь чий? – зупинявся. – Колодязь мій буде.

Тут він ловив тремтячого Матвійка за руку і тяг до глибочезної шахти, ще не обметаної зрубом, й показував як прибуває вода.

– У мене, Матяшу, буде води найбільше, на всю голоту вистачить.

– А чого? – боязко питав той.

– Бо через мій двір найтовща жила проходить.

А згодом:

– Обкидаю дубовою цямрою, звід поставлю. І хай п'є увесь мир.

Але надходила зима, недокінчений колодязь присипало снігом, а Кухобіт, повернувшись з хуторів, знову кидав шапкою об землю: то він, начепивши вовняного напалька на ніс, згорблено ішов селом, розлякуючи бабів, які хрестили онучат і розбігалися по хатах, то цілими днями викаблучувався у Гузійки. А вночі знову ганяв Келю. Вона часто прокидалася од його холодних дрижачих пальців, що перебирали хрящі на її горлі.

– Так де ти, гадюко, моїх дітей подівала? – хрипів над нею. – Рядном на цвинтар виносила? А Ягорового вилупка не однесла?

Келя з криком видиралася з його рук і босоніж тікала до Оникія. Кухобіт з рублем біг слідом, але на шляху когось перестрівав, той лякав сільрадою або так умовляв, і він вертався в хату.

– Шельмина востьобруха! – кричав у ніч і кидав рубля в сіни. – Шльондра!

Доки одного разу Свиридко, що повернувся з досвіток вже перед ранням, не увірвав його ззаду старим держалном од лопати, що Кухобіт і рубель випустив. А тоді й потяг до річки.

Цього разу Кухобіт вертався од Гузійки надвечір. Заплітаючись в довгополій чумарці, притримував рукою пояркову шапку, привезену з Таврії, і подовгу пристоював, затуляючись од вітру.

– Килино, е-гей! – гукнув, уздрівши крізь хуртовину свою хату. – Наливай лубок на с...ку!

Зачувши його голос, до вікна метнулася розпатлана, як відьма, Келя, припала до шибки, вдивляючись в сніговій. Побачивши Кухобота, що брів снігом навпростець, безтямно забігала по хаті, хапаючись за голову, тоді схопила сікач що лежав на лаві, і стала до вікна. Чим ближче підходив Кухобіт до двору, тим дужче її косі очі каламутнішали й наливалися рішучою люттю, а худі, костомакуваті пальці, побілівши, стискували ручку сікача. Часом метелиця засипала Кухоботові шапку, й тоді здавалося, що він іде без голови. Її проймав жах, і вона, кинувши дзвінкий сікач на долівку, одступала до полу й ховалася за мотлохом, що висів на жердині. Але, виглянувши згодом у вікно, знову бачила його постать, що мліла в сніговій імлі, й знову безпорадно метушилася по хаті й припадала до вікна.

Та враз його не стало. Скільки вона не придивлялася – його ніде не було! Тільки звідкись, немов із безодні, до її свідомості прилинуло крізь хуртовину відлуння глибокого сплеску...

У неї поза шкірою полізли холодні черв'яки. Вона кинулась, було, до дверей, але тут же зупинилася. Її збілілі губи почали кривитися, і раптом вона вперше за багато літ зареготала, вищерюючи не дотовчені Кухоботом зуби. І божевільно викахкуючи з нутра всю гіркоту, якої напилася за своє життя...

А надворі віхола крутила снігові верчики й сердито жбурляла їх у вікно, а далі, вирвавшись за Баличівку, розвіювалася понад землею хвилями-бурунами, наче степом пробігали незліченні отари білих овець.

«Гу-у-у!», – гуло, обсіпало снігом приземкувату хижу, немов хотіло її перекинути.

«Ого-о-о!», – обзивався в трубі вітер і заходжувався осатаніло на-свистувати в осиротілу сопілку.

* * *

Ще й досі край села, причітком до шляху, стоїть стара хата, кліпає підсліпуватими віконцями з-під розкудовченої горобцями стріхи на машини, що з гуркотом котять асфальтом день і ніч. Стріха почорніла на дощах, вкрилася зеленими латками моху й насунулася на оббите вітрами около, що тобі картата хустка баби Килини на її зморщене чоло.

Сидить баба на осонні край вікна, сторопіло дивиться на гомінкий шлях, і жодна її зморшка не здригнеться за весь день. Сидить, немов закинути сюди з інших світів істота: ні тобі ввійти в цей світ, ні вийти з нього. Її карлючкуватий ніс обвис над побабілою губою, що знесилено упала на беззубі десна. Зизуваті очі спопеліли й глибоко сховалися під надбрів'я.

Шляхом шульпотить вода, завертає й до баби в двір, окручується в улоговині, де стояв колись колодязь, облизує нахилений часом старий звід, що стоїть на одній нозі, мов підбитий журавель, і біжить далі, у Гундирів яроч, до річки. У воді купаються сонячні зайчики, спритно миють свої хутра й розбігаються на прижовклу за зиму озимину пастися. Степ дихає парою, як після доброї лазні, й підставляє свої широкі груди під небесні райдуги..

Весна. Курличуть у підхмар'ї журавлині ключі, стелиться могутній дух розімлілої землі. Над баличівськими хатами пролітає легенький вітерець і висвистує на бовдурах, як на сопілці, якусь мелодію, схожу на кавалерійський марш. Тільки над крайньою хатою один голосник у тій сопілці западає: скільки вітер не дме – націлений в небо городжений бовдур не обзивається.

В авторській редакції

Микола СОБЧУК**СВІТЛА... ПРАВДИ... ДОБРА...***(Триптих)***ЙОГО ВИСОКОСТІ БЕЗ... СВІТЛА***(Сонет)*

Людське буття не без діянь і діл...
До рук ідуть легкі... й не дуже речі.
І лупить час, в них, пробами картечі...
Здобутки днів – вкладаючи – на піл.

Душі стає – привітним – не окіл...
Від темних справ... нема коли утечі.
Лягає – ніч – на голову як... плечі...
Не вийти вже – проблем усіх із кіл.

Відтак, Його Високості без... Світла...
Тропа життя – далеко не розквітла –
На ній... полин – сіріє – і пирій.

І скільки б в серці – сяяло не мрій –
Навряд чи доля зробиться пресвітла...
Як – тіні ос – збиваються у рій.

Ї ВЕЛИЧНОСТІ БЕЗ... ПРАВДИ

(Сонет)

Стежки земні – не без горбів і ям...
Не без кривлянь, прогалин і порогів.
Буття стає... не викликів без рогів...
Як віддаємся – долі ми... краям.

Навряд, чи скаже, час благий «салям»...
Яких не зріли б ми вершин чи трогів!
І не втекти від темних стін острогів...
Рівняються – чесноти як... нулям.

Так от, Її Величності без... Правди...
Перемоги – не світ кривий неправди –
Не скільки бігли б... шляхом наші дні!

Як не від – істин... дійства похідні –
В житті своїм загубимось назавжди...
Ї зостанемся – з проблемами – одні.

ЙОГО БЕЗ СВЯТОСТІ... ДОБРА

(Сонет)

Берем думками сподобань ми гори...
Сягти – міркуєм – і вершин небес.
Яких би мрій сюжет в умі не скрес...
Обходять дні... не огріхів набори.

Недобрих дій – квітують осоками...
Пролізти прагнем гострих межі лез.
Коли в руках достоїнства не хрест...
Закритими для нас – є благ собори!

Отож, Його без Святості... Добра...
Згори прикотить – щастя не гора –
Всіляких проб... не збутися орави.

Як дух виходить із пуття управи –
Не благодатна – є життя пора...
В якій бувають... злочестиві справи.

ВІРШ У НОМЕР**Раїса СТРУНА**

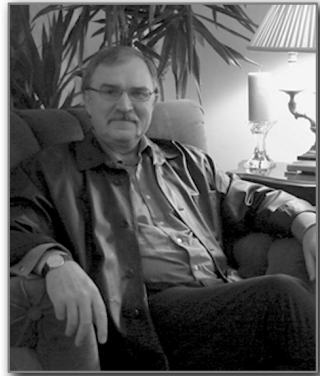
* * *

Не можна знищити священне –
НАДІЮ, ВІРУ І ЛЮБОВ,
Не можна знищить незнищенне –
Бажання вирватись з оков.
Народе рідний, український,
Сьогодні вирішальний бій,
Нас хоче знищити люд чужинський,
Тож зупинятися не смій!
Згадаймо Прадідів Великих,
Відчуймо їх козацький дух,
Зупиним ворогів двуликих,
Допоки гнів на них не вщух.
Допоки стогне Україна,
Втрачаючи своїх синів,
Вона у нас одна, єдина,
Зберем в кулак увесь свій гнів!
Не знищить ворогам священне –
НАДІЮ, ВІРУ І ЛЮБОВ,
Не можна знищити незнищенне –
Бажання вирватись з оков.

*м. Черніїв
27.09.2025 р.*

Сергій І. ТКАЧЕНКО,
поет, перекладач, культуролог

Народився 13 травня 1951 року на Чорнобильщині, виріс на Приятранні. Закінчив Київський державний університет ім. Тараса Шевченка. Служив військовим перекладачем на Чорноморському та Тихоокеанському флотах і в складі Четвертої Середземноморської ескадри. Викладав переклад у Київському інституті іноземних мов, який нині є Лінгвістичним університетом. Захистив кандидатську дисертацію з проблем шекспірознавства. Працював письмовим перекладачем Секретаріату ООН у Нью-Йорку (США). Автор низки поетичних, перекладацьких і дослідницьких книжок. Лавреат кількох українських і міжнародних літературних премій.

ЕМІЛІ ДІКІНСОН, АРТЮР РЕМБО ТА УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРА

Емілі Дікінсон та Артур Рембо жили в один і той же час – у другій половині XIX століття: Артур Рембо – в 1854-1891, а Емілі Дікінсон – у 1830-1886 роках. Народились у провінційних містечках – у країнах, розташованих на різних континентах. У сім'ях, у яких вони зростали, панувала суворя релігійна атмосфера, що штовхало обох їх до бунту. Артур – постійно тікав з дому, шукаючи спасіння у зовнішньому світі. Кілька разів найжджав у Париж, тривалий час жив у Лондоні, побував у низці країн Європи, аж поки не добрався до Близького Сходу і остаточно об'якорився

серед арабів Північної Африки. Емілі – цуралася ворожого навколишнього світу, всього кілька разів за все життя вибравшись за межі свого Амхерста, і шукала душевного порятунку у світі *внутрішньому*, домашньому, який із плином часу звужився до розмірів її кімнати. Часом доходило до того, що вона спілкувалася зі своїми гостями з-поза ширми або через ледь прочинені двері спальні.

Мати Артюра Рембо регулярно водила його до церкви, а в неділю ще й змушувала читати уголос по кілька глав Біблії. Своє негативне ставлення до релігії та церковників Артур Рембо висловив у таких творах, як «Покарання Тартюфа», «Вечорова молитва», «Бідняки в церкві», «Зло». Емілі Дікінсон до церкви не ходила і від Бога не відрікалась, однак у неї також були сумніви щодо догматів віри. У вірші «Safe in their Alabaster Chambers» вона скептично висловилась відносно воскресіння померлих тут, на Землі, в їх могилах – цих «покоях із алебастру». У книжці «Фізика безсмертя» відомий учений Френк Тіплер говорить про воскресіння людей в «точці Омеги» – майбутній сингулярності Всесвіту.¹ Папа Римський Бенедикт ХУІ так сформулював ідею безсмертя людей: «Людина продовжує існувати, бо вона живе в пам'яті Бога».²

Спільним для обох поетів було також їхнє скептичне ставлення до сучасної їм письменницької громади. Показовою у цьому плані була поведінка Артюра Рембо на паризьких зібраннях парнасівців, де гонорові поети помпезно читали свої написані в класицистичному ключі вірші, а провінційний юнак по завершенні читання кожного такого вірша вигукував: «Merde!» («Лайно!»). Позиція Емілі Дікінсон стосовно оприлюднення своїх творів у рамках тогочасного літературного процесу була ще негативнішою. Промовистим у цьому відношенні є її вірш «Publication is the auction of the mind of man» («Публікація – це аукціон розуму людини»). Ральф Емерсон у свій час висловив думку про те, що найцікавішим масивом поетичних творів є вірші, писані «для себе», а не для друку. Таку поезію він називав «The Poetry of the Portfolio»³, що відповідає українському поняттю часів дисидентства – «твори, писані в шухляду». У Емілі Дікінсон такою «шухлядою» була скринька з камфорового дерева, в яку вона складала свої вірші, зв'язуючи їх в окремі «зшитки», по двадцять віршів у кожному. У тій скриньці вона зберігала не тільки рукописи віршів, а й записи випадкових думок, занотованих на клаптях паперу. Для поетеси важливим був *зоро-*

¹ Frank J. Tipler. The Physics of Immortality. – Anchor Books, New York, 1994, p. 217-220.

² Joseph Cardinal Ratzinger. Introduction to Christianity. – Ignatius Press, San Francisco, 2004, p. 350.

³ Brenda Wineapple. White Heat. The Friendship of Emily Dickinson and Thomas Wentworth Higginson. – Alfred A. Knopf, New York, 2008, p. 285-286.

вий образ її *рукописних* віршів. Вона відмовлялась від *публікації*, бо для неї публікація була синонімом *друку*.⁴

Ведучи мову про визначальні риси поетичних творів Емілі Дікінсон, дослідники звично вказують на релігійні псалми як одну із складових її ідіосинкразії. Поетеса читала Біблію, скажімо, перші два рядки 23-го псалма царя Давида: «The Lord is my shepherd; I shall not want. He maketh me to lie down in green pastures: he leadeth me beside the still waters», а потім сідала і писала свої вірші? Відповідь на це питання криється в особливостях богослужіння в Амхерстській церкві, куди поетесу виводили в дитинстві. У цій церкві священники не читали псалми з Біблії, а *співали* їх, причому ті тексти мали форму *віршів*. Ось у якому вигляді до слуху малої Емілі долинав згаданий вище 23-й псалом:

My Shepherd will supply my need:
Jehovah is His Name;
In pastures fresh He makes me feed,
Beside the living stream.

Автором цих пісенно-поетичних псалмів був англійський священник Ісаак Уотс, який жив у другій половині XVII і першій половині XXVIII століття і залишив після себе доробок із більш як 700 релігійних гімнів, у яких поєднав Святе Письмо з народною піснею і баладою. Далеко не всі церкви ставились поблажливо до контроверсійних експериментів британського священника, однак тогочасна Амхерстська церква була в цьому плані щасливим винятком. Задля наглядності прочитаємо вірш Емілі Дікінсон F1752 (J1719), аби пересвідчитися, як схожо він звучить у порівнянні з гімнами Ісаака Уотса:

God is indeed a jealous God –
He cannot bear to see
That we had rather not with Him
But with each other play.

Та ж сама строфіка і той же самий ритмічний рисунок, побудований на чергуванні чотиристопних і тристопних ямбічних рядків. Емілі Дікінсон використовувала народну баладу лише як зовнішню оболонку: словесне ж її наповнення і граматичне оформлення було у неї абсолютно новаторським. Це стосується не тільки повсюдного застосування розділового знака

⁴ Dan Chiasson. Emily Dickinson's Singular Scrap Poetry. – The New Yorker, Dec 5, 2016.

тире, а й уживання одних частин мови в якості інших, приміром, іменників у ролі дієслів. Як нині відомо, іменники й дієслова обробляються різними ділянками мозку, і в результаті таких дій у мозку читача створюються нові канали зв'язку, що викликає «сплеск» розумової активності.⁵ Так, у функції присудка поетеса полюбляла вживати дієслова у формі інфінітива, завдяки чому її висловлювання набували всеохоплюючого позачасового характеру.⁶

Подібні експерименти проводив Артюр Рембо, шляхом *синестезії* змішуючи до купи слова, пов'язані з різними людськими відчуттями – зору, слуху, нюху, дотику, навіть смаку. Його «П'яний байдак» («Le Bateau Ivre») буквально нашпигований синестетичними метафорами, приміром: «la nuit verte aux neiges éblouies» («зелена ніч, сліпуча блиском снігу» – в перекладі Василя Бобинського), «poir parfums» («пахощі гнилі» – в перекладі Миколи Терещенка), «les cheveux des anse» («грива заток» – у перекладі Всеволода Ткаченка), «des lichens de soleil» («лишай сонців» – у перекладі Юрія Клена).

У листі до Томаса Хіггінсона, в який Емілі Дікінсон вклала рукописи чотирьох своїх віршів, що нині вважаються канонічними, тридцятирічна поетеса запитувала: «Ви не надто зайняті, щоб сказати мені, чи мої вірші живі?» («Are you too deeply occupied to say if my Verse is alive?»). Вона попросила його бути її наставником («Will you be my Preceptor?»). Літературний метр назвав її поведінку «капризною» («wayward»), а її вірші – маленькими, як гноми, і свій наступний адресований йому лист вона підписала: «Ваш гном». Хіггінсон радив їй не поспішати з публікацією, а потім, коли деякі з її віршів потрапили в друк, він їх підредагував – згідно з «правилами і традиціями». Ту його правку поетеса назвала «хірургічним втручанням» («your knife»).

Сучасні літературознавці задаються запитанням: як так сталося, що досвідчений критик не зумів розгледіти у творах амхерстської поетеси ознак генію, завдяки якому він і сам увійшов в історію? Як відомо, свій літературний шлях Томас Хіггінсон розпочинав із компонування віршів і сам мріяв стати поетом. Однак Ральф Емерсон, якому він надіслав ті свої писання, забракував їх і не подав до друку в редагованому ним журналі «Циферблат» («The Dial»). Аналогічна історія сталася і з Артюром Рембом, поетичний дар якого зуміла розгледіти лише одна людина – Поль Верлен, і не розгледіли такі знавці художнього слова, як Жорж Ізамбар, Поль Демені та Теодор де Банвіль.

⁵ Lyndall Gordon. *Lives Like Loaded Guns. Emily Dickinson and Her Family Feuds*. – Viking, New York, 2010, p. 139.

⁶ *Stephen Akey. Reading Emily Dickinson: Returning to the Archives*. – TSS, Apr 13, 2017.

Томас Хігінсон був не єдиним із редакторів, хто «поліпшував» твори Емілі Дікінсон. З тими віршами поетеси, які були надруковані – анонімно – ще за її життя, редактори поводитися не менш свавільно, вносячи в них свою правку і даючи їм свої назви. Через ті редакторські втручання – так потім із гіркотою відмітила поетеса – у її віршів була украдена «змія, що, звиваючись, повзла через болотяний луг»⁷. Коли 1891 року, вже по смерті поетеси, вийшли друком перші збірки її творів, провідні американські літературні видання «The New York World», «The Literary World» і «The Atlantic Monthly» накинулись на авторку з ядуchoю критикою. Особливо ворожою була реакція британської преси, яка звинуватила американську поетесу в порушенні поетичних норм.

Спільною рисою літературної долі обох поетів є труднощі розуміння їхньої творчості *нинішніми* критиками і дослідниками. Про складнощі тлумачення віршів Артюра Рембо я вже мав нагоду детально писати у своїй виданій кілька років тому книжці «Невідомий Артюр Рембо».⁸ У надісланих Жоржу Ізанбару і Полю Демені «листах ясновидця» Артюр Рембо писав: «Я есьть хтось інший» («Je est un autre»). Саме так: «Я есьть» («Je est») – замість нормативного «Я есмь» («Je suis»). Для ілюстрації порівняймо цей вислів із його можливим англійським відповідником: «I is (someone else)», а не нормативне «I am (someone else)». Поет говорить про «деревину, яка стала скрипкою» («le bois qui se trouve violon») і «мідь, яка прокидається трубою» («le cuivre s'éveille clairon»).

В якості аналогічного прориву у сферу метафізичного мислення можна розглядати вірш Емілі Дікінсон «My Life had stood – a Loaded Gun», в якому поетеса порівнює себе до «зарядженої рушниці», що, підкоряючись волі свого «Володаря» («Owner») і «Господаря» («Master»), полне на «олениць» («the Doe»), під якими поетеса розуміла тодішніх незаслужено популярних письменниць. Все це відбувається в «Заповідниках» («Sovereign Woods»), які є символом тогочасного літературного істеблшменту, куди її за життя так і не впустили. Поетеса усвідомлювала свій поетичний геній і неспроможність тогочасних провідних інтелектуалів, включаючи й самого Ральфа Уолдо Емерсона (цієї райської «Долини» – «the Valley»), углядіти і визнати її викликала у неї реакцію, внаслідок якої її лице ставало схожим на Везувій («It is as a Vesuvian face»).

Першими спалахами метафізичного осягнення поезії в модерній українській історії можна назвати проголошений Павлом Тичиною статус по-

⁷ Lyndall Gordon. *Lives Like Loaded Guns. Emily Dickinson and Her Family Feuds*. – Viking, New York, 2010, p. 109.

⁸ Сергій Ткаченко. *Невідомий Артюр Рембо*. – Київ, Парламентське видавництво, 2019. – 464 с.

ета як «сонячного кларнета» (який через політичний терор, як із гіркою визнав потім Євген Маланюк, став «пофарбованою дудкою»), а також висунута Олегом Ольжичем дефініція митця як «каменя з Божої пращі». Вершиною ж української поетичної метафізики можна вважати самоідентифікацію Івана Драча як «цинкової форми» (в «Баладі про відро»). Саме так: поета – як цинкового відра, а не «мармурової урни», як у Джона Кітса («A Grecian Urn»), чи «кришталеві вазі», як у першого нобелівського лавреата Армана Сюллі-Прюдома («Le Vase Brisé»). Цинкового відра, зміст якого – священні для українців «вишні», що є посестрами «багряних зірок», а також «суперниці сонця» – «груші». Поет відважився сказати таке в ті часи: «Я – зрізаний конус. А зміст мій до кону / Все незалежне, що вплине у мене!» Олександр Твардовський, якому Максим Рильський почитав цей вірш, непомилково відчув смертельну загрозу, яку створювала така поезія для соціалістичного реалізму, тому при зустрічі з Драчем став «тикати» йому (слова Драча: «Я йшов на Ви, а Ви – на ти»), аби нагадати, хто в радянському літературному домі хазяїн, і грубо резюмував: «Не викаблучуйся без діла, / А більше правди й простоти».

Микола Ільницький, в одній зі статей про творчість Івана Драча, підхоплює тезу російського лідера «інженерів людських душ» щодо правди й простоти, намагаючись розвинути її далі: «Не сприймаймо цю ‘простоту’ надто просто – в ній глибини символіки «Косаря і вдови», парадоксальної логіки «В мікрофон криниці», ніжної грубості «Вибачення перед липою і дубом».⁹ «Балада про відро» – це не прояв «простоти», як стверджує визнаний метр літературознавства, і не намагання «бачити оригінальне в буденному і буденне в оригінальному»¹⁰, як гадає початкуюча драчезнавиця. Це – маніфест *неометафізика*, змушеного творити в умовах жорсткої ідеологічної ортодоксії: «Я – цинкова форма. А зміст не від мене. / Підвладне я часу, підвладне потребам». Це як зізнання Галілео Галілея, який покірно сприймає догмати інквізиції, але в останню мить вигукує: «Коли я порожне в бутті цілоденнім, / Тоді я по вінця насипане небом». Це – програма нового поетичного бачення, нав'язаного філософією Мартіна Хайдеггера. Цю метафізичну здатність митця до небуденного поетичного мислення і бачення світу добре виразив Євген Маланюк у своїй оцінці Павла Тичини: «Він не геній, він – медіум».¹¹

⁹ Микола Ільницький. «Так прагнеться точнішим бути в слові» (Поезія І. Драча останніх років). – «Радянське літературознавство», 1986, № 4, с. 15-24.

¹⁰ Ольга Смольницька. Іван Драч: спроба літературного спомину. – «Український інтерес», 19 червня 2018 р. Передрук цієї замітки – в щотижневнику «Культура і життя», № 28, 19.07.2018.

¹¹ Цитую згідно з публікацією: Іван Драч. «За всіх скажу, за всіх переболію». – У зб.: 3 любов'ю і болем. Спогади про Павла Тичину. – Київ, «Міленіум», 2005, с. 79.

Останнім часом у нашій публіцистиці та літературознавстві намітилась мода асоціювати образ Івана Драча з *соняшником* – не без алюзії на його першу однойменну ліричну збірку. Коли поет помер, люди, прощаючись із ним у Володимирському соборі, клали в узголів'ї його домовини соняхи. Схоже, що цей спрощений *метафоричний* символ може з часом стати своєрідною образною візитівкою поета. І це при тому, що соняшник має чітку конотацію рослини, що завжди намагається бути повернутою до небесного світила (який ґрунт для політичних спекуляцій!). І це при тому, що сам поет чітко визначив свою глибинну онтологічну суть – як *метафізичну* форму, що має вигляд цинкового відра, про що мова йшла вище. Іван Драч, як людина, якій ще за молодих літ було «з руки» борюкатися з грубезними томами енциклопедій, очевидно, був знайомий з революційними ідеями найвидатнішого західного філософа ХХ століття, його думками про *метафізичну* сутність поезії.¹² Згідно з Мартіном Хайдеггером, поет виступає як посередник між *трансцендентним* і *людським* (а не як «привідний пас» між компартією і народними масами).

Якщо, задля ілюстрації цих слів, взяти такі улюблені поетами лексеми, як «ліс» та «осінь», то, оперуючи цими двома смисловими одиницями, можна сконструювати три варіанти поетичного мислення. По-перше, *автологічне* мислення – на основі *прямої* лексичної номінації предметів і явищ світу:

Іще не сніг і навіть ще не іній,
ще чути в полі голос череди.
Здригнувся заєць – ліс такий осінній,
куди не ступиш, все щось шарудить!
(Ліна Костенко)

По-друге, *металогічне* мислення – на основі *переносної* номінації:

В темнім лісі ходить осінь.
В темнім лісі ходять лосі.
Лосенята, лось, лосиха
в лісі ходять тихо-тихо.
Та тихіше, аніж лосі,
в темнім лісі ходить осінь.
(Євген Гуцало)

¹² *Martin Heidegger: Poetry, Language, Thought. Translations and Introduction by Albert Hofstadter.* – Harper Collins Publishers Inc., New York, 1971. – 227 p.

По-третє, *метафізичне* мислення – на основі проникнення у сховану від людських чуттів *трансцедентну* сутність речей і явищ навколишнього світу:

Ліс в осені стояв. Дивився на райцентр.
 Очима синіми вже золотіло літо,
 І дихала земля з холонучих люцерн
 Притихлим пізнім кавуновим квітом.
 (Микола Вінграновський)

Структура «Ліс в осені стояв» є, по-перше, нелогічною, бо *матеріальний* предмет чи субстанція може знаходитись всередині іншого матеріального предмету чи субстанції, але не всередині *абстрактного* явища: осінь – не має фізичної структури чи хімічної формули, її не можна побачити, понюхати, почути, попробувати на смак чи помацати руками. По-друге, мова йде не про звичну для поезії персоніфіковану *осінь у лісі*, як у Євгена Гуцала, а про *ліс в осені*, який не є метафоричною структурою, бо тут немає ніякої переносної номінації, ліс застається лісом, матеріальним явищем, от тільки у цього явища з'являються нові внутрішні та зовнішні ознаки. Різна комбінаторика слів «осінь» і «ліс» дає три типи мислення: «осінній ліс» – наукова описовість, «осінь у лісі» – поетична метафорика, і «ліс в осені» – трансцендентна метафізика.¹³

Перший тип поетичного мислення, побудований на основі *прямої* номінації, що маніфестується в реченнях типу «садок вишневий коло хати», «я бачив дивний сон», «ви знаєте, як липа шелестить», є характерним для основного масиву віршованих творів української літератури. Другий тип мислення, фундований на *переносній* номінації, що ілюструється такими рядками, як «слово, чому ти не гострая криця», «червонобоким яблуком округлим скогився день», «я – зернятко, а ти – зоря осіння», є ознакою другої, не менш вагомої частки нашої поезії. Третій тип мислення розпочинається тоді, коли порушується звична логіка, а *причина* і *наслідок* міняються місцями:

Війнулася фіранка на вікні,
 Рожевим сяйвом спалахнувши раптом,
 І вітер у вечірній тишині
 Побіг по вулиці за синім клаптом.
 (Максим Рильський)

¹³ Услід за Роджером Пенроузом, ми розуміємо *метафізичне* як таке, що виходить за межі *емпіричного досвіду*. – Див. Roger Penrose. The Large, the Small and the Human Mind. – Cambridge University Press, 1997, p. 181.

Саме так: не клапоть паперу чи тканини полетів за вітром, що відповідає б законам фізики, а вітер побіг за клаптом, що є абсолютним нонсенсом, чистою метафізикою, оскільки презентує наш буденний світ у незвичному вигляді, коли предмети рухаються самі по собі, без впливу зовнішнього чинника. Цей новий тип поетичного мислення опирається на *алогічні* асоціації, і він ще тільки пробиває собі дорогу в нашій літературі:

Ледь крапле тиша, й цілу ніч – вагар –
Тлін, що спізвився на останній потяг.
В зірчаній пітьмі – обрис парапета, –
Щит поколінь, про що – піщаний герб.
В повітрі спад. Рель'єф далеких гір –
В пунктир – криву, котру – колись – копита.
Посеред старту полягали спати, –
Й бляшаний – з брами відліку – снігур.
(Емма Андієвська)

Відмінність метафізичного мислення від мислення автологічного і металогічного полягає в тому, що в його структурах сконцентрована *більша* кількість смислів аніж у структурах першого і другого типів. Ця відмінність має виразну *якісну* складову, бо замість *банальних* та *очевидних* тверджень метафізичне мислення пропонує читачеві *таємничі* та *нерозгадані* смисли. Структури типу «Іще не сніг і навіть ще не іній...» чи «В темнім лісі ходить осінь...» мають просте й однозначне прочитання, в той час як для осягнення смислу речень типу «тлін, що спізвився на останній потяг» чи «посеред старту полягали спати» потрібна напружена розумова робота читача.

Вельми повчальною в цьому плані є реакція на вірші Емми Андієвської одного з представників нашого спілчанського генералітету – колишнього очільника однієї з обласних письменницьких організацій.¹⁴ Як це, з одного боку, нагадує реакцію американських критиків і видавців журналів і газет другої половини XIX століття на новаторські вірші Емілі Дікінсон! Зауважмо: у словах цього письменника звучить щира тривога за долю української

¹⁴ Ось ці слова, сказані на сторінках відомого журналу: «З'явилися у пресі повідомлення, що Шевченківську премію цього року вручать Еммі Андієвській – 23 члени комітету віддали їй свій голос. І от що тепер думати про цей комітет? Договірник. Чистої води. Навіть Драч не стримався, хоча тут же атестував її як «прекрасну поетесу». Слухайте, про яку красу мова? Та жодного вірша її, читаного мною по різних журналах (найбільше в «КК»), я не міг утямити – нащо він написаний. Це ж просто свідоме нагромадження абсурдистських фраз, аби познущатись із читача, аби пошити дилетанта вкупі з академіком у дурні.» – Василь Бондар. Читацький нотатник 2018 року. – «Чернігів», № 1 (85), 2019, с. 16.

поезії, адже у віршах Емми Андієвської на кожному кроці трапляються словесні головоломки, які не піддаються осмисленню в термінах здорового глузду.

Характерною рисою поетичного мислення Емми Андієвської є відоме з галузі психології «когнітивне розгальмування» (cognitive disinhibition), що являє собою здатність мозку творчо обдарованої особистості породжувати асоціації між такими речами і явищами навколишнього світу, яким мозок «нормальної», пересічної людини просто не приділяє ніякої уваги, залишаючи їх у сфері *підсвідомого* і не переводячи їх до сфери *свідомого*. Така виняткова здатність до незвичних з позицій здорового глузду асоціацій дається цим інтелектуально обдарованим особистостям від природи (новітня наука навіть виявила відповідний ген, його назва – ДАРПП-32), і її неможливо зімітувати.

Проблема, однак, полягає в тому, що цей же самий ген призводить до виникнення таких важких психічних захворювань, як біполярний розлад і шизофренія. Кажучи іншими словами, геніальність і божевільня є генетично пов'язаними явищами. Це не значить, що кожен божевільний – геній, але це значить, що у багатьох геніально обдарованих особистостей часто й густо проявляються згадані вище психопатологічні симптоми – маніакальні стани, різкі перепади настрою, чередування почуття ейфорії і депресії. Як свідчать дослідження, прояви психопатології характерні для 87 % відомих поетів.¹⁵

Слід нагадати, що поступ літератури зокрема і мистецтва загалом не є самодостатнім процесом, відірваним від поступу науки. Мистецтво і наука йдуть поруч, взявшись за руки. При цьому інколи хтось із них забігає наперед. Нібито передчуваючи відкритий у 1927 році німецьким фізиком Вернером Гейзенбергом принцип невизначености, Емілі Дікінсон у вірші F1103 (J1071) говорить нам про те, що акт *спостереження* є актом *трансформації*:

Perception of an object costs
Precise the Object's loss –
Perception in itself a Gain
Replying to its Price –

The Object Absolute – is nought –
Perception sets it fair
And then upbraids a Perfectness
That situates so far –

¹⁵ Див. про це зокрема в: А. М. Ludwig. The Price of Greatness: Resolving the Creativity and Madness Controversy. – New York, Guilford Press, 1995.

Значення творчості Артюра Ремба та Емілі Дікінсон полягає не в кількісних параметрах їхнього доробку, який – у порівнянні з іншими майстрами літератури – може здатися досить скромним. Значення їхньої творчості полягає не тільки в залученні до сфери поезії нових сюжетів і тем (зокрема вживання в поетичних творах наукових термінів і розмовної лексики), не тільки в виробленні нових структурних жанрів і форм (таких, як «вірші у прозі», цих екзистенційних притч, – у Артюра Ремба) чи в нетрадиційному застосуванні існуючих віршованих форм (ритміки і строфіки релігійних псалмів – у Емілі Дікінсон), хоча все це цілком справедливо ставиться їм у заслугу. Значення їхньої творчості полягає у створенні нової парадигми поетичного мислення.

Нове поетичне мислення потребує нових виражальних засобів – фактично нової мови, оскільки мова, «створена інтелектом», є, як потім скаже Анрі Бергсон, «ілюзією реальності».¹⁶ Саме тому, відштовхуючись від поетичного рядка свого юного шарлевільського приятеля «Il pleut doucement sur la ville»,¹⁷ Поль Верлен написав своє знамените – і геть неможливе з точки зору нормативної граматики – «Il pleure dans mon coeur / Comme il pleut sur la ville». У своєму першому «листі ясновидця», адресованому Жоржу Ізамбару, сімнадцятилітній Артур Рембо пішов ще далі – в плані ламання механізму мислення, заявивши своєму лицейському навчителю: «Неправильно говорити: я думаю («Je pense»), слід говорити: хтось думає мною («On me pense»)). Цебто, замість відомого Декартового «Je pense, donc je suis» – «Я мислю, отже, існую» (до нас ця знаменита філософська формула дійшла в її наступному перекладі латинською мовою – «Cogito ergo sum») – маємо Рембове «On me pense».

Зміна парадигми мислення – це завжди революційний момент, який потребує мисленнєвого прориву, зміни існуючих правил: не робити того, що можна робити, і робити те, чого не можна робити. Ключі від знань слід шукати не під світлом вуличного ліхтаря, де їх точно нема; їх слід шукати там, де вони є, – в темряві.¹⁸ Професор математики Оксфордського університету Роджер Пенроуз показав це на прикладі шахових комбінацій. В одній із таких комбінацій ряди білих і чорних пішаків упираються один в одного ламаною лінією.¹⁹ Роджер Пенроуз пропонує білим виграти партію – при схожій безнадійно взаємно заблокованій позиції. Виявляється, для

¹⁶ Анрі Бергсон. Творча еволюція. – «Видавництво Жупанського», Київ, 2010, с. 297.

¹⁷ Насправді такого рядка в творах Артюра Ремба немає. Є інший, трохи схожий рядок, в «Осяяннях»: «Une poudre noire pleut doucement sur ma veillée». – Див. про це: Enid Starkie. Arthur Rimbaud. – A New Directions Book, New York, 1961, p. 231.

¹⁸ Beau Lotto. Deviate: The Science of Seeing Differently. – Hachette Books, New York, 2017, p. 197.

¹⁹ Roger Penrose. Op. cit., p. 104-105.

розв'язання цієї задачі потрібно повернути шахівницю на 90 градусів: на своєму малюнку Роджер Пенроуз зумисно не вказав літер і цифр на бокових гранях дошки!

Щоб зрозуміти творчість Емілі Дікінсон, особливо її пізні вірші, в яких вона повністю відмовилась від тогочасних літературних умовностей, а також творчість Артюра Ремба, особливо його «пізній» етап – його так звані «вірші у прозі» (збірки «Сезон у пеклі» та «Осяяння»), потрібно враховувати саме таку зміну парадигми мислення. Жанр «поезії у прозі» розглядається нашими науковцями спрощено – як проста *механічна* суміш поезії і прози (трішки того, трішки сього). Бракує розуміння *принципової* відмінності цього явища від власне прози і власне поезії.²⁰ Значно перспективнішою у цьому відношенні є позиція західних літературознавців, зокрема Цветана Тодорова, який унікальність «поезії в прозі» вбачає в її «презентативному» характері, на відміну від «репрезентативного» характеру просто поезії і просто прози.²¹

Щодо новітньої української поезії, то, попри проголошену колишнім заступником голови правління НСПУ Олександром Гордоном «поетичну незалежність України»²² (незалежність від чого – від світової поезії?), стан справ у царині її практики нічим не кращий за стан справ у царині її теорії. Основними представниками «доби поетичної незалежності України» згаданий вище посадовець називає Ігора Римарука, Василя Герасим'юка і Тараса Федюка, перший із яких, на його думку, навіть створив «нову поетичну мову кінця II-го тисячоліття та виробив новий естетичний канон». При всій повазі до Ігора Римарука і його згаданих колег, мусимо визнати, що ні він, ні його товариші по перу не вийшли за межі традиційного українського віршування XIX-XX століття – з його метрикою, ритмікою і системою римування.

Показово у цьому відношенні є оцінка творів Павла Тичини радянського періоду – коли вільнодумного поета, здавалось би, було зламано і примушено до переходу на позиції прославлення політики більшовицькому режиму. Яких образливих слів не наговорила сучасна критика про

²⁰ Див. напр., дефініцію поняття «поезії в прозі» у «Словнику літературознавчих термінів» В. Лесина та О. Пулинця (Київ, «Радянська школа», 1971, с. 74) чи в «Літературознавчому словнику-довіднику» під редакцією Р. Гром'яка (Київ, «Академія», 2007, с. 129-130).

²¹ *Tzvetan Todorov. Poetry Without Verse.* – In: *The Prose Poem in France. Theory and Practice.* Ed. by Mary Ann Caws and Hermine Riffaterre. – Columbia University Press, New York, 1983, p. 72-73.

²² *Олександр Гордон. Українське поетичне століття.* – «Культура і життя», № 52, 28.12.2018.

його славетну «Пісню трактористки», називаючи цей вірш «половою»²³! А цей твір є фактично найповнішим втіленням у життя проголошеної Артюром Рембом вимоги до поезії – «бути абсолютно сучасною». Про поезію не можна судити згідно з політичними критеріями чи потребами поточного моменту. Скільки патріотичних віршів пролунало зі сцени столичного Майдану Незалежності протягом Революції гідності – віршів, авторами яких були не тільки професіонали, а й прості аматори, однак справжня поезія там звучала лише у ті трагічні хвилини, коли перед трибуною проносили тіла загиблих героїв і у виконанні «Пікардійської терції» звучав реквієм – народна пісня «Пливе кача».

До створення парадигми нового мислення Артур Рембо йшов дорогою «яснобачення», цебто зумисного «розладу всіх почуттів», виснажуючи себе за допомогою «всіляких отрут», переважно гашишу та алкоголю. Настільки перспективним виявився цей шлях свідчить історія словесного, музичного і малярського мистецтва ХХ століття, геть просякненого наркотиками.²⁴ Шлях Емілі Дікінсон був меншою мірою по-мазохістськи насильницьким – в тому смислі, що поетеса досягала «розладу почуттів», заради прориву до нових істин, не за допомогою зовнішніх реагентів, а завдяки своєму природньому обдаруванню, яке вона все життя удосконалювала, безжально експлуатуючи свій вразливий внутрішній духовний стан, позначений, згідно з сучасними медичними дослідженнями, проявами психічних відхилень. Як тут не згадати слова Жіля Дельоза і Фелікса Гваттарі про те, що шизофренія є не хворобою чи біологічним станом, а потенційно визвольною душевною кондицією.²⁵

Творчість Емілі Дікінсон та Артюра Рембо – це своєрідна екскурсія до пекла, даремно образ пекла так часто згадується у американській поетесі, а у французького поета сезоном у пеклі названо завершальних етап його творчого шляху: *пекла психічного* – у Дікінсон і *пекла соціального* – у Рембо. Їхній творчий шлях – це водночас і *запрошення* до екскурсії до пекла, і *засторога* проти подібних експериментів. Питання про те, чому Емілі Дікінсон так супротивно ставилась до ідеї публікації (за життя) своїх

²³ *Тарас Салига*. Боже, ми були на сьомому небі. – «Літературна Україна», № 21-22 (5804-5805), 1 червня 2019 р.

²⁴ Як показали новітні дослідження з застосуванням функціональної магнітно-резонансної томографії, дія психотропних речовин полягає не в тому, що вони нібито викликають галюцинації (як гадалося раніше), а в тому, що вони відключають ті ділянки мозку, які працюють як стримуючі фільтри, в результаті чого людина починає усвідомлювати те, що ховається в її підсвідомості. – Sean Carroll. *The Big Picture*. – Dutton, New York, 2016, p. 137.

²⁵ *Steven Best, Douglas Kellner*. *Postmodern Theory. Critical Interrogations*. – The Guilford Press, New York, 1991, p. 90.

творів – вирішується автоматично. Питання про те, чому Артюр Рембо так несподівано і так рано (у віці 19 років) завершив свій творчий шлях, теж знімається з порядку денного: вони зазирали у той «новий чудовий світ» і з жахом від нього відсахнулися.

Письменник Петро Сорока все життя марив про те, аби йому відкрився невидимий і невідомий «Божественний» вимір буття. Він гадав, що це щось незбагненно прекрасне, при цьому він і близько не допускав, що це може бути щось страхітливе. У кінофільмі «Гіперкуб» (режисер Анджей Секула, кіностудія «Лайонз Гейт», 2002 рік) одна з героїнь стає свідком того, як навколо тривимірного кубу, в якому вона ув'язнена, раптом з'являється, як зловісний вихор, цей небачений раніш четвертий вимір, руйнуючи звичний їй світ, і перед нею відкривається чорна космічна пустота, куди вона падає і гине.

Артюр Рембо, задовго до Карла Маркса, показав жах *соціального буття* людей в умовах ринку, на якому *все продається*: «усе, чим не торгували навіть Гебреї; чого не смакувала знать і бандючня; про що не відали найрозбещеніші коханці та інфернальна у своїх чеснотах юрба; братерське пробудження хоральних та оркестрових енергій і їхнє негайне змарнування; тіла, яким немає ціни, які не належать жодній расі, жодному світу, жодному родоводу і жодній статі; сваволя для юрм; безперешкодне вдоволення примх верховних неуків; жорстока смерть для тих, хто вірить і любить; віртуозне діловодство і вражаючі кульбіти здорового глузду; нечуване крутіїство і безглуздий та нескінченний порив до незримих чудес і невлотимих для чуттів насолод, від секретів яких бліднуть усі пороки і тріумфує в погрозливих радіощах натовп» (цитую з вірша у прозі «Розпродаж», який наводжу у власному перекладі).

Немов зазираючи у далеке майбутнє, поет попереджає: «Крамарі ще тільки розпочинають розпродаж, і лотошники ще тільки прицінюються». Поет говорить нам про те, що людство не враховує помилок минулого. Переживши, дякуючи Ковчегу, один всесвітній катаклізм, воно продовжує жити за принципом «Після нас хоч потоп». Бо, як тільки та біблійна повінь пішла на спад, «уздовж захарашеної сміттям головної вулиці знову постали різниці» і знову «заструменіла кров – у замку Синьої Бороди, у лавках різників, на аренах цирків»; «пані Ікс прилаштувала фортепіано на вершечку Альп», а «серед хаосу льодовиків і холоду полярної ночі було споруджено готель «Розкішний». Людство знову взялося за старе. Воно заслуговує нової покари, саме тому поет так надривно волає: «Загато, – вийди із берегів! Піно, – позаливай усі кладки й переліски! Органи і плащаниці, громи і блискавиці, – здійміться ввись і розлетіться вшир! Води й скорботи, – по-

встаньте й накликайте нові Потопи!» (цитую з вірша у прозі «Після Потопу», який наводжу у своєму перекладі).

Емілі Дікінсон – задовго до появи філософії екзистенціалізму і театру абсурду – заявила в одному зі своїх програмних віршів: «I'm Nobody! Who are you? Are you – Nobody – Too?» За сто років до польотів на Місяць і Марс, а також подорожей до інших планет Сонячної системи, звідки людство змогло вперше глянути на себе «збоку» і вжахнутися незахищеності і вразливості нашої завислої над бездонною прірвою планети, і більш як за сто років до створення телескопа «Хаббл» та інших орбітальних обсерваторій, через могутні лінзи яких вчені змогли заглянути у найвіддаленіші від нас у часі й просторі глибини Буття, аж до моменту Творення, який у фізиків називається «Великим вибухом», Емілі Дікінсон показала нам жах людського існування на Землі, цій заблуканій у космічних пустелях «блідій цяточці на диску зі снігу».

Літературний

ЧЕРНІВЦІ

Літературознавчі студії

Олександр ЗАБАРНИЙ,
*письменник, кандидат педагогічних наук, доцент,
заслужений працівник Ніжинського державного університету
імені Миколи Гоголя*

ХУДОЖНЯ ЕНЦИКЛОПЕДІЯ ГАЛИЦЬКОГО ЖИТТЯ

Нещодавно в Ніжині, у видавництві ПП М. Лисенка, побачила світ перша частина роману-епопеї відомого на теренах Поліського краю письменника, лауреата цьогорічної літературно-мистецької премії імені Михайла Коцюбинського у номінації «Проза» **Володимира Фриза «Галицький П'ємонт»**.

Це не просто художній твір, який розповідає про історичне минуле рідної України та її народу, це не лише роман-хроніка, яка знайомить нас із життєвими долями головних героїв цієї оповіді, це – своєрідна енциклопедія життя Галицького краю, яка охопила у своєму часовому відтинку два століття боротьби за утвердження нашої національної незалежності. Її автор відомий на теренах Сіверщини лікар, знаний у Європі ортопед-травматолог, Почесний громадянин міста Чернігова, заслужений лікар України Володимир Іванович Фриз. Людина благородної професії та багатого життєвого досвіду, політично не заангажована і національно свідомо. Народився автор цього роману на Станіславщині (нині Івано-Франківщині) у родині працівника нафтопромислу, а тому про події, що описані у творі, знає від людей, які виховували його, формували його світоглядні позиції. Перш за все, від батька, який став одним із героїв роману і духовно наснажив молодого юнака, тоді ще студента Прикарпатського університету, на літературну творчість.

Мені видається, що від часів Івана Франка та його бориславських оповідань ніхто в українській літературі не зображав так глибоко і різнобічно

життя поневоленого люду Галичини. Автор вдається до змалювання у своєму творі різних аспектів тогочасного життя Галицького краю – соціальних, економічних, політичних, психологічних, морально-етичних і насамперед національно-патріотичних. Звернемося до назви роману... Сага про Галицький П'ємонт. Що заклав автор у назву цього твору? Які його естетичні орієнтири?

Термін «сага» давно відомий у літературознавстві. Він означає належність до оригінальних або перекладних епічних (історичних та героїчних) творів з віршованими вставками, які були поширені в Ірландії та Ісландії ще у VIII – XIII столітті. У метафоричному сенсі «сагою» називають також літературні твори інших стилів та епох (в тому числі і сучасні), що мають щось спільне з сімейними історіями кількох поколінь. Саме з такого міркування автор роману вніс цей термін у заголовок твору.

Поняття «Галицький П'ємонт» також має історичний підтекст. Український П'ємонт – метафора, часто вживана щодо Східної Галичини та її столиці Львова. Грунтується вона на тому, що П'ємонт був тим регіоном Італії, звідки почалося визволення країни від чужинців (австрійців) і об'єднання італійських земель. Приклад італійців став імпульсом для визвольних рухів «недержавних» народів у Європі, які розпочали шукати свій «П'ємонт». Українці не стали винятком. Лідери громадівського руху Володимир Антонович та Олександр Кониський після жорстких репресивних дій російського уряду 70-х рр. XIX ст. запропонували перенести центр українського національного відродження в Галичину. Отож основоположником «українського П'ємонту» став Володимир Антонович. Метафора «українського П'ємонту» міцно закріпилася за Галичиною після двох статей Михайла Грушевського, опублікованих 1906 року: «Український П'ємонт» (тижневик «Український вісник») та «Галичина і Україна» («Літературно-науковий вісник»). Перед Першою світовою війною галицькі українці завдяки широкій громадсько-політичній і культурній діяльності перетворилися у самосвідому національну спільноту, метою якої було самостійне політичне життя. В період утворення ОУН центром національно-визвольного руху залишилась Галичина, а «Українським П'ємонтом» – Львів. Організації «Луг», «Сокіл», «Пласт» готували молодь до нових визвольних змагань. Товариство «Просвіта» ширило в селах мережу читалень. Молоді націоналісти плекали надію, що саме на Галичині відновиться Українська незалежна держава. Після Другої світової війни радянській владі вдалося ненадовго придушити вияви національної свідомості. Та все ж вона була нездатна її знищити. Все це і стало підґрунтям та підставою для створення Володимиром Фризом поняття «Галицький П'ємонт».

Автор роману максимально об'єктивно розкрив картини повсякденно-

го життя, праці і побуту робітників-ріпників, технічної інтелігенції, будівельників, підприємців, наймитів, лісорубів, вівчарів, поденників. Як і Іван Франко у своєму бориславському циклі Фриз вдається до безпристрасного наукового аналізу соціально-економічних відносин того часу. У своєму романі він зображає картини первісного етапу нагромадження капіталу на Галичині, показує занепад патріархального сільського способу життя, обвальне зубожіння селян, швидке зростання індустрії, що згубно позначилося на різних верствах населення, занепад людської моралі під натиском голого прагматизму, яскраво проілюстровано зародження акціонерного капіталу, витоки організованої боротьби робітників, страйкового руху, боротьби за національну незалежність. Викликає подивування звідки у лікаря такі широкі світоглядні знання та морально-етичні настанови..., звідки той дух залюбленості у отчий край, у рідну Галичину. Певно, від свого родинного коріння. Від прабабці-італійки, дідуся німця, бабусі польки, мами українки... Володимир Іванович вільно спілкується і творить українською, польською мовами, послуговується німецькою, латинкою... Він безмежно закоханий у свій рідний край, у батьківську землю. Саме тому сторінки його роману опромінені почуттям любові і поваги до людей, що жили і працювали на цій землі. До своїх літературних героїв...

Система образів роману широка і розгалужена. Окрім головних героїв, які виписані яскраво і колоритно, з великою кількістю домінуючих рис характеру, детально і зримо, автор наводить широку панораму другорядних героїв: служок, шинкарів, повій, ріпників, поліціантів, лісорубів, священників, злодіїв, червоноармійців, залізничників... і цей перелік можна продовжувати. До честі автора усі описані у творі сюжетні лінії логічно завершені, яскраво виписані й документально обґрунтовані.

Головним героєм роману, поза сумнівом, є галицький люд. Автор досить детально описує картини повсякденного життя ріпників, селян, орендаторів, шинкарів, священників вдаючись до змалювання інтер'єрів, портретів, пейзажів. Однією із характерних ознак творчого стилю Володимира Фриза є посиленна увага до художньої деталі. Він уміло користується цим. Такі описи життя, праці і зовнішності людей з точністю фіксують, за висловом Івана Франка, моменти «тваринного існування» галичан. Австрійський перекладач та есеїст Мартін Полляк у своїй публічній лекції «Галичина – Транзит», цитуючи Франка, наголошує: *«вказу тут бодай на Івана Франка і його коротеньке оповідання «Галицька історія Творіння», написане німецькою. Ця галицька історія створіння світу починається такими словами: На початку була горілка»*[1]. Іван Франко обрахував, що 1850 року в Галичині було загалом 23000 шинків, тобто один шинок обслуговував 230 жителів. Шинкарями переважно були євреї. Ось вам і підстави до за-

гострення міжнародних відносин. Автор доволі просто розкриває це питання у своєму романі.

Говорячи про проблематику роману, варто зазначити, що вона широка і різноманітна, охоплює усі сфери галицького життя: від суспільно-політичної та економічної до морально-етичної і психологічної. У творі часто й докладно описуються процеси праці ріпників, при цьому уміло використовуються професіоналізми, архаїзми, побутовізми, полонізми, тобто ті мовні засоби, які дозволяють найбільш точно відтворити безпросвітність і сірість людського існування. Зовсім по-іншому письменник зображає людину. Володимир Фриз, будучи палким поборником гуманізму, прагне до яскравого, ідеального, а часом навіть ідеалістичного зображення людської особистості. Особливо переконливо це змальовано у сценах людського кохання. Стосунки Юрка Кульчицького з Люцією Мортхалевиц свідомо романтизовано, щоб довести – саме любов урятує світ від скверни та моральної деградації.

Отож настав час познайомити вас, шановний читачу, з головними героями роману. Юрко Кульчицький – українець, син сільської вчительки та українського інтелігента, політичного діяча УНР Климентія Кульчицького. Талановитий, здібний і обдарований юнак, який у дитинстві зазнав сирітської долі (оскільки мама рано померла, а батько, якого він не знав, перебував у вимушеній еміграції). Дякуючи своїй природній обдарованості і працелюбству зумів вивчитися коштом підприємства на механіка парових двигунів і обійняти добре оплачену посаду на електростанції. Проте любов до пані Люції, яка була утриманкою директора газолінового заводу Ротенберга, стала на заваді його професійного зростання. Він втрачає роботу і звинувачується у підпалі. Зустріч з батьком та його колегами повертає його до необхідності ведення політичної боротьби за утвердження національних інтересів.

Люція Мортхалевиц – єврейка, красива тридцятип'ятирічна жінка складної долі. Дякуючи щирому кохання Юрка, хоче повернути до серця здатність кохати і народжувати. Ідея материнства змушує її зректися принципів порочного життя і прагнути щастя зі своїм коханим.

Пан Каземір Федора, старший майстер електростанції – українець, який щиро вірить у необхідність відродження національної державності. Колишній воїн УНР та ЗУНР, підпоручик, який люто ненавидить ворогів України, а надто московитів... Саме через сюжетну лінію образу Каземіра Федори автор розкриває складну палітру стосунків України і ворожої до неї у всі часи історії Московії. Цей образ – яскравий зразок українського воїна-борця, воїна-патріота із усіма його моральними чеснотами.

Друзі Юрка Кульчицького: Володко Білей – українець, із селян. Жартівливий, роботящий хлопак, ласий до жінок, але щиро відданий чоловічій

дружбі. Іван (Ганс) Фріз – німець, працьовитий, обдарований юнак, який вірить у добродієність, неминуєність відродження України та людську порядність.

Поряд з головними героями роману автором створена галерея яскравих другорядних образів – українських дівчат Вінеції та Зосі, багатостраждального Мойсея Мортхалевича, родини Гуцуляків, залізничника Адаля, священника Лісовського, артистичної повії Гелени Дембіцької. Кожен з цих героїв відіграв свою, добре продуману автором, роль у розкритті сюжету роману.

Як професійний лікар Володимир Фриз не міг лишити поза увагою психічні стани своїх літературних героїв. Автор роману значну увагу зосереджує на виявах підсвідомості головних персонажів твору, їхніх передчуттях, снах, мареннях. Для реалізації психологізму застосовується ціла гама художніх засобів: як-то внутрішні монологи, що наближаються до потоку свідомості; відтворення пейзажу через сприйняття персонажа; двопланова розповідь, тощо. Навіщо це потрібно автору?

Його герої живуть у складних соціальних умовах, у непростий політичний час. Час, який ставить перед людиною багато викликів. Взяти хоча б українсько-польські відносини..., проблема, яка не вирішена і донині. Або варварське поводження росіян? Єврея Мойсея Мортхалевича шаблею б'є червоноармієць-жінка, а тому цілком слушно звучить запитання: «Що ж то за держава, у якій жінки, замість того, щоб дарувати життя, його відбирають?!».

Саме тому роман актуальний, твір на часі... Цікава і своєрідна постать автора у романі. Він – оповідач, оповідач сторонній, безучасний, який не звертається до героїв чи читачів, нічого не повідомляє про себе, свої смаки та уподобання, не дає оцінки тому, що відбувається. Він просто веде оповідь..., бо саме життя підіймає всі ті проблеми, які потребують вирішення. Але оповідь надзвичайно добре структурно продумана, яка підштовхує читача до необхідних висновків та узагальнень. Поза сумнівом цей твір став вагомим набутком Поліської літературної скарбниці.

Література:

1. Поляк Мартін. Галичина-Транзит. – Львів: Центр гуманітарних досліджень: Київ: Смолоскип, 2008. – 64 с. С.-14.

ПІДКОРЕНІ ПОЕТИЧНІ ВЕРШИНИ АНАТОЛІЯ ШКУЛІПИ

Поет зі струнами, що не рвуться й не опускаються ось уже майже пів-віку, нещодавно відзначив свій 75-річний ювілей. Лірична, прозова, драматургічна й публіцистична творчість Анатолія Шкуліпи стала одним із найяскравіших явищ у сучасному літературному процесі не лише Придеснянського краю, а й усієї України. З року в рік, немов одержимий ідеєю підкорити найвищі поетичні вершини, що височать «над рівнем моря» (саме так називається нова книжка митця), А. Шкуліпа від видання до видання штурмує їх натхненно та заповзято, вдосконалює версифікаційну майстерність, експериментує з барвою, звукописом, образністю.

«*Острівцем дитинства*» поета стало село Калюжинці на Срібнянщині. Саме тут, на малій батьківщині славетного кобзаря, де й досі «вітер на кобзі грає *Вересаєвій*», 2-го вересня 1950 року народився Анатолій Шкуліпа в селянській сім'ї.

Коли хлопчику минуло три роки, повернувся з армії батько і забрав дружину із сином до своєї матері на сусідній хутирець Пручаї Прилуцького району Чернігівської області (між Калюжинцями й Охіньками), «*рай небачений... / Уквітчаний запашиним різнотрав'ям / і оспіваний неперевершеними солов'ями...*».

Тут Анатолій з раннього дитинства пізнав сільську працю, навік закохався в рідні краєвиди, тут закінчив початкову школу. А вже після Охінківської восьмирічки життєві дороги покликали його на навчання до Козелецького зооветеринарного технікуму. Далі

була строкова служба в групі радянських військ у Німеччині (м. Ратенов), а після демобілізації – незабутнє студіювання поетичного альпінізму на філологічному факультеті Ніжинського педагогічного інституту імені Миколи Гоголя (тепер Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя) і його знаменитій літературній студії.

Вона є однією з найстаріших в Україні, адже історія літстудії Ніжинської гімназії вищих наук починається відтоді, як у залах цієї білоколонної споруди зазвучали юні голоси Миколи Гоголя, Євгена Гребінки, Леоніда Глібова, Олекси Ющенка, Юрія Збанацького, Євгена Гуцала, Леоніда Горлача та багатьох інших представників блискучої плеяди видатних вітчизняних письменників.

Старшокурсник Анатолій Шкуліпа був старостою студентського творчого осередку, впевнено тримав кермо літстудійської бригадини напередодні і саме тоді, коли філологічний факультет відзначав у 1975 році столітній ювілей з дня свого заснування при Гоголевому закладі вищої освіти. Регулярно відвідували на той час інститутську літстудію Іван Просяник, Микола Луговик, Любов Пономаренко (Кириченко), Олександр Забарний, Тетяна Чумак (Овчаренко) та інші відомі нині письменники.

«Чогось особливого в роботі студії ні я, ні мої друзі не вигадували. Нас цілком улаштувала вже напрацьована схема. Визначався автор, який звітуватиме зі своїми творами наступного засідання, і два опоненти, які брали ці твори завчасно, розкладали, так би мовити, їх на полицках і писали цілі аналітичні трактати, з якими потім виступали. Я вам скажу: «Це було щось!»

Після таких розборок... наприклад, від мене на першому курсі живою місця не залишилося. Після подібної нищівної критики часто-густо не беруться за перо... А беруться за вила чи лопату», – згадував А. Шкуліпа.

«Старостування», безперечно, пригодилося Анатолієві. Він навчився ставити мету і вперто, не лише спорадично, йти до неї, і обов'язково досягати вершини. Що б там не було. Завдяки друзям і мудрим наставникам, витримав літературне шліфування. «Я давно вже вийшов із літстудії, але вона із мене не вийде, мабуть, до кінця моїх свідомих днів», – неодноразово визнавався письменник у подальших своїх інтерв'ю.

У формуванні Шкуліпи як літератора провідну роль відіграли талановиті педагоги ніжинської вищої школи і насамперед керівник літературної студії відомий критик Павло Сердюк, який, за словами Анатолія, «складав» його «докупи... І ті ж критикани...», його друзі. І він «починав оживати... Відновлюватися, як волосський горіх після тріскачких морозів».

З кожного нового поповнення студентів доброзичливий і мудрий наставник Павло Олександрович Сердюк лише йому притаманним відчуттям

відбирав найобдарованіших і приводив до студії. Він бездоганно володів матеріалом, блискуче знав і любив українську літературу, бо й сам був її представником, приятелював із багатьма сучасними письменниками, цікаво розповідав нам про зустрічі з М. Бажаном, М. Стельмахом, О. Гончаром, Гр. Тютюнником та іншими класиками вітчизняного письменства. Павло Олександрович був дуже емоційним і запальним, боляче переживав тогочасну національно-культурну ситуацію в Україні. Тож цілком закономірно, що для кожного з нас, вихованців П. О. Сердюка, мудрий керівник літстудії став справжнім дарунком долі.

І все ж Анатолій Шкуліпа, здається, найбільше любив нашого Гуру, адже саме він іще минулого року ініціював підготовку спогадів про незабутнього наставника і взявся за впорядкування книжки, яку прагне видати до сторіччя з дня народження П. О. Сердюка 4 березня 2026 року.

Тож недаремно образи «Учителя з великої літери», міста Ніжина, його минувшина і сьогодні, духовні здобутки викладачів славетного закладу вищої освіти та його випускників навіки вросли в серце митця. І нав'язали чимало вузликів на пам'ять – для подальшої реалізації у творчості.

Отримавши диплом про вищу освіту з кваліфікацією вчителя української мови і літератури і підкоривши таким чином першу свою поетичну вершину, Анатолій Шкуліпа на хліб насущний заробляв спочатку в редакції міськрайонної газети «Ніжинський вісник», згодом – в агентстві «Союздрук» (після реорганізації – підприємство «Преса»), в Ніжинському училищі культури і мистецтв імені Марії Заньковецької, а незабаром – у тій же редакції, тільки вже на посаді редактора. А з травня 2012 року по вересень 2019 року – знову в училищі (нині – коледжі).

Творчі наради в Ірпені, перші публікації у республіканській періодиці, обговорення поетичного доробку в Спілці письменників України вивели А. Шкуліпу на нову висоту «над рівнем моря».

Перша поетична збірка 33-річного автора, його Говерла, мала назву «Звернення до радості» (1983). Вона вийшла у видавництві «Радянський письменник» із передмовою П. О. Сердюка. «Учитель з великої літери» зауважив, «що в невеликій віршованій площі (типовій для поетичних первісток) автор прагне до художньої об'ємності думки, наповнення тематичного й жанрового суголосся мотивів громадянської й інтимної поезії, традиційної відграненості ритмомелодики вірша, конкретної, предметно зримої образності. Нерідко ця конкретика, введена у сферу ліричного роздуму, своєрідно поєднує публіцистичні й асоціативні грані образу, наділяючи змістовністю поетичного символу, скажімо, звичайний криничний журавель, що живе покликанням напувати спраглих, дерева, що «вростають у сонце», озорену світанням постать орача, котрому, «щоб лягти ріллею, вся планета котиться навстріч»».

Друга збірка – «Право на взаємність» (1990), а надто третя – «Зірки над хрестами» (1993), що з'явилися в ідеологічно вільні часи, по суті стали черговими підкореними вершинами поета, вмістивши ліричні твори, перед тим аж ніяк не допустимі.

Голод, репресії, зубожіння душ, вкорочення народної пам'яті, втрата національної гідності і гордості. Чорнобиль, поза яким чорна прірва небуття, – вірші на ці теми склали основу поетичних збірок Анатолія Шкуліпи.

Новою підкореною вершиною митця стала вміщена у збірці «Зірки над хрестами» ліро-епічна поема «Голодовка». Це одна з перших спроб художнього осмислення трагедії голодомору 1932–1933 рр. в українській поезії 90-х років ХХ ст. (хоч насправді написано твір наприкінці 80-х). Раніше про голодомор говорили лише українські письменники, що жили за кордоном, і ті, хто зазнав репресії. Мабуть, саме тому, озвучена першою програмою Українського радіо (а тоді й опублікована), поема отримала такий широкий розголос.

Незабаром з-під пера Анатолія Шкуліпи вийшли поетичні і прозові книжки «Релігія кохання» (2002), соціально-психологічний роман «Будемо живі» (2004), драматична поема-легенда «І знов являється княжна» (2005), збірка вибраного «Навскрізь» (2006), збірка ліричних поезій «Отава» (2008), роман у віршах «Берест» (2011), збірки віршів і поем «Озноб» (2019), «Навпроти» (2022), «Навстіж – як небеса» (2023), художньо-публіцистична повість «Де гуляв козак Пручай» (2020) і книжка есеїв «Над рівнем моря» (2024).

Як бачимо, письменникові під силу будь-який жанр – від ліричної поезії до роману у віршах, від балади й сонету до верлібра, від поетичного шаржу до драматичної поеми-легенди.

Зокрема, легенду про поліську красуню, славу дочку чернігівського краю княжну Чорну А. Шкуліпа почув іще в студентські роки і відразу написав поему про неї, однак не був задоволений результатом і продовжив наполегливо працювати над її вдосконаленням. Поет-редактор книжки А. Шкуліпи «І знов являється княжна» Дмитро Головка у післяслові, названому надзвичайно промовисто і містко – «Добояновими стежками», не без пієтету зазначив: «Анатолій Шкуліпа написав своє «Слово» («Слово про Ігорів похід». – В. К.), написав натхненно, зі ймовірною правдивістю. Можна лише подивуватися, скільки йому довелося перелопатити історичних хронік, взявши з них «свої» факти і фарби».

Від часів І. Кочерги в українській літературі написано дуже мало драматичних творів такого гатунку.

У творчому доробку Анатолія Шкуліпи чи не найвищою підкореною вершиною – справжнім Еверестом став і роман у віршах «Берест». По-

штовхом до написання твору послужило присвоєння ветерану війни Олексію Бересту звання «Герой України». Саме він, лейтенант Олексій Берест, а не молодші сержанти Єгоров і Кантарія, які забиралися на рейхстаг по живому Бересту, як по драбині, знімав зі своїх штанів ремінь і прив'язував ним до статуї Вільгельма на куполі прапор, «який переможно засвітив не туди і осяяв своїм промінням зовсім не тих» (О. Забарний).

І завадила цьому «дрібниця». Сталіну конче потрібно було зробити героями росіянина і грузина, одним із яких він народився, а другим – усе своє життя прагнув стати. Берест же – українець – усі плани вождя перекреслив.

Ім'я автора роману у віршах «Берест» давно вже стало впізнаваним серед тисяч яскравих зірок на горизонтах вітчизняної літератури, а написане ним цілком заслужено привертає до себе увагу читачів.

У розмаїтому арсеналі поета Анатолія Шкуліпи – близько двох десятків книжок. Три з них – висували на здобуття Національної премії імені Тараса Шевченка. Найкращі сторінки плідного доробку знаного автора вже не раз цілком заслужено претендували на відзначення високою нагородою, та з різних причин не були увінчані сподіваними лаврами. Безперечно, шкода. Проте хочеться наголосити й на іншому: зрілий лірик, попри давнену неприхильність фортуни, все одно працював і працює напружено, з рівним світінням природного таланту.

Творчість А. Шкуліпи, за словами Л. Горлача, «в чомусь фокусує в собі традиції саме української класичної літератури всупереч всіляким недолугим новаціям словесних лінівців».

Свого часу Й. В. Гете в розмові зі своїм другом і секретарем, поетом Й. П. Еккерманом висловив думку про те, що талант є тією продуктивною силою, що спричиняє діяння, які не треба приховувати від Бога і природи, бо вони здатні пережити час. Головні ідеї, виражені в книжках і поетичних збірках Анатолія Шкуліпи, теж зливаються з часом, вони концентрують у собі сили й прикмети доби. Це і є та животворна сила, яка здатна переходити з покоління в покоління.

Анатолій Шкуліпа – член Національної спілки письменників України, лауреат літературно-мистецької премії імені Михайла Коцюбинського, Міжнародної літературної премії імені Івана Кошелівця та літературної премії імені Леоніда Глібова.

Вітаючи чудову людину й самобутнього письменника Анатолія Шкуліпу з поважною ювілейною осінню, щиро зичу моєму літстудійському побратимові міцного здоров'я, поетичного розвою і натхнення, здійснення найзаповітніших мрій, невтомності в любові до рідного Придесення, рідних людей, рідної України! Бажаю нових життєвих і творчих доріг, а також підкорення нових поетичних вершин!

Насамкінець щиро зичу йому здійснення всіх починань і прагнень, про які він сам мріє в новій книжці «Над рівне моря» :

«Знаю, з кожним роком підніматися на чергову вершину дедалі важче й важче. Та ти не впадай у відчай і не здавайся.

Важко – тільки перші шістдесят. Далі буде легше. Тож бажаю тобі якомога впевненіше закріпитися на цій висоті, хоч якою б запаморочливою вона не була. А укріпившись, гарно роздивися довкола і ти побачиш, що зовсім поряд є інші вершини.

Тож бажаю тобі ще успішніше подолати наступну твою висоту! Тільки дивись, ступай упевнено. Бо, чим вище, тим сильніше вітри дмуть! Тож – щоб не здуло! І щоб голова не запаморочилася!

Здоров'я тобі й успіхів! Хай здійсняться все задумане!»

Володимир КУЗЬМЕНКО,
доктор філологічних наук, професор,
літературознавець

**ДО 80-РІЧЧЯ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ
АНАТОЛІЯ КРУПКА**

**НЕЮВІЛЕЙНІ РОЗДУМИ
З НАГОДИ ЮВІЛЕЮ**

Я ніколи не бачив Анатолія Крупка, та ім'я сільського поета-самородка в пам'ятку ще з часів моєї журналістської діяльності. Справа в тім, що провінційні газетярі традиційно обмінювалися своїми періодичними виданнями, і я з цікавістю стежив за літературними потугами тамтешніх авторів. Якось розгорнув козелецьку «районку» й натрапив на коротенький віршик, який вразив мене філігранною точністю – кількома штрихами – малюнка сільського життя:

*Поріг низенький. Двері в сіни.
Навпроти – двір, а далі сад.
Колодязь. М'яч у гарбузинні
Дріма, чекаючи малят.
Схилились мальви на одвірки,
На призьбі сохне лобода.
З цінком бабуся біля хвіртки
Корівку з паші вигляда.*

У цих простих рядках – жодної метафори, кучерявого повороту думки, а вірш є. І його написав автор, який ніскільки не претендує на високий стиль.

І коли в 1994 році Козелецька районна друкарня подарувала читачам накладом в одну тисячу примірників книжку поета «Столиця осені», я вирішив ближче познайомитися з автором. Надіслав йому дві свої збірочки, які вийшли друком у Борзні.

Відповідь не забарилися:

*«Щиро вдячний за увагу до моєї творчості, а надто – за надіслані збір-
ки Ваших прекрасних віршів. Чудові збірки, повірте! Спасибі!*

В свою чергу надсилаю і Вам свій скромний доробок – збілочку «Столиця осені». З повагою – А. Крупко. 24.12.95 р.»

Недавно переглядав подаровані мені поетичні книжечки друзів і наштотхнувся на скромно видану «Столицю осені»: кишенькового формату, обкладинка з сірого картону, газетний папір... Пригадав, як у 1997-ому обласна газета «Гарт» – спершу мене, потім А. Крупка – привітала з прийняттям нас до Спілки письменників України. Анатолія Івановича так високо оцінили саме за його поетичну ластівку.

Розгорнув збілочку – і з її сторінок знову війнуло лагідним леготом придеснянських луків, пахощами свята самотньої душі (як-от вірш «Свято самоти»).

Немилосердна доля не простелила перед хлопцем прудку стежку у ромашках і споришах, а з 12 років тяжкою недугою прикувала його до ліжка. Позбавила земних радощів, та не зламала волю до такого прекрасного й жорстокого життя, не заступила світла до знань, пошуку свого місця під сонцем. Із допомогою небайдужих учителів здобув середню освіту, а потім, пересівши в інвалідний візок, років із десять навіть попрацював обліковцем у тракторній бригаді.

І завжди поруч із ним була невсипуща матуся, не стало її – клопоти про Анатолія взяла на себе жінка, яку взяв батько, а затим рідна сестра Галина, в якій самої була велика сім'я.

Та найбільшою розрадницею для Анатолія була муза – її величність Поезія: «... Душі сльоза святкова, Що може камінь пропекти «Вогнем в одежі слова».

Ці рядки пишу напередодні 80-річного ювілею поета, якого вже немає серед нас. Пишу не заради того, щоб оглянутись на його творчу спадщину. Це справа професійних літературознавців. Про значущість поезії Анатолія Крупка добре сказано в хрестоматії літератури Чернігівщини, яку впорядкувала незабутня Ганна Арсенич-Баран. До цього солідного видання ввійшла дюжина творів самородка з села Бірки. Його творчість вивчають на уроках літератури рідного краю, затвердженого обласною програмою.

До ювілейних роздумів мене спонукали такі рядки з вірша: «Витоки...»:

*А кошеня ніяк не викотить
Качан капусти із грядок.*

Поцінювач художнього слова легко помітить надуманість цієї «метафори».

Але я не про те. Редагував цю збілочку вже добре відомий поет і міг підказати початківцю. Не підказав.

А я пригадую, як на початку моєї непростої дороги в літературу побатьківськи терпляче правили мої незрілі рядки. Добрим словом згадую мого першого наставника, знаного в свій час критика Павла Сердюка, письменника Віктора Каву, працівника газети «Молодь України» Анатолія Седика, поета-гумориста Владислава Бойка (виступав під псевдонімом Василь Шукайло)...

Мої збірки теж рясніють огріхами. Мені підказували, я виправляв. Через хворобу очей мені працювати ще складніше. Виручають мої добрі друзі, такі, як Анатолій Шкуліпа з Ніжина...

Тепер інші часи. Літературний простір заповнила навала графоманської сировини. Благо, ніхто не править, навіть розділових знаків не розставляють, де слід. Інститут редакторства як такий канув у лету! Таких фахівців для приватних видавництв не готують.

Навіть у книжечках, де значаться редактори, вони виступають переважно як «весільні генерали».

Графомани нині нахрапісті, гонористі.

Для них чиясь думка нічого не значить. Бур'яном рясніє пресловуте «авторське редагування» з суцільним художнім несмаком, примітивізмом, а часом й елементарною безграмотністю. Яскравим свідченням цьому – більшість книженцій моїх земляків.

А що твориться з відгуками на книжки навіть уже деяких помічених читачами авторів. Або автори замовляють рецензії і проплачують, а ще прикріше – самі пишуть про себе хвалебні оди, підписавшись позиченим ім'ям. Подібний випадок трапився зі мною, коли один поважний літератор скористався моїм скромним ім'ям для самореклами свого чергового «шедевра».

Знаю інші кричущі випадки.

За життя Анатолій Крупко встиг випустили дві збірки. Помітною подією в літературному житті рідного краю стала книжка «Біль і святість», яку дбайливо відредагували Дмитро Іванов та Станіслав Реп'ях. Остання – «У дзвони слова б'ю» – стала лебединою піснею поета, яку вже не побачив...

Володимир СЕНЦОВСЬКИЙ,
м. Борзна

**ВАЛЕРІЮ ДЕМЧЕНКУ –
сатирику, гумористу, публіцисту**

(орация з нагоди вісімдесятип'ятиріччя)

Донцівка рідна феєрверком розквітає,
гримить столиця, як стонадцять батарей –
Валерій Демченко врочисто відзначає
Свій черговий поважний ювілей!!!

Колег ти полонив не куснем сала,
не гранчаком міцного шмурдяка,
а тим, що Муза щедро вдарувала –
талантом характерним вояка.

Хоч й уповільнився вільний лет,
та не складаєш творчі крила.
Змінився, що природно, твій портрет,
твоєї ж суті доля не змінила.

Ти за манерою – сучасний Ювенал,
що здатен подолати життєву скруху.
Ще не маліють ні мистецький арсенал,
ні сила життєрадісного духу.

В житті не всіх доречно так співпало,
не кожному фортунисть на дуплет:
не тільки мирне викувати орало,
а й боєздатний зладити багнет.

Даєш нікчемству невідпорно відкоша,
дубасиш нехлюя, нездару, злодіяку.
За це прийми від сатиричного коша
поважливий уклін, респект і дяку.

В додаток зичимо, щоб Божа благодать
дала натхнення незборимому опришку,
як і раніше, вдатно відкувати
та вже не паперову – з криці книжку!

Валентин ШУЛЬГА,
м. Київ,
16 червня 2025 року

ПЕРЕДНЄ СЛОВО

На початку літа 2017 р. до мене звернулася добра знайома і колега доктор історичних наук Світлана Григорівна Іваницька із Запоріжжя з проханням: чи не можна надрукувати вірші її доньки Вероніки в якому-небудь літературному журналі Чернігова. На цю пропозицію пристав головний редактор «Літературного Чернігова» Михайло Михайлович Ткач. На все життя мені запам'яталися слова цього мудрого чоловіка, талановитого письменника й журналіста: «Треба допомогти цій україномовній запорізькій родині». Тоді я зрозуміла: гасло «Свій до свого по своє» побутує не лише в Галичині, воно притаманне всій національно свідомій українській інтелігенції.

Юна поетеса дебютувала на сторінках чернігівського часопису в 2017 р. (№3). 30 липня того ж року їй виповнилося 13 років. З тих пір у журналі були вміщені 6 поетичних добірок і прозові мініатюри, названі авторкою «Філософські етюди». По закінченні школи дівчина поступила на факультет іноземної філології Запорізького університету, але в умовах російської агресії і майже щоденних обстрілів міста навчання було неможливе. Батьки Вероніки скористалися дозволом канадійського уряду, наданим студентам прифронтових міст України навчатися в університетах Канади, й відправили свою доньку до Едмонтонського університету (провінція Альберта). Цьогоріч вона здобула освітній ступінь бакалавра з англійської філології.

У 2024 р. родину Іваницьких спіткало велике горе: в автомобільній катастрофі загинула Світлана Григорівна, яка багато й плідно працювала на ниві української історії. Талановита дослідниця, вона насамперед відома своїми працями в галузі ефремовознавства (трьома монографіями й

значною кількістю наукових статей). Щоб вшанувати пам'ять дружини і вченої, чоловік покійної підготував до друку книжку її пам'яті – «Світлана Іваницька. Пропам'ятна книжка: Спогади друзів. Єфремовознавчі студії / упоряд. О. Іваницький; відп. наук. ред. І. Гирич. Київ: ВД «Простір», 2025, 440 с.».

Пропонуємо читачам передрук спогадів Вероніки та її віршів, що увійшли до названої вище книжки. Спомини, пов'язані зі стравами, які готувала мама дівчинки: борщ, піца, салат олів'є. Останній, щоправда, після російської агресії, втратив свою популярність у цій родині і став звичайним картопляним салатом. Ці приготовлені руками мами наїдки були для Вероніки найсмачнішими у світі: через прозаїчні, на перший погляд, речі вона зуміла відтворити атмосферу любові, злагоди, взаєморозуміння, що панували у цій сім'ї. Вірші, що народжувалися в душі дівчинки, якій не виповнилося ще й 20 років, а вона вже летіла над океаном на похоронах, коментувати неможливо...

Утім, читаючи й зі сльозами на очах перчитуючи рядки, написані Веронікою Іваницькою, я весь час згадувала рядки знаменитого вірша Олександра Олеся: «З журбою радість обнялась...». Скільки горя не випадало на долю українців, яких тільки страждань їм не довелося зазнати, але люди вистояли й стоять – живуть, працюють, борються, творять...

Тож побажаємо Вероніці щастя, успіхів, нових досягнень і звершень на тернистому шляху української літератури.

Тамара ДЕМЧЕНКО,
кандидат історичних наук

Вероніка ІВАНИЦЬКА**ДОМАШНІ СПОГАДИ****Борщ**

Коли мене запитували, яка моя улюблена страва, роками я відповідала: «борщ». Моя мама готувала найкращий борщ, який тільки можна уявити. Я ніколи не готувала його сама. У мене навіть немає рецепта. У день, коли я усвідомила, що більше ніколи не зможу скуштувати маминого борщу, в очах заблищали сльози. Це було морозного листопадового дня, коли я поверталася з автобусної зупинки. Я була голодна й вела внутрішній «харчовий» діалог із собою. Що мені найбільше подобається їсти? Я зрозуміла, що вже не можу сказати, що це борщ. Коли я переїхала до Канади, мама перестала його готувати. Вона казала, що не хоче, аби я сумувала за нашою сімейною стравою. Борщ, який вона приготувала в серпні 2022 року перед моїм від'їздом, став останнім. Саме коли я чекала на наше сімейне возз'єднання та передчувала смак маминого борщу, вона раптово й трагічно померла. Єдине, що залишилося – це спогад про той борщ.

Я їла цей особливий буряковий суп у Києві через два роки після життя далеко від рідної країни, чекаючи в черзі в міграційній службі. Гаряча рідина була упакована в пластиковий контейнер і доповнена хлібом, часником і салом. На смак він був нормальним, але «нормальний» було недостатньо. Ніщо не могло зрівнятися з маминим борщем.

Мама не встигла розповісти мені точний рецепт, але я знаю, що він був досить стандартним. Зажарка: буряк або томатна паста, капуста, морква, соняшникова олія... чи була там цибуля? Мабуть, так. У бульйоні точно була яловичина. Також картопля. Я пам'ятаю трилітрову каструлю на плиті на кухні. Пара здіймалася над нею, наповнюючи кімнату характерним овочевим запахом. Я ніколи не була впевнена, коли вимикати газ чи зменшувати вогонь, тому кликала маму, яка працювала у своїй офісно-спальній кімнаті поруч із кухнею. Вона відкладала роботу й приходила в одному зі своїх кольорових халатів експертно визначити стан страви.

Коли борщ був готовий, мама кликала мене й тата на обід. Ми сідали за кухонний стіл: я й тато на коричневому потертому кутовому дивані, а мама – на пуфіку, який скрипів кожного разу, коли вона сідала. Мама подавала нам гарячі тарілки борщу. Тато нарізав хліб і часник чи зелену цибулю залежно від сезону. Мама любила дивитися, як ми їмо та слухати наш вердикт перед тим як скуштувати борщ самій.

Розмови за столом зазвичай стосувалися роботи батьків – нескінченних університетських дискусій і пліток. Потім вони переходили до моїх навчання чи захоплень. Це здавалося таким рутинним і навіть нудним у той час... Я навіть не підозрювала, наскільки цінними будуть ці маленькі моменти через кілька років. Після обіду ще повна трилітрова каstrуля ставилася в холодильник. Борщ завжди був смачнішим на другий або навіть третій день – тоді всі інгредієнти змішувалися й створювали більш насичений смак. Мамин борщ був стравою «все-в-одному», приготованою з любов'ю та турботою і збалансованими інгредієнтами. Я ніколи не думала, що плакатиму через борщ... Що в ньому такого особливого? Усе.

Домашня піца

Мамина домашня піца мала мало спільного з традиційною італійською піцею – лише сир і помідори. Тісто було листовим – ми купували його в торговому центрі біля бабусиного будинку. До того часу як ми поверталися додому, воно вже трохи розморожувалося. Листкове тісто лежало в холодильнику й чекало натхнення кухаря.

Мама готувала піцу як особливий смаколик для пікніків чи святкових днів. Часто замість справжнього сиру вона використовувала сирний продукт. Мама любила додавати зверху начинку з петрушки; яйця теж були частиною начинки.

Я яскраво пам'ятаю останній раз, коли вона приготувала піцу – це був серпень 2021 року. Я готувалася розпочати перший курс університету в Запоріжжі, моєму рідному місті. Ми з татом збиралися поїхати до Асканії-Нової на одноденну екскурсію. Мама вирішила залишитися вдома й працювати; вона забезпечила нас обідом у дорогу.

Я не пам'ятаю всього того, що вона спакувала нам із собою, але смак тієї піци залишився зі мною назавжди... Вона була такою ж смачною як завжди й пахла домівкою. Листкове тісто розсипалося на крихти навколо лавки в заповіднику, де ми зупинилися перепочити. Я не маю жодного уявлення, про що ми з татом тоді говорили. Що я пам'ятаю напевне, так це зелень заповідника навколо, відчуття втоми, але водночас щастя після розглядання різних тварин і рослин. Літня спека поступово спадала. У моїй руці – яскравий шматочок піци (одна з піц була трохи перепеченою, і тато їв саме ту). Вітер свободи нісся з українського степу.

Менше ніж через рік Асканія-Нова була окупована російською армією й досі залишається під їхнім контролем... Багато тварин із заповідника загинули або постраждали через недогляд. На моїй стіні висить фото з тієї поїздки – 17-річна я у своїй картатій сорочці розкинула руки так широко, ніби хотіла обійняти величезне дерево позаду разом із просторами степу та чистим небом... Я хочу вірити, що одного дня повернуся туди – у свій вільний рідний степ – і приготую мамину фірмову листкову піцу власноруч.

Салат Олів'є

Салат Олів'є завжди був невіддільною частиною кожного святкування Нового року в моїй родині. Це було смачно, але просто. Альтернативна назва цієї страви – «Російський салат». Наріzana кубиками варена картопля, солоні огірки, варені яйця, варена ковбаса, горошок і майонез. Приготування цього салату стало нашим маленьким ритуалом.

Коли всі інгредієнти були зварені, ми з мамою збиралися на кухні, щоб почистити їх і змішати в салат. Ми співали пісні: мама потрапляла в ноти, а я – здебільшого ні. Деякі з них були українськими народними піснями, а деякі – радянськими піснями російською мовою. Мама жила в Москві вісім років у дев'яностих. У неї було багато історій про те життя в столиці, які вона завжди повторювала, особливо під Новий рік, коли ностальгія відчувалася найбільше. Вона розповідала про концерти й виставки, які відвідувала, і як сумувала за цим. Вона згадувала гуртожиток, у якому жила всі ті роки і який був побудований у 1980 році спеціально для Олімпійських

ігор. Вона розповідала про свою першу (і останню) кішку Лізу, яка випала з дев'ятого поверху, але залишилася назавжди збереженою на фотографії в нашому сімейному альбомі. Мама була переконана, що Ліза мала якісь котячі суперсили й завжди знала, коли вона поверталася з метро: вибігала на балкон і дивилася в бік станції. На жаль, дев'яти життів у неї не було.

До того часу як ми обидві починали втомлюватися від пісень і розповідей, салат був готовий. Я завжди була першою дегустаторкою. Олів'є смакував як дитинство – знайомий і передбачуваний. Я не могла дочекатися моменту, щоб нарешті все з'їсти за святковим столом, але доводилося терпляче чекати ще кілька годин, поки в духовці готувалися курка й картопля по-французьки – трохи змінена моєю українською мамою та тому покрита сиром, цибулею й майонезом. Божественний запах зимових свят наповнював квартиру. У моїй кімнаті яскраво сяяла ялинка. Щороку ми з татом купували живу ялинку, що означало можливість насолоджуватися сильним ароматом хвої кілька місяців поспіль. Я любила кожну секунду цього.

До 24 лютого 2022 року я навіть не усвідомлювала, що один із моїх улюблених салатів є частиною радянської та російської пропаганди. Оригінальна версія салату була винайдена в 1860-х роках французько-бельгійським кухарем Люсьєном Олів'є – шеф-кухарем ресторану «Ермітаж», одного з найвідоміших у Москві. У 1934 році в кулінарному довіднику Віленкіна з'явився рецепт «Салату з птиці (Олів'є)». У легендарній «Книзі смачної та здорової їжі» 1939 року також був схожий салат без «гурманських прикрас». У 1950-х роках після тривалої перерви цей салат повернувся під новою назвою «Столичний» у двох версіях – із рибою та м'ясом. Морепродукти поступово замінялися «домашньою птицею», майонез змішували з «південним» соусом, каперси заміняли овочами; згадки про раків і крабів залишалися лише опціональними елементами. Перші ознаки неминучих змін проявилися через додавання моркви й зеленого горошку. У 1970-х роках після тисячі трансформацій виник «канон», який уже нічого спільного з оригінальним рецептом не мав. Рецепт поширився по всьому Радянському Союзу як хвороба й зачепив навіть моїх бабусю й дідуся.

Я щиро вірила, що ця страва є частиною традицій моїх предків і передалася мені з часом... Одного покоління виявилось достатньо для колонізації святкової кухні.

Цього року я заміню цей салат на німецький картопляний салат, ніжно згадуючи ритуал, який ми з мамою колись поділяли. Нічого російського не буде на моєму святковому столі.

ВІРШІ ДЛЯ МАМИ

Мамі

Мамо, думати не треба.
Оточили музикою стежки...
Ці гостинні хатки нас впізнають і через роки.
Ламаючи стіни думок (здається, що цегляних),
знаходжу вірний шлях.

Мамо, урок добігає до логічного кінця і зупиняється.
Останні штрихи...
Ти зітхаєш із відтінком смутку – робота, втома.
Вдома...
Поетика рим жіночих і чоловічих, анафоричність строф.

Буденність граціозно схиляється і обіймає нас, знесилених.

06.09.18

Крихти історії

Мамі
На мілині
Крихти історії,
А вдалині –
Титри-теорії.

На глибині
Місячне сяйво.
Напровесні
Відчаї зайві.

У вишині
Театри історій.
На глибині
Вірші. І зорі.

01.04.20

Мамі

На твій день народження
випала дещиця снігу –
то є радість тиха
на твій день народження.

Твій день народження
знатиме, як святкувати
формати і дати –
це ж твій день народження!

У твій день народження
я відшукаю диво –
сміливі мотиви –
у твій день народження.

09.01.21

На смерть мами. Чернетковий реквієм

Написано в літаку. Рейс Торонто – Амстердам

Голі стіни.
Фасади катастрофічної смерті.
На кладовищі віє безсовісний вітер.
Я підвиваю у такт.

Ми зговорилися.
Ми не домовили
На висоті тисяча дев'ятсот шістдесяти чотирьох метрів.
Тут, посеред відчуженої, незнаної мною географії,
Над рівнем моря розвіються, розчиняться, підуть у кращі світи
Всі страждання, всі болі, всі клятві аварії та,
врешті-решт,
твій
прах.

17.04.24

* * *

Мамо...

Тут цвітуть бузок та каштани,
А мені треба з тобою попрощатися.

Вигадливо складене глибоке озеро.
У нього пірнаєш, як в небуття.
Озеро лишитья неосягнуте зором,
Недосягнуте розумом. Як і ти, як натура твоя.

Тут розпускаються пелюстки весни,
А мені спокою ніде шукати,
Навіть між вод і сосен лісних,
Адже ти цих рядків вже не чуєш.

27-28.04.24

* * *

я кочуся по світу верлібром
і повільно приходжу до тям.
сьорбаю каву дрібного помелу
і лупаю ягоди бозна-якого калібру.

знаковий вірш виринає
на потрібній, кривавій сторінці.
видих і вдих рятують мене,
майже як і вода чи сеанс терапії.

я кочуся по світу повільно,
добираю слова обережно
і сортую вивірену бібліотеку.
усе в душі історикіні старої зачалки.

оточую себе муром із книг,
різьблю фото з узвозу,
аби знову наплести вам із три короба
про все, окрім того, про що ми насправді плачемо.

24.06.24

МОРАЛЬНО-ЕТИЧНІ ЦІННОСТІ УКРАЇНЦЯ В ПОЕЗІЇ АЛЛИ БОВСУНОВСЬКОЇ

Серед випускників Ніжинської вищої школи багато видатних людей. Окрема сторінка належить письменникам, які збагатили скарбницю української літератури своєю поетичною та прозовою творчістю. У другій половині ХХ століття закінчила Ніжинський педагогічний інститут імені Миколи Гоголя Алла Ісаєнко, талановита поетеса, учасниця знаменитої літературної студії філфаку під керівництвом відомого критика, доцента Павла Сердюка.

Алла Олексіївна Бовсуновська (Ісаєнко) народилася 27 липня 1954 року в селі Мартинівці Ічнянського району Чернігівської області в сім'ї вчителів. Там закінчила десятирічку, а в 1978 році – Ніжинський педагогічний інститут імені М.В. Гоголя.

Ще зі школи захоплювалася поезією Шевченка, Лесі Українки, Сосяри, Максима Рильського... Уже тоді друкувалася у піонерській пресі, районній і обласній газетах.

В інституті брала активну участь у заняттях літературної студії, якою керував член Спілки письменників України П.О. Сердюк. За роки перебування в студії друкувалася, крім районної та обласної, і в республіканській пресі, зокрема, в газеті «Радянська освіта» і в журналі «Ранок». Була учасницею творчих зустрічей з письменниками, що відбувалися в інституті. Виступала зі своїми поезіями перед робітниками Чернігова, студентами Брянського педінституту. Закінчила курси журналістів при редакції Ніжинської районної газети.

До 1992 року жила й працювала на Житомирщині в Коростенському районі. І, звісно, продовжувала друкуватися, брати участь у літературних конференціях, зустрічах з поетами, зокрема, В. Грабовським,

М. Сичем. Відвідувала літературну студію при редакції Коростенської районної газети.

Із 1992 по 1996 рік – на Херсонщині. Вчителювала, залучала дітей до літературної творчості, друкувалася в районній і обласній пресі. Лауреатка обласного конкурсу «Твої таланти, Херсонщино!». У 1993 році поезія А.Бовсуновської з'явилася в альманасі «На пагорбах століть», який вийшов друком у м. Ніжині з нагоди 1000-ліття міста.

У 2005 вірші поетеси надруковані в книжці «І дорогий, і незабутній...», присвяченій 200-літтю Ніжинської вищої школи. У 2006 вийшов збірник ніжинських поетів «У храмі духу», до якого ввійшли й поезії Алли Бовсуновської. Цього ж року з'явилася й перша збірка поетеси «Подорож у човнику з ромашок» у Ніжинському видавництві «Аспект-Поліграф». Друга збірка під назвою «Я так живу» вийшла в Чернігові у 2014 році. А рік 2024 ознаменувався виходом у світ третьої поетичної збірки – «Слалися дороги рушниками», що вийшла в Харкові.

Нині проживає в селі Безуглівці Ніжинського району на Чернігівщині. Продовжує писати та друкуватись у районній, обласній та центральній пресі, зокрема в газетах «Селяночка» та «Голос України».

На вірші Алли Бовсуновської пише пісні відомий композитор Микола Ведмедеря. Зокрема, у збірнику пісень «Мелодії осені» (Тернопіль, Навчальна книга – Богдан, 2008) є і її «Осіння мелодія» – вірш, який композитор поклав на музику. У 2010 році поезії Алли Бовсуновської були опубліковані в 5 числі «Громади», часопису української культури в Угорщині.

В українській літературі письменники завжди спрямовували свій творчий потенціал на утвердження національних святинь, які були невіддільними від загальнолюдських.

Українська національна духовність – це історично сформована система духовних багатств народу, яка відобразила найвищі цінності його національної душі, характеру, світогляду, моралі, ідеології. Наші пращури свято берегли віру батьків і дідів, духовні здобутки предків. Народна педагогіка передбачала в дітях синівську любов до рідної землі, материнської мови, рідної культури, історії. Характерним для української ментальності було шляхетне ставлення до людини, батьківська турбота про дітей, глибока повага до літніх і старших людей, працелюбність, людяність, милосердя, жертвовність в ім'я перемоги добра над злом. На жаль, духовне поневолення впродовж багатьох століть витравлювало ці риси з душ українців, прищеплюючи натомість відчуття меншовартісності, пригніченості, рабської покірливості.

Починаючи з першої збірки «Подорож у човнику з ромашок», поезія Алли Бовсуновської уособлює світ найвищих моральних якостей людини, які формують її світоглядні позиції, спрямовують усю життєву діяльність на активне добротворення.

2014 рік привітав Аллу Бовсуновську виходом у Чернігівському видавництві другої збірки «Я так живу».

*У сивий спадок доля нам дала
Непроминаючі дзвінки потоки...
П'ємо наснагу з диво-джерела –
І Вічності у нас вирують соки.*

Подібно до незліченних рік, що знаходять свій шлях до могутнього океану, простягли свої невидимі ниті дороги людської пам'яті. Щоб залишити непроминаючі цінності нащадкам, людство має пронести крізь крицю часу, крізь шалений ураган історії свої болі й тривоги, наснагу до боротьби й упевненість у завтрашнім дні.

*А хто ми є?..
Куди виводить рух?..
У що житами з серця половієм?..
Якщо козацький в нас витає дух,
Чом вільно дома і дихнуть не смієм?..*

Сьогодні маємо третю книжку поетеси – «Слалися дороги рушниками...».

Розгортаємо її, і перед нами відкриваються глибокі філософські роздуми, світ непроминаючої поезії.

*Реальний міф... Чи не такий наш світ?!
Первісного живучі відголоски...
Що зможе розтопить сумління лід?
Хто зазіхне на вікові підмостки?
Можливо, колись відповідь дадуть
Надія й Віра – Істина єдина...
А з ними свій важкий торує путь
Найвища сутність з іменем Людина...*

За цими скупими рядками – непроста людська доля, життя, сповнене радощів і невдач, хвилювань і розчарувань, щастя і болю, тривог і мрій, творчих пошуків і злетів. Алла Олексіївна народилася в Мартинівці, у красивому й мальовничому селі, краєвиди якого будили до мрій палку й поетичну душу. Батьки були вчителями, і донька успадкувала їхню нелегку професію.

Після закінчення легендарного Ніжинського педінституту доля по-

вела її спочатку на Житомирщину, потім – на далеку Херсонщину. За клопітними вчительськими буднями не полишала писати вірші. Поезія – друге покликання Алли Бовсуновської. Рядок за рядком лягають на папір думи і мрії, розкривають тонку ліричну душу авторки, яка за простим і буденним уміє бачити незвичайне.

*Ти мені ночі цієї приснилась
З небом в очах, із морями хлібів...
Мила Україна, де я народилась,
Край, що із серця мого заяснів.
Бачу стежину до рідної хати,
Посмішки ніжні в квіткових устах,
Друзів, з якими у мріях крилатих
Пестила*

в далеч незвіданий шлях.

Очі найближчої в світі людини...

Мати дивилася в очі мені...

І загорялися вздовж України,

Наче з гірлянд новорічних,

вогні.

У цих теплих ліричних рядках яскраво постають світлий розум і ніжна душа поетеси. Не треба особливо напружуватися, щоб збагнути джерела її натхнення, її таланту. Все – як на долоні. Море квітів. Стежина серед золотистих хлібів. Вірні друзі. Мамина глибокоока посмішка. І це не гола атрибутика. За всім цим вчувається і бачиться людина. І мрії, і дійсність зігріті теплом, вони живуть, дихають, передаються читачеві.

Палкому серцю поетеси не дають спокою насущні проблеми. Біль за рідне неньку-Україну, її минуле й майбутнє, роздуми про сутність життя, про спадкоємність поколінь, про те, що кожен мусить залишити щось по собі нащадкам, щоб світ навколо нас не біднів, а багатшав, сповнювався неперебутного змісту – така тематика багатьох віршів Алли Бовсуновської.

Трагедію занапащеного рідного краю розкриває промовистий вірш «Земля Чорнобиль».

*Дощ рясний не змиє попелу сліди,
Серце не запіє з чистої води.
Обпалили крила сірі журавлі –
Наче й не злітали з рідної землі.*

Нашестя кровожерливих нащадків дикої північної орди, які протя-

гом століть грабували і вбивали українців, прикидаючись братами, а 2022 року розгорнули проти нас повномасштабну війну, знайшло три-вожний відгук у зболеному серці поетеси.

*Ми плекали роками свою незалежність і віру,
Кращі доньки й сини не жаліли всіх сил у борні...
Та чужинці прийшли – дикуни, брехуни-бузувіри,
І руйнується знову моя Україна в огні.*

*Вип'є сонце росу, день новий заіскриться в надії,
І розгорне вітрила, і голубом білим злетить...
Україно моя! Ти здійсниш свої зоряні мрії,
Будуть щедрі лани твої людям на щастя родить.*

Стривоженому серцю Алли Бовсуновської болить увесь людський біль, духовними орієнтирами її творчості є і трагічне сьогодення війни, і катастрофічна ситуація в екології, і криза в економіці, і занепад у суспільному житті, і знецінення загальнолюдських вартостей.

Тільки ненастанна турбота про все живе на землі, дбайливе ставлення до природи, до рідного краю збереже людство на планеті, збереже для майбутнього краю навколишнього світу.

*Все спочива. Лиш людина
В лоні земному тче мить.
Розумом сильним єдина,
Мусить усіх захистить...
...Вічне це буде безсоння,
Мудра людино, повір...
Гріється хай на осонні
Кожна стеблинка і звір.
...День відійшов у минуле,
Синя планета Земля
Межі свої осягнула, –
Всесвіту дивне маля.*

Ми живемо сьогодні, і життя випробовує нас повсякдень і повсякчас, ставлячи перед нами масу проблем суто особистого характеру і проблем глобальних. Життя потребує від нас дії, а не пасивного споглядання. Воно вчить нас боротися й перемагати, вчить вірити в прийдешнє, бо в цьому і є сенс людського існування.

*Головне – це не втратити Віру
У безсмертя Любові й Добра..
Тому й далі плекатиму Ліру,*

*Щоби другом найкращим була...
...Ми нащадки Великого Роду,
Оберегом – Оранта Свята...
В непоборній Правиці народу
Сила міці його золота...*

Поетеса мало говорить про свою любов до Вітчизни. Її поезії не властива рекламна піднесеність, не знайдемо тут і високих патетичних слів. Жодної ноти фальші не несуть струни збірки «Подорож у човнику з ромашок». Любов до отчого порога, до стежин рідного краю органічно виростає з небайдужої поетичної душі, з кожного слова, щемно пронизує віршовані рядки, освячуючи нерозривну єдність поетеси з кожною травинкою, каменем і птахом у рідному краї.

Сама вчителька, Алла Бовсуновська глибоко розуміє справжню суть непростої вчительської професії, а тому на все життя зберігає вдячність своїм учителям, тим, хто прищепив їй любов до цієї професії.

*Усе, що сьогодні я маю, –
Перлини із Ваших сердець.
Допоки живу – не спізнаю,
Де мудрості Вашій кінець?..
Спадає легка позолота
На Ваші невпинні літа...
Невтомна щоденна турбота
В життя, наче жито, вроста.*

Батьки Алли теж були вчителями. І, без сумніву, саме їхня головна заслуга в тому, ким на сьогодні стала їхня донька. А стала вона саме тією вчителькою від Бога, образ якої зберігають у спогадах усе життя майстри й хлібодари, мореплавці й академіки, люди всіх професій, долі яких починалися в школі. А ще вона стала поетесою – людиною, якій підвладне слово. Глибоку вдячність батькам поряд з непроминаючою дочірньою любов'ю пронесла Алла Бовсуновська через усе життя.

*Є в житті хвилини, що тривожать спокій,
І хвилюють душу, і слізьми печуть...
Серцем відчуваю, як виводять роки
Вслід за вчителями у безсмертя путь.*

Як і кожен справжній поет, Алла Бовсуновська немало поетичних рядків присвячує роздумам про суть і призначення власного поетичного слова. Воно у неї вагоме й зернисте, зрима й повнозначне, слово, в якому повнота думки не розбігається зі значимістю дії, а сила пере-

конання здатна розтопити кригу людського нерозуміння.

*Шукаю слово,
Зрима і багате,
Джерельно-чисте,
Світле, як огонь,
Палке і сильне,
Дороге, як мати,
Пречисто-вічне,
Ніби світ долонь.
Шукаю слово...*

Від вірша до вірша червоною ниткою проходить образ найдорожчої людини – матері. Мамині руки, мамині очі з дитинства западають глибоко в душу і супроводжують людину на всіх життєвих дорогах, зігріваючи теплом і любов'ю, ласкою й турботою.

*Радощі і болі –
Парадокс життя.
Граєм чийсь ролі,
Йдемо у небуття...
Лиш незмінна вічність
Раз і назавжди,
Щонайбільша цінність –
На землі сліди.
Будуть пам'ятати
Добрый, чесний слід.
Тому треба дбати
Про прекрасний плід,
Плід душі і серця –
Золоте зерно.
В цілюще озерце
Попада воно.
Пророста весною
Зерно з року в рік...
...А над головою –
Сонце з віку в вік.*

Інтимна лірика в інтерпретації поетеси набуває неповторно глибинного змісту, зачаровує своєю образністю й символічністю.

*У зимовім небі загубився віз,
Натрусив доволі чи зірок, чи сліз.
Гляну – і зринають вірші і пісні,*

*Що колись на згадку ти писав мені.
Через плін глибинний втрачених століть
Буде кожне слово зіркою горіть.*

Глибоку життєву правду містять рубаї – короткі чотирирядкові вірші-строфи, у них афористичність дихає виваженою мудрістю. Сама ситуація, тонко підкреслений штрих можуть нести в собі невимірну глибину почуття. Аллі Бовсуновській часто вдається наповнити такою психологічною глибиною звичайну буденну ситуацію.

*Людина без знання – сліпий в пустій кімнаті.
Немає меж тому, що ми повинні знати.
Щоденно наuczайсь, не гай часу даремно –
І найбагатший скарб у світі будеш мати.*

Багато віршів у наш нелегкий час поетеса присвячує війсьній тематиці. У них звучить непорушна віра в перемогу над підступним ворогом, у мир на рідній землі.

*А Перемога, ми впевнені, завтра вже буде!
– Сила в землі, нашій рідній святині,
Вої боронять її, дужі соколи, нині...
Правда за нами, і воля, і віра у серці...
Бог допоможе Вкраїні вистоять в герці!*

Неповторна лірика Аллі Бовсуновської знаходить усе більше вдячних читачів, привертаючи увагу пісенністю й щирістю, мудрістю й виваженістю поетичного слова.

Таким чином, творчість письменниці є неоднозначним поетичним явищем, сповненим високих морально-етичних орієнтирів, здатним формувати в читача високий патріотизм, волелюбність, здатність до захисту рідної землі, віру в перемогу над ворогом.

Тетяна ЧУМАК,
член НСЖУ,
доцент кафедри журналістики та мовної комунікації
НУБіП України

БРИНИТЬ ТЕПЛО В ПРОРОЗОМУ ПОВІТРІ

Слово про творчість Лариси Ткач

Зблиснуло золотим промінцем... Чи з обрію назад обернулося, а чи з обважнілих небес опустилося... Це ж треба!

Згубилося у травах тепле літо...

Як запізнілі зізнання... Чи, може, зітхання, переповнене непоправним жалем...

Згубилося – значить, спробуй знайти... Як голку в копиці запашного сіна... Чи як що?

А вона...

Спробую уявити: написала колись і мимоволі задумалася... Це ж і сама отак... Згубилася у розкішних травах української поезії і вибиратися не хочеться. Ще чого... А квіту!.. А пахощів!.. А безперервного дзуміння заклопотаних бджілок навколо!..

Ходить отак безтурботно-закохано... Милується... Щаслива уже хоча би тим, що поетам можна й сидячи ходити, де здумається... І милуватися тим, що хочеться, не виходячи навіть із дому!

От що значить поет!.. Дурень думкою багатіє, а він... Може побувати будь-де і будь-коли. І не на березі моря лежати, а на своєму ліжку в кватирі...

Слава Богу, находилася... Сиволож, її рідне село під Борзною... Куди не кинь оком – казка. От вона й навіює їй вірші, ще з дитинства.

*Лиш Всевишньому душу відкрию,
Розповім, що найбільше болить,
Лише Він лікувати уміє
Рани ті, що не можна терпіть.*

Відвертість душі – як і природи довкола. Хіба втаїти те, що всі бачать? Хіба перелицювати, що всім дороге? Навіть болі та печалі, пережиті й пе-

ретужені – усіма, а як однією людиною, якій уже й усамітнюватися відпала потреба.

Тільки з Богом і можна говорити... Бо в кого ще так запросто дозволено попросити?

*Заспокой мою душу, Всевишній,
Напоум озвірилих катів,
Що любити братів своїх ближніх
Перш за все, це Ти їм заповів.*

Прямолінійно? Нехай. Занадто добродушно? А хіба не так треба говорити з Богом? Він же фальш відразу помітить. І насторожить. Закручуєш думку в образах, отже, маскуєшся. Хочеш вивищитися над іншими? А ще й довіри бажаєш... Як манни небесної...

Тонкість природи не тільки в умінні на стиках звуки чи барви розрізняти. Це значно глибше.

Що б де і як не відбувалося, кожна людина, насамперед, мріє про щастя. Звідси – цілком логічне запитання: а яке воно?

І – починаються фантазії – на різний смак і розміри. І, чим більше слухаєш, тим розмитішими обриси того щастя уявляються. Все залежить від того, чого людина хоче. А хочуть... Не дай Бог усе обставити. Той – машину, той – палац, цей – хлібину, цей – калач. Та не однакових розмірів і різних виробників. І з кольорами – плутанина, і зі звуками – безлад.

А **Далай Лама (1935 р. н.)** – духовний лідер наступників тибетського буддизму, лауреат Нобелівської премії миру – не звик мудрувати:

«Щастя – це не щось готове. Щастя залежить тільки від твоїх дій».

Література – те ж саме щастя для поета, за яким завжди стояв і стоятиме безмір найрізноманітніших дій, які безупинно мають вести до самовдосконалення.

Лариса Ткач натхненно працювала. Звісно, таку роботу ніхто з нормальних людей і за роботу не вважає. Для переважної більшості робота – це тільки те, що веде до накопичення, збагачення. А той, хто накопичує знання у віршуванні, у майстерності використання художніх засобів, що аж ніяк не веде до покращення матеріального стану, – тільки життя своє розтринкує на дурниці.

Наче й не відають, що нічیه ще багатство не зміцнило державу, а відтак і ніякої основи не створило для своїх безпосередніх нащадків. Тому вони й

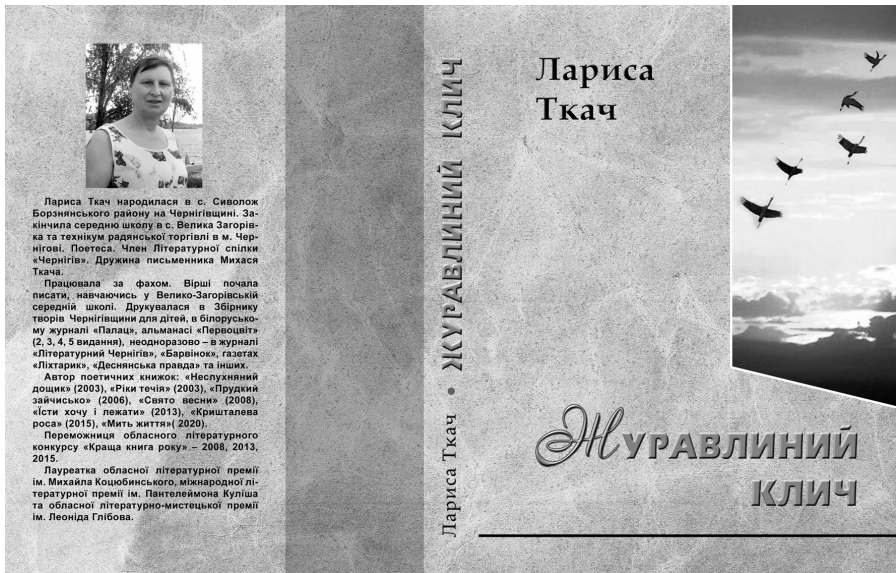
гасають по світу у пошуках щастя, мовби й не чули ніколи, що повноцінне щастя – тільки на рідній землі.

Свідомі ж пошуки щастя в поезії – даремна річ. Як на мене, істинність поезії – у підсвідомості. Коли напишеш, а через деякий час не віриш, що це твоє. Але ж...

«Там перевесло перекинула веселка» – як помилитися?

«В саду сонцями яблука висять» – чи за розмірами нагадують, чи за випромінюванням від них?

У «Калини грона, мов ліхтарі горять» – таке освітлення ніколи не підведе.

«І примостив гніздо лелека На електричному високому стовпі» – як особлива прикмета, яка неодмінно сповіщає про наближення до рідної домівки.

Лариса Ткач якраз найкраще й розкривається в оцій буденній простоті, де справжня краса – ненав'язана й не припудрена бозна-чим заморським. Хто знає, може, воно й десь подібне є, але в нас... У нас!..

*Бринить тепло в прозорому повітрі,
Шпаки вместились густо на гіллі,
Веселі промінці гойдаються на вітрі,
Цілюючи проталини ріллі.*

Це треба не просто побачити, а й відчути... Смак отих поцілунків, з яких усе тільки починається. Недарма ж

*Сміється сонце теплими вустами.
Клин журавлів, притомлений з доріг,
Обводить коло в небі над полями,
І розтає на пролісках останній сніг.*

Як корабель після бурхливих мандрів заходить у тиху гавань, так людська душа із задоволенням знаходить притулок удома, де промайнуло го-мінке дитинство.

Велике місто для сільської душі – це тюрма. Яким би шикарним комфортом вона не обставлялася зусібч, все одно знайде шпаринку і вислизне на волю. І полетить, окрилюючись неповторним відчуттям щастя, де

*Земля вся казкою здається,
Сади обліті молоком,
У небі сонечко сміється,
Обвите променем-вінком.*

Скільки разів усе це повторюється, а після розлуки мовби відкривається заново!

І виростає значення слів поетеси, коли тут же натрапляєш на слова лауреатки Національної премії України імені Тараса Шевченка **Ліни Костенко (1930 р. н.)**, яка не приховувала оптимізм:

«А ви думали, що Україна так просто. Україна – це супер. Україна – це ексклюзив. По ній пройшли всі катки історії. На ній відпрацьовані всі види випробувань. Вона загартована найвищим гартом. В умовах сучасного світу їй немає ціни».

Катки-то пройшли, а первозданність краси все одно залишилася!
Та лишень пригляньтесь!

*Прокинувсь досвіток над світом,
Дощами вмиті небеса.
Земля, мов наречена, квітне,
Життя, як пісня, воскресла.*

Бач, мов наречена, наша земля... Мільйоно... Мільярдолітня, а молоді... да...

Знову чаруюся, як:

«Роса тремтить на віях у фіалки» – це ж як придивлятися треба, щоб помітити!

І в цей же час: «Викочується сонце з-під землі». Явище теж, хоч і щоденне, але кожного разу якесь особливе.

Віра в ясність не зникає навіть тоді, коли, «Опустила зіниці ніч над селом», бо все одно «Кришталеву росу зітре сонця рушник», «Як білим – біло зацвітуть сади». «А день, мов рік, з гори пливе і крила не згортає, Тепло твоє в мені живе, І дух мій окриляє».

Бажання нашаровується одне на одне зовсім не для того, щоб налякати ненаситністю, а щоб продовжувати поліпшення настрою. Адже що ще потрібно людині, коли

*Від тебе котиться луна
Солодка і манлива,
Немов натягнута струна, –
Замру на чатах дива.*

Назріває зустріч із коханим – і вже ніщо не може стати їй на заваді.

Звичайне людське щастя не потребує високих вимірів. Воно просте й неповторне водночас, як схід сонця.

Нам не треба нічого вигадувати – лише згадувати й порівнювати.

*До тебе згадкою вертаюсь.
Озветься серце ніжним дзвоном,
Перестороги не злякаюсь,
Переступлю усі закони.*

Мислиме й немислиме. Це не значить, що й до криміналу готова, але справжньому кохання нема перепон.

Читаючи вірші Лариси Ткач про кохання, відчуваєш і її щастя. У її віршах відсутні сум чи печаль, жура чи туга. До неї зовсім не підходять слова відомого американського письменника **Френсіса Скотта Фіцджеральда (1896–1940)**, який сказав, немов зітхнув:

«Її любов нарешті досягнула тієї межі, за якою починається біль і відчай».

Схоже, що ці почуття зовсім невідомі поетесі, не відчуті нею глибоко, як буває це у більшості людей. Хоч одній людині пощастило, – радіє серце творчим мотивам Лариси Ткач. Та не встигає сягнути апогею, бо

*Лунає сирена. Ми знов на прицілі,
Знервовані люди біжать в укриття,
І крики, і зойки. І є потерпілі,
Не хоче ніхто розпрощатись з життям.*

Те, що нам здавалося навіки, вмить полетіло шкереберть. Північний самоназваний брат знову подав руку, цього разу у вигляді то балістичних ракет, то касетних бомб. Щоб дужче нас розривало на шмаття, разом зі своєю віковою історією і славою, що з давніх давен шкребе в горлі заздрістю безнадійно упередженим москowitzам.

Руїни руїнами, а жаль бере...

І розпач тут як тут. І ні пішки не обійти його, ні конем об'їхати, адже

*Ніколи вже не вернеться той час,
Коли віддав ти найдорожче, сину,
Життя своє, звільняючи Донбас,
Несуть твою до Храму домовину.*

Найтяжче – матері. Закостеніла в своїх болях і стражданнях – лише короткі промінці пробиваються в спогади. Тим і живе.

*А було ж до схід вставала,
Готувала сніданки й обід,
І ніколи утоми не знала,
І щоденно молилась за рід.*

Оце моління-закостеніння уже як естафетна паличка українцям. Із покоління у покоління. Не встигнуть за одним сльози пролити, як уже й за другим течуть.

І знову почуття нанизуються...

«Гроза озвалась, блискавка злетіла, А день майнув, неначе й не було», – дивишся довкруг, роззираєшся: а й правда, жодних слідів не лишилося.

«Знов темна ніч дощем залопотіла» – і зблиснула іскорка надії. А може? – запульсувала тоненькою жилкою на скроні.

«Напружив вітер стомлене крило» – бо таки ж надія помирає останньою на цьому світі. Не раз перевірено. Тому й напруження.

А як залишатися байдужим, коли «Не спить земля, вдивляється у темінь». І людина сама собою зорганізовується якось – і силою, і думками.

Дивись, і полегшало: «І стали очі неба кароокі»... Може, новий світанок принесе полегшення – не уявне, а справжнє!

Лариса Ткач уже давно зрозуміла: найкраще говорити з дітьми і тваринами. Навіть коли доводиться самій говорити – за двох. Зате яка задушевна розмова виходить!

От і пишуться вірші для дітей, для яких, як казав класик, треба писати гарно, як і для дорослих, тільки ще краще. Не лише картинка має приваблювати, а й дія заволодівати, динаміка розвитку. От як у вірші, приміром, про борсука, який любить спати так, ніби всю зиму по кучугурах пробігав, а не міцно проспав у своєму барлозі..

«Годі вже, борсуче, спати», – тормосять його зусібч. А він тільки солодко позіхає та очі ліниво протирає.

«Хто це спати заважає?» – ніяк не второпає. Лиш перевертається на інший бік, щоб не заважали. І бурмоче під ніс, що рано вставати не звик.

Та хіба ж справитися з весною, яка з усіх боків радісно сповіщає про свій прихід. Ще й глузує, не вірячи, що «Не впізнав хіба мене?»

Діти люблять слухати таку грайливу розповідь. Аж підстрибують від радості. Бо й самим ніби хочеться: так би й скубнули того борсука, так би й посмикали його за вушко... Навперобій виставляються причини такої байдужості. Чи не до вподоби?.. Чи, може, занедужав?.. А може, лінь напала?

Борсук не здається, просить у весни пощади. Бо не має сили встати. Та все ж твердо обіцяє... Мовляв, ось зараз...

*Сон останній додивлюсь
І відразу сам проснусь.*

Як бачимо, щирість і задушевність чи не найголовніше в творчості Лариси Ткач. Проїмемося й ми цими світлими почуттями. З ними, як показує багатоговіковий досвід нашого народу, все-таки набагато легше, ніж із заздрістю чи ненавистю.

Анатолій ШКУЛПА

ВІДНОБЕЛЮЙМО «МИРОТВОРЦЯ»

Світ, здається, остаточно збожеволів. Двадцять перше століття дивує турбулентністю еволюції homo sapiens, ірраціональним мисленням багатьох лідерів провідних держав. Світове співтовариство завдяки їхній підвищеній придуркуватості стоїть на порозі самознищення. Мільйони розчарованих вірян, невіруючих та войовничих атеїстів моляться за якнайшвидше переселення їхніх душ до кращих світів.

В Інтернеті ширяться дотепні епітафії на поки що віртуальних могильних каменях аятоли Хаменеї, Дональда Трампа, диктатора путіна. Нетерплячі автори змагаються у гостроті рядків.

Та чи не найактуальнішою темою опусів гумористів і сатириків стало висунення Дона Фредовича Трампа на здобуття Нобелівської премії миру – за миротворчі потуги на Близькому сході. Все, що відбувається на міжнародній арені позитивного, він без зайвої скромності приписує собі, а від усього, що викликає осуд, енергійно дистанціюється.

За неповні пів року перебування на президентському троні цей персонаж устиг наробити дурниць більше, ніж усі його попередники разом узяті. Проте, це не заважає йому позиціонувати себе як найкращого президента в історії США.

Правди ніде діти: особистість номінанта – далеко не рівноапостольна, але пост очільника наймогутнішої держави світу змушує багатьох серйозних і розумних його колег з інших країн демонструвати показне «захоплення» ним і його вчинками в завуальованій формі клоунади. Театр абсурду торжествує!

Особисто я був би здивований менше, якби на Нобеля з фізики висунули прибиральницю гуртожитку студентів фізико-математичного факультету університету – за видатні досягнення в галузі квантової механіки.

Але американський нарцис марить Нобелівською премією миру... Я ж

міркую так: якщо, хоч у найменшій мірі, номінант щось зможе зробити для приборкання агресора, треба видати йому омріяну премію. Можна навіть дві... Або три чи чотири! Віднобелюйте, нарешті, дідуся! Хай повихваляється перед онуками.

У мене є й альтернативна пропозиція. Україна може внести свій історичний внесок у цю справу.

На Рівненщині для вшанування кращих гумористів і сатириків запровадили обласну НОБЕЛЬСЬКУ премію (не плутати з НОБЕЛІВСЬКОЮ). Назва походить від чудового озера Нобель, на березі якого лауреати їдять юшку і п'ють по чарці за свої успіхи. Знаю особисто кількох лауреатів цієї премії. Думаю, що вони б зраділи достойному поповненню своїх рядів.

Було б несправедливо, якби у передсвятковій суєті ми забули про колегу-друзьбана американського номінанта – московита путіна. Є така унікальна відзнака – премія ШНОБЕЛІВСЬКА. Було б доречно урочисто вручити її згодом – на засіданні Гаагського трибуналу!

Валерій ДЕМЧЕНКО

Літературний
ЧЕРНІГІВ

Щоквартальний мистецький журнал
літературної спілки «Чернігів»

Заснований у 1992 р.

Випуск 3 (111) 2025 р.

Комп'ютерна верстка
Валерія Лозового

Дизайн обкладинки
Олени Саченко

Коректор
Ольга Василенко

***На першій сторінці обкладинки –
Михась Ткач. «Осінній мотив». Акварель***

*Редакція не завжди поділяє думки авторів,
що публікують свої твори в журналі.*

Рукописи розглядаються тільки
в електронному вигляді

Адреса редакції:
м. Чернігів, 32, вул. Доценка, 13, кв. 2,
телефон: 95-40-26
e-mail: litchernigiv@ukr.net

Свідоцтво про державну реєстрацію:
серія ЧГ № 007 від 30 листопада 1993 року.

Підписано до друку 20.06.2025 р. Формат 60х90/16.
Ум. друк. арк. 12,0. Обл.-вид. арк. 12,0
Папір офсетний. Зам. № 0008-3. Тираж 150 прим.

Віддруковано Лозовий В.М.
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції.
Серія ДК № 3759 від 14 квітня 2010 року
14035, м. Чернігів, вул. Карпенка-Карого, 40
Тел. 066-2524507

літературний
ЧЕРНІГІВ

*...чудо якесь, ранковий міраж, сяюча казка,
що, однак, не розвіюється, височіє в реальності:
то відкривсь на горі старовинний Чернігів
на екрані світанкового неба.*

О. Гончар

